

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Ústav translatologie

Diplomová práce

David Pišvejc

VÝVOJ TLUMOČENÍ VE ŠVÉDSKU

(THE DEVELOPMENT OF INTERPRETING IN SWEDEN)

Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Ivana Čeňková, CSc.

Praha, srpen 2010

Za pomoc při vypracování diplomové práce děkuji Prof. Helgemu Niskovi a za laskavé vedení Prof. PhDr. Ivaně Čenkové, CSc.

Veškeré názvy institucí, dokumentů a reálií použité v celém textu přeložil ze švédštiny, dánštiny a norštiny autor diplomové práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl veškerou použitou literaturu.

.....

V Praze, dne 15. srpna 2010

OBSAH

1. ÚVOD	1
1.1. Skandinávská jazyková situace	2
2. STUDIUM TLUMOČNICTVÍ	5
2.1. Švédský vzdělávací systém	5
2.1.1. Lidové vysoké školy	5
2.1.2. Studijní spolky	6
2.2. Historický vývoj studia tlumočnictví	7
2.3. Tlumočnický a překladatelský institut	9
2.3.1. Státní prostředky pro výuku tlumočení	11
2.3.2. Pravidla výuky komunitního tlumočení	13
2.4. Výuka tlumočnictví dnes	13
2.4.1. Výuka mimo vysoké školy	13
2.4.2. Výuka tlumočení na vysokých školách	18
2.4.3. Studium konferenčního tlumočení na TÖI	20
2.4.4. Dálkové studium	23
2.4.5. Studijní materiály	24
2.4.6. Učitelé a lektori tlumočnických kurzů	25
2.5. Zvláštní formy tlumočení	27
2.5.1. Vzdělávání tlumočnicků znakové řeči	27
2.5.2. Pracovní trh pro tlumočnické znakové řeči	28
2.5.3. Tlumočnický přepis	29
3. AUTORIZAČNÍ TLUMOČNICKÁ ZKOUŠKA OBCHODNÍ KOMORY	31
3.1. Historie tlumočnické autorizace	31
3.2. Obchodní komora	32
3.2.1. Tlumočnické předpisy	33
3.2.2. Tlumočnický etický kodex	34
3.3. Průběh autorizačních zkoušek	37
3.4. Další tlumočnické zkoušky	41
4. MIGRACE A KOMUNITNÍ TLUMOČENÍ	45
4.1. Historický vývoj přistěhovalectví ve Švédsku	45
4.2. Oficiální menšiny	50
4.3. Autorizovaní a neautorizovaní tlumočníci	50
4.4. Stát jako tlumočnický zadavatel	53
4.5. Tlumočnické agentury	56
4.5.1. Tlumočnická agentura Semantix	59
5. ŠVÉDŠTINA V EVROPSKÉ UNII	63
5.1. Konferenční tlumočení v evropských institucích	63

5.2. Postavení švédštiny v Evropských institucích	63
5.3. Švédština v generálním ředitelství pro tlumočení DG SCIC	64
5.4. Švédská kabina v Evropském parlamentu (DG INTE)	65
6. VOJENSKÉ TLUMOČNICTVÍ	67
7. OSOBNOSTI ŠVÉDSKÉ TEORIE TLUMOČENÍ	69
7.1. Cecilia Wadensjö	69
7.2. Helge Niska	70
7.3. Birgitta Englund Dimitrova	72
8. TLUMOČNICTVÍ V SOUSEDNÍCH ZEMÍCH	73
8.1. Dánsko	73
8.1.1. <i>Studium tlumočnictví</i>	73
8.1.2. <i>Dánský tlumočnický trh</i>	74
8.2. Norsko	76
8.2.1. <i>Studium tlumočnictví</i>	76
8.2.2. <i>Dvojjazyčný test</i>	77
8.2.3. <i>Tlumočnické registry</i>	78
9. ZÁVĚR	79
10. RESUMÉ	81
11. SUMMARY	82
12. BIBLIOGRAFIE	83
13. PŘÍLOHA	87

1. ÚVOD

Na Ústavu translatologie (ÚTRL) v Praze bylo v posledních letech obhájeno několik diplomových prací představujících teorie tlumočení v největších evropských jazykových oblastech nebo dokonce celé tlumočnické školy, jež zásadním způsobem promluvily do vývoje evropského tlumočnictví. Společným jmenovatelem těchto diplomových prací byl většinou světový věhlas zkoumané problematiky a dostupnost zdrojových materiálů díky znalosti některého z jazyků vyučovaných na ÚTRL.

Navzdory současnému zvýšenému zájmu o malé jazyky zůstává švédština pro drtivou většinu české populace jazykem vzdáleným a exotickým. Angličtina jako *lingua franca* slouží v tomto ohledu nadprůměrně vybaveným Švédům jako výtečný způsob domluvy se světem a je též jazykem značného množství severských teoretických prací s mezinárodními ambicemi. Přesto existuje řada publikací, včetně těch translatologických, které vyšly pouze ve švédštině a zůstaly tudíž pro valnou většinu cizích čtenářů nedostupné.

Švédštinu lze v České republice studovat na vysokoškolské úrovni pouze jako filologický obor na Ústavu germanistiky, nordistiky a nederlandistiky Masarykovy univerzity (MU) v Brně a na Ústavu germánských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (FFUK). Zahrnutí švédštiny mezi jazyky vyučované na ÚTRL by patrně postrádalo smysl, jelikož se nejedná o jazyk hojně se vyskytující na území České republiky. Toto tvrzení podporuje i skutečnost, že mezi členy profesionální tlumočnické organizace ASKOT nefiguruje švédština ani v jediném případě jako aktivní či pasivní jazyk. Uvedená fakta lze zobecnit rovněž i na norštinu a dánštinu, jako geograficky a mluvnicky příbuzné jazyky.

Diplomová práce věnující se vývoji tlumočení ve skandinávských zemích dosud chyběla. Na Ústavu germánských studií existují pouze gramatické diplomové práce zaměřující se na severské jazyky jako takové. Nabízela se možnost zmapovat skandinávskou oblast z hlediska tlumočení jako celek, což by s sebou ovšem neslo riziko přílišného zobecnění problematiky a nedostatečného zaměření na detail, nebo naopak nabytí objemu do nežádoucích rozměrů. Z tohoto důvodu se soustředíme pouze na největší skandinávskou zemi, Švédsko, a pokusíme se o podrobný diachronní a synchronní popis veškerých dílčích aspektů, které utvářely a utvářejí švédské tlumočnictví.

V úvodu zasadíme švédštinu do širšího regionálního kontextu, poté přiblížíme systém tlumočnického vzdělávání s veškerými jeho stupni, včetně tlumočení pro sluchově a zrakově

postižené. Následovat budou kapitoly o profesních podmínkách tlumočnicků, předpokladech pro výkon povolání, migraci a s ní souvisejícím komunitním tlumočení. Neopomeneme ani tlumočení konferenční a postavení švédštiny v Evropské unii. Samostatnými oddíly budou tlumočnický výcvik pro vojenské účely a rovněž portréty nejvýznamnějších osobností švédského tlumočnictví. Závěr bude patřit stručnému přiblížení tlumočnictví sousedních severogermánských zemí, což nabídne možnost kontrastivního porovnání národních specifik v rámci poměrně homogenního regionu.

1.1. Skandinávská jazyková situace

Švédština se řadí mezi severogermánské jazyky, po bok dánštiny, norštiny (obě její varianty - bokmål a nynorsk), faerštiny a islandštiny. Do této skupiny ovšem nespadá sousední finština, neboť jde o zástupce jazyků uralských a nikoli indoevropských. Všechny státy, ve kterých se zmíněnými jazyky hovoří, pojí nicméně společná historie. Pro naše účely bude poučné přiblížit si rovněž i jazykový vývoj severu Evropy.

Germánské kmeny se do Skandinávie přesunuly během stěhování národů, kdy odsud vytlačily Góty, jejichž jazyk zanedlouho poté vymizel. Přibližně do roku 750 mluvíme o *praseverském období* (urnordisk tid), kdy se na území dnešního Dánska, Norska a Švédska mluvilo jediným, společným jazykem. Během následného *staroseverského období* (norrøn tid, 750 – 1350) se mezi jednotlivými částmi Skandinávie objevují drobné rozdíly, týkající se převážně výslovnosti. Právě v tomto staroseverském období se Sever zviditelněl vikinskými výpravami, které započaly prvním doloženým útokem na klášter Lindisfarne na severovýchodě Anglie roku 793. Kromě loupení a podmaňování evropského obyvatelstva s sebou severané přinášeli i svůj jazyk, jehož stopy nacházíme v anglosaské oblasti na každém kroku, v podobě těch nejběžnějších slov každodenního života.

Zatímco dánština a švédština nezaznamenaly na své cestě k dnešní podobě žádný překotný zvrat, norština se po několik staletí potýkala s existenčními problémy srovnatelnými s osudy češtiny pod nadvládou Habsburků. Morová epidemie poloviny 14. století si vyžádala za obět' až dvě třetiny norské šlechty a Norsko se na více než čtyři sta let stalo dánskou državou. Dánština bez výjimky vytlačila psanou norštinu a mluvená norština se uchovala pouze v nářečích. S koncem napoleonských válek postoupilo poražené Dánsko norská území Švédsku, za jehož benevolentní nadvlády zažívalo Norsko dříve nepoznanou kulturní a

společenskou renesanci. Snahy o úplnou nezávislost Norska vyvrcholily vyhlášením samostatného státu v roce 1905.

Do této doby sahají kořeny obou dnešních variant norštiny. Zatímco bokmål si vzal při svém vzniku za základ dánštinu, nynorsk vznikl umělou syntézou značně různorodých západonorských dialektů. I když naprostá většina norské populace hovoří variantou bokmål, jazykový spor ovládá Norsko dodnes. Každý norský okres, včetně jeho úřadů a škol, má právo zvolit si v referendu svoji preferovanou variantu norštiny, v které musí být vedena veškerá úřední komunikace s občany.

Ačkoliv norština spadá spolu s faerštinou a islandštinou do západoseverské oblasti, s těmito jazyky už dnes nemá kromě základních rysů mnoho společného; jde totiž o jediné dva severogermánské jazyky, které si zachovaly flexi. Z hlediska gramatiky je především bokmål velice podobný dánštině, ovšem vzhledem k výslovnostním anomáliím dánštiny jsou si mnohem bližší norština a švédština. Oba tyto jazyky mají výraznou melodii řeči a stoupavý či klesavý akcent v nich hraje gramatickou úlohu. V dánštině má obdobný význam vypouštění nepřízvučných slabik na konci slov, což Norům i Švédům značně ztěžuje porozumění. Z tohoto důvodu se proto často na švédských rozhlasových stanicích setkáváme s přetlumočením reportáží z Dánska, zatímco norština je vždy ponechána v původním znění bez nutnosti překladu. Pro přiblížení si můžeme představit vzájemnou blízkost češtiny a slovenštiny na jedné straně a relativní odlišnost obou těchto jazyků od polštiny. Toto přirovnání ale platí jen z části, neboť norština a dánština jsou si ve skutečnosti gramaticky mnohem bližší než čeština se slovenštinou.

Dánština je úředním jazykem také na Faerských ostrovech a dlouhou dobu jím byla i na Islandu a v Grónsku, proti většina obyvatel těchto zemí dánsky hovořit umí. Grónsko a Faerské ostrovy jsou navíc stále autonomními součástmi Dánského království.

Také švédština je kromě samotného Švédska druhým úředním jazykem ještě ve Finsku, které po dlouhá staletí pod Švédsko spadalo. Po porážce s Ruskem roku 1809 Švédové o Finsko nadobro přišli a finština od té doby získávala nad švédštinou dominanci. Ještě dnes je ale 6% finského území primárně švédsky mluvící a švédština je vedle angličtiny dalším povinným jazykem na základních školách. *Finští Švédové* (Finlandssvenskarna) jsou úřední menšinou, mají nárok na použití švédštiny v úředním styku a to i v regionech čistě finsky mluvících, což s sebou v praxi nese nemalé problémy. Mnoho měst má dvojjazyčné

názvy fin. *Turku* – šv. *Åbo*, fin. *Helsinki* – šv. *Helsingfors* aj., v Turku existuje švédská univerzita, po celém Finsku vychází řada švédských novin.

Vzájemná blízkost severogermánských jazyků a zvýšená spolupráce mezi severskými státy především po druhé světové válce dala vzniknout nejrozličnějším severským orgánům, z nichž nejdůležitější pro potřeby výzkumu tlumočení jsou *Severská jazyková konvence* (Nordiska språkkonventionen) z roku 1987 a *Severská rada* (Nordiska rådet) z roku 1952. Na mnoha konferencích, přednáškách či během obchodních jednání, při kterých jsou přítomni účastníci z Dánska, Norska, Švédska a Finska, jsou pracovními jazyky švédština a finština. Pokud jsou zastoupeni i Gróňané, Islandané a Faeřané, stává se pracovním jazykem rovněž dánština a to z důvodů uvedených v předchozím textu. Konferenční tlumočníci, kteří v takových podmínkách pracují, musejí kromě dokonalého zvládnutí finštiny a švédštiny dobře rozumět dánštině i norštině a to včetně idiomů a frazeologismů, rovněž se od nich vyžaduje schopnost konsektivně tlumočit ze všech tří zmíněných severogermánských jazyků do finštiny. Tlumočníci musí prokázat i znalosti reálií a aktuálních témat Islandu, Faerských ostrovů a Grónska.

2. STUDIUM TLUMOČNICTVÍ

2.1. Švédský vzdělávací systém

Kromě tradiční vysokoškolské výuky, tak jak ji známe z českého prostředí, existují ve Švédsku ještě další dvě formy terciálního studia, jež mají ve společnosti své pevné postavení a opírají se o bohatou minulost. *Lidové vysoké školy* (folkhögskolor) a *studijní spolky* (studieförbund) představují spolu s muzei a lidovými knihovnami veřejnou lidovou vzdělávací síť, která se vyvíjela od druhé poloviny 19. století a znamenala zásadní obrat ve vývoji švédské společnosti.

2.1.1. Lidové vysoké školy

Tento typ škol je hojně rozšířen po celé Skandinávii. Jde o formu výuky pro dospělé (nebo mládež po ukončeném středoškolském vzdělání), která je založena na bázi britských internátních škol s ubytováním ve školním kampusu. Každá z dnešních 148 švédských lidových vysokých škol¹ je ve své podstatě jedinečná a uchovává si vlastní neopakovatelnou identitu. Společným znakem všech těchto škol je svoboda; na rozdíl od mnoha jiných typů škol nejsou lidové vysoké školy povinny řídit se tradičním penzem vyučovacích předmětů a centrálně plánovanými učebními osnovami. Hlavním úkolem těchto škol je poskytnout studentům potřebné informace pro volbu zaměstnání nebo posloužit jako odrazový můstek k dalšímu vzdělávání na univerzitě.

V naprosté většině se jedná o jedno- či dvouleté programy, na které se hlásí čerství absolventi středních škol, aby získali čas a lepší perspektivu k dalšímu studiu. Mnoho škol nabízí podobné jádro vyučovacích předmětů, ovšem centrálním bodem výuky je vždy jeden specializovaný obor, často uměleckého zaměření (tanec, hudba, tradiční lidová tvořivost, vaření, keramika, drama, kreativní psaní a jiné). Na žádné ze škol se neklasifikují jednotlivé předměty, nýbrž celý průběh studia jako jeden celek a to od každého z vyučujících. Výsledná známka vychází z čtyřstupňové škály a je důležitým kritériem pro přijetí na univerzitu.

V minulosti se výukou komunitního tlumočení zabývalo mnoho lidových vysokých škol, avšak v posledních letech (zejména po ustanovení *Tlumočnického a překladatelského institutu*) se jejich počet ustálil na sedmi: *Wiks* (ležící mezi velkými městy Stockholm a

¹ Mimo těchto 148 švédských škol existuje ještě 17 lidových vysokých škol na finském území, v kterých je výuka vedena ve švédštině.

Uppsala), Åsa (mezi Stockholmem a Örebro), *Katrineberg* (u města Halmstad v jižním Švédsku), *Härnösands* (v severním Švédsku u města Sundsvall), *Axelvalla* (ve středním Švédsku v blízkosti největšího jezera Vänern), *Medlefors* (v severošvédském Skellefteå) a *Västerbergs* (severně od Uppsaly).

Stejný počet lidových vysokých škol nabízí výuku tlumočení pro sluchově postižené a kurzy znakové řeči. Jedná se o čtyřletý kurz a mezi sedmičkou škol najdeme také již zmiňovanou Härnösands. Zvláštní postavení mezi těmito školami zaujímá *Södertörns folkhögskola*, která jako jediný ústav v zemi vyučuje psanému tlumočení pro neslyšící neboli tlumočení pomocí podtitulků (k těmto formám tlumočení se vrátíme v kapitole 2.5.).

Celý koncept lidového vzdělávání pro obyčejné venkovské vrstvy inicioval jeden z největších literátů dánského romantismu *Nikolaj Frederik Severin Grundtvig*, který měl i nesmírný politický vliv a přízeň dánského krále, jenž se pro Grundtvigovu myšlenku nadchl. První lidová vysoká škola vznikla tudíž v dánském *Røddingu* a to již roku 1844. Tato idea se brzy rozšířila po celé Skandinávii a roku 1864 byla založena první lidová vysoká škola v Norsku a o čtyři roky později i ve Švédsku.

2.1.2. Studijní spolky

Druhou formou studia, která již ovšem nemá ekvivalent ani ve zbytku Skandinávie, jsou studijní spolky. Toto společné označení ale pokrývá celou řadu samostatných institucí s nejrůznějším zaměřením, kterým jde nicméně o tutéž věc – vzdělávání. Jejich snahou je vzdělávat formou studijních kruhů či sériemi přednášek a vštěpovat tak svým členům znalosti v širší perspektivě.

Mezi největší a nejznámější studijní spolky ve Švédsku patří např. *Arbetarnas bildningsförbund (ABF)* – nejstarší spolek vůbec (1912), zaměřující se na vzdělávání pracujících v celkem 57 místních organizacích, *Bilda* – církevní vzdělávací spolek sdružující 47 členských organizací, *Nyktterhetsrörelsens bildningsverksamhet (NBV)* – abstinenci vzdělávací společnost (1971)², nebo *Studieförbundet Vuxenskolan (SV)* – patrně největší a nejdůležitější studijní spolek, jehož náplní je večerní vzdělávání dospělých.³ Studijní spolky

² Historie hnutí za vymícení alkoholismu sahá ve Švédsku hluboko do 19. století, kdy se zejména ženy rozhodly skoncovat s tehdejším největším sociálním problémem, který téměř zdecimoval pracující populaci. Dodnes jsou nápoje s obsahem alkoholu vyšším než 3,5% prodávány omezeně ve speciální síti prodejen.

³ V roce 2008 zorganizoval SV více než 53 000 kurzů, kterých se zúčastnilo na 400 000 lidí.

jsou financovány pomocí státních dotací, z rozpočtů krajů a regionů a dále i z členských příspěvků.

Právě zmiňovaný ABF se sídlem ve Stockholmu a Botkyrka na stockholmském předměstí Huddinge jsou v současnosti jediné školy, kde je komunitní tlumočení vyučováno formou studijního spolku. Jelikož se jedná o jediné dva zástupce v této kategorii, řadí se ve výčtu běžně k lidovým vysokým školám. Počet studijních spolků nabízejících výuku komunitního tlumočení vykazuje menší stálost než je tomu v případě lidových vysokých škol a v minulosti jich nabízelo výuku tlumočnictví více.

2.2. Historický vývoj studia tlumočnictví

Jednou ze zodpovědností státu je zajistit kvalitní tlumočnický servis při kontaktu přistěhovalců či azylantů se švédskými úřady, tak aby jim byla zaručena právní ochrana a rovnoprávný přístup k informacím. Ke splnění tohoto požadavku je nutné vyškolit dostatečný počet kvalifikovaných tlumočnicků s příslušnými jazykovými kombinacemi dle aktuální poptávky. Švédské studium tlumočnictví je ve srovnání s některými evropskými státy poměrně mladé: cf. ženevská *ETI* byla založena roku 1941, *ESIT* v Paříži roku 1957 nebo *ÚTRL* v Praze roku 1963.⁴ Ve Švédsku vzdělávání tlumočnicků započalo na konci 60. let, přesněji řečeno v roce 1968. Právě v této době zaznamenalo Švédsko jednu z největších vln přistěhovalců na své území a tlumočníci byli jediným prostředkem, jak zaručit plnohodnotnou výměnu informací mezi přistěhovalci a Švédy.

Z iniciativy pracovní skupiny pro otázky přistěhovalců, která spadala pod tehdejší Ministerstvo vnitra, bylo roku 1968 experimentálně zahájeno vzdělávání tlumočnicků pro přistěhovalce, tzv. komunitních tlumočnicků (kontakttolkar). Z důvodu největší poptávky po finských tlumočnicích byl na *Lidové vysoké škole v Biskops Arnö* nejprve otevřen kurz právě pro budoucí tlumočnický s kombinací švédština – finština. O rok později převzal odpovědnost za výcvik komunitních tlumočnicků nově vzniklý *Státní úřad pro přistěhovalectví* (Statens invandrarverk – SIV).

V průběhu několika následujících let byly několikadenní učební bloky rozšířeny na dvoutýdenní intenzivní výuku, po které vždy následovalo šest až osm týdnů samostudia. Počet

⁴ Předchůdcem dnešního Ústavu translatologie byl *Institut překladatelství a tlumočnictví na Univerzitě 17. listopadu v Praze a Bratislavě*.

vyučovaných jazyků se ustálil na čtrnácti a samotná výuka se soustředila na oblasti sociálního zabezpečení, zdravotnictví a pojištění, pracovního trhu a v neposlední řadě na soudní tlumočení. SIV vyškolicil také 90 tlumočnicků/lektorů s jazykovou kombinací švédštiny a finštiny, srbochorvatštiny nebo řečtiny, kteří dále pracovali jako učitelé tlumočení⁵ na lidových vysokých školách.

Dalším výrazným mezníkem švédské translatologie byl rok 1972, kdy SIV na základě své výroční hodnotící zprávy přeroděnil gesci vzdělávání tlumočnicků a překladatelů mezi lidové školy a studijní spolky. Zároveň došlo k rozšíření výuky, zavedení autorizačních zkoušek pro překladatele a tlumočnický před státní komisí, nebo prosazení závazku mlčenlivosti pro tlumočnický. SIV v téže roce předal svoji odpovědnost za přípravu tlumočnicků *Vrchnímu školskému odboru* (Skolöverstyrelsen - SÖ). Zpráva také navrhuje zřízení státní tlumočnické školy univerzitního typu s vlastní dozorcí radou, ve které by se sešli zástupci úřadů a organizací z oblastí vzdělávání, pracovního trhu a přistěhovalectví. Zamýšlený institut měl být v těsném kontaktu se stávajícími lidovými školami a studijními spolky v oblastech tlumočnického vzdělávání, ale také měl provádět vědeckou činnost na poli translatologie. V neposlední řadě měl tento institut sám školit budoucí tlumočnický a to nejen komunitní, ale jako jediný ústav též konferenční.⁶

Zmíněná zpráva zohledňuje nejen zvýšenou poptávku po komunitních tlumočnických s jazykovou kombinací odpovídající tehdejší demografickým změnám, tedy oblasti týkající se výuky na lidových vysokých školách a ve studijních spolcích, ale rovněž se zaměřuje na univerzitní vzdělání užší skupiny studentů translatologie. Přiřazením tlumočnického institutu k prestižní univerzitě měli studenti získat lepší možnosti spolupráce s příbuznými univerzitními obory. Tlumočnické studium mělo být dvouleté s možností získat za něj 60 kreditů. Odtud se měli rekrutovat budoucí lektori tlumočení pro nižší formy studia nebo konferenční tlumočnický, kteří by získávali uplatnění například v politice či hospodářském odvětví.

Veškeré návrhy zprávy byly SIV dopracovány a v roce 1976 předloženy parlamentu ke schválení. Od následujícího roku pak vstoupil dvoukolejný model tlumočnické výuky v

⁵ Švédská společnost je velmi citlivá k jemným rozdílům mezi pojmy *učitel* (lärare) a *vedoucí studijního kruhu* (studiecirkelledare). Přestože se některé reference mohou vztahovat k posledně jmenovanému, v tomto textu budeme používat v Čechách zavedené pojmy *učitel* nebo *lektor*.

⁶ Dokonce i v dnešní době platí rozdělení tlumočení ve Skandinávii spíše na komunitní a konferenční, než na simultánní a konsekutivní. Na lidových vysokých školách, jež jsou primárně centry výuky komunitních tlumočnicků ve Švédsku, se simultánní tlumočení nevyučuje. Poptávka po komunitních tlumočnických je mnohonásobně vyšší než po konferenčních tlumočnických.

platnost⁷. Studenti nejdříve procházeli úvodním tlumočnickým kurzem, jenž čítal 30 vyučovacích hodin. Po něm následovaly tematické bloky věnující se oblastem sociálním, zdravotním, pracovně právním a právním, každý v délce cca 90 vyučovacích hodin. V rámci každého bloku nechyběla jazyková a terminologická cvičení, tlumočnická etika a realie. Koncem 70. let se dařilo takto ročně vyškolit přibližně 1800 nových komunitních tlumočnicků. V novém modelu chyběl nicméně stále jeden centrální bod: univerzitní tlumočnický institut.

Než mohl takový institut vzniknout, bylo nutné připravit jeho fungování i vymezit kompetence a náplň. V letech 1980 – 1986 plnilo úlohu vysokoškolského tlumočnického vzdělávání hned několik švédských univerzit – namátkou univerzity ve Stockholmu nebo v Göteborgu. Vedle komunitního tlumočení se výuka skládala i z konferenčního tlumočení a celé studium bylo rozloženo do dvou cyklů. Absolventi prvního cyklu mohli získat celkem 40 kreditů a mít zároveň teoretickou šanci na splnění tlumočnické zkoušky vypisované *Obchodní komorou* (Kammarkollegiet). Druhý cyklus, ohodnocený 40 – 60 kredity, připravoval studenty k zvládnutí specializované terminologie z oborů zdravotnictví či práva a absolventi také měli být schopni v těchto oborech tlumočit. Ve zmíněném šestiletém období bylo otevřeno vysokoškolské tlumočnické studium v kombinaci švédštiny a dvanácti cizích jazyků.

Původní návrh SIV předpokládal rostoucí potřebu filologicky vzdělaných tlumočnicků, a proto bylo v roce 1980 studium umožněno hned 240 novým vysokoškolákům. Tyto předpoklady musely být ovšem postupně drasticky korigovány a tak nastoupilo v akademickém roce 1984/85 ke studiu tlumočnictví už jen 80 vysokoškoláků.⁸

2.3. Tlumočnický a překladatelský institut

Tlumočnický a překladatelský institut (Tolk- och översättarinstitutet – dále jen TÖI) byl po mnohaletých přípravách a plánování otevřen v roce 1986. Tento ústav měl primárně koordinovat veškeré aktivity týkající se vzdělávání překladatelů a tlumočnicků a rovněž zajišťovat přípravu lektorů, vědeckou činnost, překladatelské a tlumočnické pomůcky (především glosáře) a v neposlední řadě rozvíjet spolupráci mezi severskými zeměmi v oblasti translatologického výzkumu. Ředitelkou institutu se v roce 2009 stala *Ingrid Almqvist*, která

⁷ Tento model umožňoval studentům rovněž kombinovat studium tlumočení na lidové vysoké škole a ve studijním spolku.

⁸ V této době vycházelo z lidových vysokých škol a studijních spolků stále více než 1500 komunitních tlumočnicků ročně.

tak vystřídal(a) *Gunnara Lemhagena*. Exekutivním orgánem TÖI je devítičlenné představenstvo v čele s profesorem *Östenem Dahlem*.

Institut je od počátku součástí *Stockholmské univerzity*, ačkoliv o jeho získání stály i jiné univerzity; uvedme například *Univerzitu v Linköpingu*, kde působily takové osobnosti, jakými jsou *Per Linell* či *Cecilia Wadensjö*. Volba švédského hlavního města za sídlo institutu byla zdůvodňována dosavadní absencí koordinace výuky tlumočení na lidových vysokých školách, ve studijních spolcích i na univerzitách. Institut ve Stockholmu se měl zároveň stát působištěm špičkových tlumočnických pedagogů a badatelů (e.g. *Helge Niska* či *Birgitta Englund Dimitrova*). Jak jsme již naznačili, ve shodě s původním návrhem ze 70. let jmenuje dozorčí radu institutu vláda. Radu tvoří nanejvýš 13 členů, volených na tři roky z řad zástupců *Stockholmské univerzity*, *Vrchního školského odboru*, *Imigračního úřadu*, *Obchodní komory*, *Policie*, *Státního zastupitelství*, *Svazu švédských obcí*, *Svazu krajů* a *Švédské rady pro export*.

Vzdělávání komunitních tlumočnicků je ve Švédsku financováno státem, což společnosti dává jasnou záruku, že bude skutečně realizováno. Značí to rovněž, že společnost má zájem na tom, aby se přistěhovalcům a uprchlíkům dostalo spravedlivého a důstojného přijetí za pomoci kvalifikovaných, vzdělaných a autorizovaných tlumočnicků.

Státem stanovená odpovědnost za výchovu veškerých (i konferenčních) tlumočnicků leží na TÖI. Švédsko je patrně ojedinělou zemí na světě v tom smyslu, že TÖI je s výjimkou vojenského tlumočnictví (viz kapitola 6) orgánem s absolutní kontrolou a exekutivní pravomocí nad výchovou překladatelů a tlumočnicků.

Dle vládního nařízení (1993:920) má TÖI povinnost:

- zaručit tlumočnické a překladatelské vzdělávání
- přidělovat státní prostředky určené pro vzdělávání komunitních tlumočnicků mezi studijní spolky a lidové vysoké školy, konat dozor nad touto činností a hodnotit a usměrňovat výuku
- přidělovat státní prostředky určené pro vzdělávání tlumočnicků a pedagogů tlumočení ve znakovém jazyce mezi lidové vysoké školy, konat dozor nad touto činností a hodnotit a usměrňovat výuku
- zodpovídat za pedagogickou a metodickou výzkumnou práci, iniciovat a koordinovat lexikologickou činnost v oblasti současného jazyka a být aktivní v práci se slovní zásobou přistěhovaleckých jazyků
- řídit výzkum a vědeckou činnost
- neustále sledovat nejnovější vývoj v oblasti translatologie
- fungovat jako kontaktní orgán severské spolupráce na poli překladu a tlumočení

2.3.1. Státní prostředky pro výuku tlumočení

Od zřízení v roce 1986 jsou na TÖI kladeny stále vyšší nároky a také jeho zodpovědnost vzrostla. Většina státem přidělených prostředků dnes souvisí s výukou komunitního tlumočení na lidových vysokých školách a ve studijních spolcích, v menší míře pak s výukou tlumočnicků pro neslyšící, ohluchlé a hluchoslepé. Vstup Švédska do Evropské unie v roce 1995 přímo ovlivnil nárůst počtu studentů překladatelství a konferenčního tlumočení.

Současně se svým založením roku 1986 se TÖI sice stal odpovědným za komunitní tlumočení ve Švédsku, ale Vrchní školský odbor si ponechal právo přidělovat školám státní prostředky vyčleněné pro komunitní tlumočení až do roku 1991, kdy z rozhodnutí vlády tato funkce rovněž připadla TÖI. Nový institut nabízel lepší možnosti, jak efektivně usměrňovat výuku do určitých geografických oblastí Švédska či posilovat některé jazyky dle aktuální potřeby ve spolupráci s Imigračním úřadem.

Státní prostředky pro vzdělávání komunitních tlumočnicků se přidělují v souladu s nařízením vlády (1991:976), ve kterém se uvádí, za jakých podmínek může TÖI finanční prostředky dále distribuovat. Studijní spolky a lidové vysoké školy musí splnit kritéria stanovená tímto nařízením. Dle dostupných údajů⁹ z roku 2004 získal TÖI státní dotaci na komunitní tlumočení ve výši 11 562 269 švédských korun (SEK), ze které přidělil lidovým vysokým školám částku 9 090 417 SEK a studijním spolkům¹⁰ 2 471 852 SEK.¹¹ Nad rámec tohoto rozpočtu dostává TÖI maximálně 1 000 000 SEK ročně pro správní účely a přibližně 2 000 000 SEK rozděluje každý rok mezi vysokoškolské tlumočnické programy. Z žádných volně dostupných zdrojů nelze bohužel zjistit, jaká částka připadá v samotném TÖI na financování výuky konferenčního tlumočení. Primární důraz je ve Švédsku kladen na komunitní tlumočení.

Přidělování finančních prostředků pro výuku komunitního tlumočení se řídí hodinovou vyučovací sazbou, kterou rovněž určuje TÖI. Zde jsou zahrnuty výdaje na lektora, administrativní náklady, pronájem prostor nebo například cestovní výlohy.¹² Sazba jedné vyučovací hodiny je 600 SEK pro lidové vysoké školy a 470 SEK pro studijní spolky, z čehož

⁹ Webové stránky TÖI – <<http://www.tolk.su.se>>

¹⁰ V roce 2004 existovalo ještě deset studijních spolků vyučujících komunitní tlumočení, dnes jsou takové pouze dva.

¹¹ 1 SEK = 2,59 Kč (údaje ČNB ze dne 16. 4. 2010)

¹² Cestovní výlohy mohou být proplaceny i studentům tlumočnických kurzů, kteří by částku za dopravu nebyli schopni hradit z vlastních zdrojů.

je patrný i rozdílný status jednotlivých institucí. Dále se přidělování finančních prostředků řídí počtem studentů v kurzu. Navíc 1200 SEK týdně vydává na jednoho studenta lidové vysoké školy stát a 300 SEK týdně kraj. Běžný týden obnáší v průměru 30 vyučovacích hodin, což znamená, že jedna vyučovací hodina je dotována 50 SEK na studenta. Kromě běžných příspěvků dostává každá škola od státu ještě peníze na konkrétní projekty a bonusy za splnění předepsaných výsledků. Na závěr připočteme ještě příspěvky od obcí a dostaneme konečnou sumu 180 SEK na studenta za jednu vyučovací hodinu.

V souladu s nařízením vlády (1991:976) o přidělování státních finančních prostředků vzdělávacím institucím prostřednictvím TÖI je zavedenou praktikou hradit studentům studijní stipendia a cestovní výlohy spojené se studiem. Z výroční zprávy TÖI (2004) vyplývá, že 24% výdajů určených pro komunitní tlumočení jde na ubytování studentů, 13% na stipendia a 4% na cestovní výlohy studentů. Prostředky se vyplácí škole hromadně vždy na konci akademického roku.

Veškeré (tedy i tlumočnické) kurzy na lidových vysokých školách jsou pro studenty zdarma. Jedinou výjimku tvoří poplatek ve výši 400 – 600 SEK, kterým se částečně hradí studijní materiály a xeroxové kopie. Ubytovaní a stravu hradí studentům rovněž škola.

Studenti programů pořádaných studijními spolky si sami platí kurzovné, které se liší v závislosti na spolku a studovaném programu. Některé tlumočnické firmy či agentury registrovaným tlumočnickům ovšem studijní výdaje proplácí.

Studenti švédských vysokých škol dostávají finanční prostředky ke studiu od státu. Jedná se o pevnou sazbu pro všechny vysokoškolské programy a je jen na studentech, jak s přidělenými prostředky naloží. V roce 2010 byl měsíční paušální poplatek na studium 8140 SEK na měsíc (nebo čtyři týdny). Ovšem pouze 2696 SEK (33%) tvoří nevratný státní příspěvek, 5444 SEK (67%) je bezúročná, nezdanitelná studentská půjčka, kterou student začíná splácet až při získání trvalého zaměstnání. Současné zákony stanovují, že lidé mladší 50 let splácejí minimálně 5% ze svého platu a lidé ve věku od 50 do 67 let minimálně 7% z platu. Lidé ve věku 68 let a více pozbývají povinnosti dál splácet studentskou půjčku i v případě, že celkovou částku ještě nesplatili¹³. Tyto podmínky platí od roku 2001, kdy nahradily mnohem benevolentnější předpis, umožňující odkládat splácení až do doby, kdy si jedinec našel práci s adekvátním příjmem pro pohodlné splácení. Tato možnost byla ale systematicky zneužívána a proto se od ní ustoupilo. Odpovědnost za registr studentů a vyplácení studentské podpory má *Centrální studijní komise* (Centrala Studiestödsnämnden - CSN).

¹³ Zdroj: CSN – <<http://www.csn.se>>

2.3.2. Pravidla výuky komunitního tlumočení

Zmiňované vládní nařízení z roku 1991 (pozměněné roku 1996) je stěžejním dokumentem pro přidělování finančních prostředků na výuku komunitního tlumočení a současně stanovuje základní rámec pro tento druh vzdělávání. Veškerá další upřesnění týkající se výuky komunitních tlumočnicků jsou již v kompetenci TÖI. Institut ve svém nejdůležitějším předpisu (124/04) stanovuje, že „výuka komunitního tlumočení musí probíhat formou kurzů na lidových vysokých školách, studijních spolcích nebo jejich kombinací. Základní kurzy musí pokrývat pět hlavních bodů: tlumočení v oblastech sociální péče a pojištění, pracovního trhu, zdravotnictví, kurz základů práva pro tlumočnické, soudní tlumočení a tlumočení v azylovém řízení.“ TÖI může nařídit lidovým vysokým školám otevřít i kurzy nad rámec základního penza předmětů, např. úvodní tlumočnickou propedeutiku nebo naopak speciální prohlubující kurzy.

Od uchazečů o studium tlumočnictví se kromě jazykových schopností a všeobecného přehledu nevyžaduje žádná předchozí znalost tlumočnických technik. Zcela v duchu skandinávského pojetí výuky nejsou studenti tlumočnictví v průběhu, ani na závěr studia klasifikováni, tudíž neexistuje žádný doklad o tom, jak výuku zvládali. Jedinou výjimku tvoří pilotní projekty na dvou lidových vysokých školách, Katrinebergs a Åsa.

Výuku jazykových lektorů či vyučujících speciálních předmětů obstarává výhradně TÖI na své akademické půdě. Dle výše uvedeného předpisu TÖI by lektoři měli sami být autorizovanými tlumočnické, pokud je to v tom kterém jazyce možné, a měli by sami být absolventy tlumočnických kurzů v některé ze tří nabízených forem. Lektoři vyučující realie by měli absolvovat pedagogické minimum a prokázat výbornou znalost svého oboru.

2.4. Výuka tlumočnictví dnes

2.4.1. Výuka mimo vysoké školy

Výroční zpráva TÖI z roku 2004 uvádí, že v témže roce se vyučovalo komunitní tlumočení na devíti lidových vysokých školách a v deseti studijních spolcích, z čehož plyne, že počet těchto institucí se k dnešnímu datu poněkud zredukoval.¹⁴ Mimo vysoké školy a

¹⁴ Lví podíl na této změně měla zvláštní komise ustanovená tehdejší vládou, která měla za úkol zmapovat stav komunitního tlumočení a navrhnout možné pozměňovací návrhy. Většina z nich vstoupila v platnost od 1. ledna 2007.

univerzity se ve stejném roce účastnili výuky komunitního tlumočení 3174 účastníků, z nichž 1760 studovalo na lidových vysokých školách a 1414 ve studijních spolcích. Ačkoliv výuka vlastního tlumočení probíhala ve 22 jazycích, celkové zastoupení jazyků v kurzech se blížilo 80.¹⁵ Počet studentů v programech komunitního tlumočení na těchto typech škol se od konce 90. let postupně zvyšoval: v roce 1997 to bylo více než 2600 a v roce 2000 téměř 1800 studentů za rok. V roce 2001 se počet studentů zvýšil na rekordních 3200.¹⁶

Cílem základních tlumočnických kurzů na lidových vysokých školách a ve studijních spolcích je dostatečně připravit studenty ke zvládnutí autorizační tlumočnické zkoušky u Obchodní komory (viz kapitola 3). Tatáž instituce vydává i osvědčení pro soudní tlumočníky a tlumočníky se zdravotnickou specializací, ale k dosažení těchto statusů je třeba složit náročné nadstavbové zkoušky. Dle pokynů TÖI musí tlumočnické kurzy obsahovat toto penzum předmětů:

Úvodní kurz (introduktionskursen) vytváří základy pro další studium a stojí proto na prvním místě celého studijního plánu. Stěžejními materiály jsou studentům příručka *Tlumočnické dovednosti* (Tolkkunskap) a tlumočnický etický kodex Obchodní komory *Dobré tlumočnické mravy* (God tolksed).

Prvním ze specializovaných předmětů je *Tlumočení pro oblast sociální, pracovního trhu a pojištění* (Social-, arbetsmarknads- och försäkringstolkning). Pod pojmem pojištění si nesmíme představovat pojištění domácnosti či nemovitostí, nýbrž jde o povinné sociální a zdravotní pojištění a registraci přistěhovalců a žadatelů o práci, tak aby měli nárok na státní podporu a základní zdravotní péči. Tento tlumočnický blok je obzvlášť důležitý, neboť v úvodní fázi se přistěhovalci bez pomoci tlumočníků při styku s úřady neobejdou, pokud již v nové zemi nemají příbuzné či přátele z vlasti, kteří švédštinu ovládají. Studenti tlumočnictví se zde seznamují s fungováním státní správy a zákonodárství. Na rozdíl od 90. let je do tohoto předmětu zahrnuto též tlumočení v oblasti pracovního trhu a fungování pracovních úřadů, které dříve tvořilo samostatný kurz. Základním studijním materiálem je každoročně aktualizovaná obsáhlá kniha *Průvodce společností* (Samhällsguiden).

Již jsme zmínili, že *Tlumočení u lékaře* (Sjukvårdstolkning) tvoří jeden z nadstavbových kurzů pro zkušené tlumočníky, kteří složili tlumočnickou zkoušku u

¹⁵ Jednalo se převážně o výuku reálií, vlastní jazyková cvičení probíhala ve 22 jazycích. Naprostá většina faktografické výuky je ale pochopitelně vedena ve švédštině.

¹⁶ Ny organisation för tolk- och översättarutbildning, s. 23.

Obchodní komory. V rámci výuky komunitního tlumočení se studenti seznamují se základy tlumočení v této oblasti, včetně tlumočení na psychiatrii.

Příručka *Právo pro tlumočníky* (Juridik för tolkar) tvoří základní učební text v téměř stejnojmenném kurzu *Základy práva pro tlumočníky* (Juridikens grunder för tolkar). Materiál z příručky je v hodinách vhodně doplněn o právnické glosáře poskytnuté *Soudním úřadem* (Domstolsverket), které jsou též dostupné na webových stránkách TÖI. Součástí kurzu je i studijní exkurze k okresnímu soudu, kterou každý student může absolvovat individuálně v době mezi učebními bloky. Základy práva se studentům hodí pro oba následující kurzy:

Soudní tlumočení (Rättstolkning) neboli faktické pokračování předchozího kurzu je předmět, jenž má autorizovaným tlumočnickům usnadnit složení speciální nadstavbové atestace soudního tlumočení. Materiály ke studiu sestávají z právnických dokumentů, se kterými se tlumočnick může dostat do styku při výkonu povolání soudního tlumočnicka.

Kurz *azylového tlumočení* (Asyltolkning) staví na platných švédských zákonech, jako jsou *Zákon o přijímání žadatelů o azyl* (Lagen om mottagande av asylsökande – LMA), *Cizinecký zákon* (Utlänningslagen), *Nařízení o cizincích* (Utlänningsförrordningen),¹⁷ a současně aktivně využívá informačních materiálů a glosářů dostupných na webových stránkách Imigračního úřadu. Je rovněž nezbytné, aby si budoucí tlumočnicki bezpečně osvojili metodiku pohovorů s imigranty, jelikož je při vlastním tlumočení nesmí procedura imigračního řízení vyvést z rovnováhy.

TÖI stanovil, že studijní spolky a lidové vysoké školy musí zajistit výuku komunitního tlumočení v celkovém rozsahu cca 545 hodin, rozvrženou do dvou semestrů při normální rychlosti studia nebo do čtyř semestrů při poloviční rychlosti v rámci distančního studia. Ne všechny instituce ale tuto volbu rychlosti studia umožňují. Vyjmenované kurzy čítají každý přibližně 120 vyučovacích hodin, přičemž úvodní kurz a kurz azylového tlumočení mají jen 30, resp. 35 vyučovacích hodin.¹⁸

Lidové vysoké školy, které nabízí výuku komunitního tlumočení, mají povinnost spolupracovat s místními a spádovými tlumočnickými agenturami nebo státní správou, která služby tlumočnicků využívá, a s jejich pomocí organizovat pro studenty praktické bloky tlumočení v autentických situacích pod vedením zkušených autorizovaných tlumočnicků.

¹⁷ Zdroj: Kancelář švédské vlády – <<http://www.sweden.gov.se/sb/d/9688/a/90385>>

¹⁸ Vládní komise navrhla v roce 2004 navýšení rozsahu výuky z cca. 460 hodin na současných 545. Tato změna vešla v platnost v akademickém roce 2007/08.

Pokud je to z hlediska nabídky a kapacity možné, jsou praktická cvičení vykonávána v místě bydliště studenta. Vládní komise pro tlumočení se po důkladném projednání shodla, že nejvhodnější je i nadále ponechat praktická cvičení jako doporučený, nicméně nepovinný předmět programu komunitního tlumočení.

TÖI každoročně informuje tlumočnické agentury o aktuální nabídce kurzů na všech tlumočnických vzdělávacích institucích v zemi, často tak činí ale i samy lidové vysoké školy. Veškeré informace lze rovněž nalézt na webových stránkách jednotlivých škol. Vzhledem k povaze komunitního tlumočení a celkové odlišnosti situace ve Švédsku a v Čechách nás jistě nepřekvapí, že mimo běžné zájemce o studium z řad mládeže s čerstvě ukončenou středoškolskou docházkou se nejvíce uchazečů hlásí prostřednictvím tlumočnických agentur. Pokud tlumočnická agentura požaduje kromě jazykových znalostí i tlumočnické vzdělání, pak může kandidáta doporučit ke studiu na některé z lidových vysokých škol. Školy často spolupracují na regionální úrovni s tlumočnickými agenturami a organizacemi, aby mohly lépe naplánovat kapacitu kurzů a zajistit dostatečný počet lektorů.

Z průzkumu TÖI (2008), který byl veden formou dotazníku mezi studenty tlumočnictví a stávajícími autorizovanými i neautorizovanými tlumočníky, se ukázalo, že více než polovina dotázaných se o možnosti studia translatologie dozvěděla prostřednictvím tlumočnické agentury, necelých 15% respondentů získalo informaci z webových stránek TÖI a přibližně třetina uvedla jiný zdroj.

Po absolvování kurzů komunitního tlumočení na lidových vysokých školách a ve studijních spolicích nedostávají studenti vysvědčení, ani písemný posudek. Jediným dokladem o studiu je potvrzení o absolvování kurzu, pokud student splnil předepsaný minimální limit 80% docházky. Potvrzení se skládá ze dvou částí, ze kterých je patrné, zda a jak často student navštěvoval teoretickou výkladovou část i tlumočnická a terminologická cvičení.

TÖI se ovšem v souladu s výsledky vládní komise pro komunitní tlumočení¹⁹ rozhodl pro snížení počtu studentů komunitního tlumočení a zkvalitnění výuky. Součástí nové strategie bylo také přísnější posuzování předchozích znalostí u nových studentů, navýšení počtu vyučovacích hodin, aktivní pedagogické vedení studentů, poradenská činnost a především zavedení hodnocení studentů prostřednictvím známek a posudků. Prvními školami,

¹⁹ Komise posuzovala situaci v oblasti výuky komunitního tlumočení v letech 2004 a 2005. Pilotní změny započaly většinou až v akademickém roce 2006/07 a ve valné většině stále pokračují.

jež začaly aplikovat uvedené změny, byly právě lidové vysoké školy Katrinebergs a Åsa a to již na podzim roku 2005.

Poradenská a konzultační činnost je jednou z oblastí, kde vládní komise vidí největší nedostatky. Důvodem dřívější absence individuálního přístupu ke studentům byla fragmentárnost lidového tlumočnického vzdělávání, neboť vyučování bylo převážně rozloženo do dvou let s většími rozestupy mezi jednotlivými bloky nebo pouze o víkendech, tudíž v poloviční či čtvrtinové rychlosti. Kontinuita pedagogického působení byla tak narušena, i když se ukazuje, že jde o klíčovou součást studia. Poradce, pedagog a tlumočnick v jedné osobě by měl v soukromých pohovorech se studenty zjistit, které oblasti jim působí největší potíže a případně navrhnout individuální studijní plán. Součástí práce těchto poradců by měla být i diskuze o budoucích plánech studentů. Dle komise by školy měly klást zvláštní důraz na to, aby roli konzultanta plnil po celou dobu studia konkrétního ročníku tentýž pedagog.

Hlavní ze všech navrhovaných změn ale je, že uchazeč o studium komunitního tlumočení skládá doma přijímací test, který je k dispozici na webových stránkách příslušné tlumočnické školy, a současně vyplní elektronickou přihlášku. Úspěšní uchazeči zahájí v září výuku úvodního tlumočnického kurzu, jehož završením je písemná a ústní jazyková zkouška, doplněná o test z reálií. Výsledek zkoušky rozhodne o tom, zda student může pokračovat v dalším studiu (cca. 510 vyučovacích hodin) či nikoliv. Jazykoví lektori i třídní učitelé posuzují i během probíhajícího studia, zda jednotliví studenti projevují dostatečné předpoklady k výkonu tlumočení. Každý student projde během kurzu pohovorem s garantem výuky, při kterém je východiskem především studentův dosavadní prospěch. Pokud student nesloží jakoukoliv z dílčích zkoušek vázaných k dříve vyjmenovaným kurzům, nemůže pokračovat ve studiu.

Stejná komise zkoumající stav švédského komunitního tlumočení v období let 2004 – 2005 doporučila vládě snížit celkový počet tlumočnických lidových vysokých škol na tři, jež by úzce spolupracovaly v otázkách náboru uchazečů, jazykových kombinací, členění studia, požadavků k přijímacím zkouškám, osvědčení aj. Pevný program denního studia měl být doplněn o období vyhrazená dálkovému studiu. Vzhledem k opravdu nízkému navrhovanému počtu tlumočnických lidových vysokých škol měl být zachován či zvýšen počet tlumočnických studijních spolků, jako nižšího článku terciálního školství, kde by studovali ti, kteří nemají možnost cestovat velkou vzdáleností a studovat daleko mimo své bydliště.

V roce 2010, tedy pět let po předložení uvedených návrhů je situace téměř opačná: počet tlumočnických lidových vysokých škol se sice o dvě snížil, ale z deseti tlumočnických studijních spolků zůstaly pouze dva a oba jsou soustředěny do školami nabyté stockholmské oblasti.

2.4.2. Výuka tlumočení na vysokých školách

Již jsme popsali, že tlumočnické vzdělání bylo možné získat zhruba od počátku 80. let také na vysokých školách ve Stockholmu a Göteborgu. Současná forma vysokoškolského studia má své počátky až v roce 1986, kdy byl založen Tlumočnický a překladatelský institut na Stockholmské univerzitě. Jedná se o dvousemestrální studium komunitního tlumočení s celkovým počtem 40 kreditů. K přípuštění ke studiu na TÖI nebo jiné vysoké škole je nutný minimální dosažený stupeň vzdělání odpovídající českému bakalářskému titulu, jedná se tedy o druhý cyklus vysokoškolského studia. Rozdíly ve vlastní výuce komunitního tlumočení na lidových vysokých školách a univerzitách nejsou možná příliš markantní, ale požadavky pro přijetí ke studiu se značně liší vzhledem k odlišnosti obou druhů institucí. Dalším předpokladem studia je dosavadní získaný počet 40 nebo více vysokoškolských kreditů v příslušném cizím jazyce nebo další odpovídající doklad o jazykové způsobilosti ve švédštině a druhém jazyku požadované kombinace. Teprve ti uchazeči, kteří tyto předpoklady splňují, skládají písemnou a ústní přijímací zkoušku.

Vysokoškolský kurz komunitního tlumočení má studentům poskytnout základní orientaci v tlumočnické profesi a připravit je na práci zejména v určitých oblastech společenského života. Oproti lidovým vysokým školám je zde více zastoupena teoretická filologická složka studia, nicméně teorie (švédština, druhý jazyk, reálie, terminologie) i praktická část (tlumočnické semináře, etika, tlumočnické techniky) jsou ve vzájemné rovnováze. Rovněž výkyvy v docházce jsou tolerovány méně než v případě lidového vzdělávání.

Vedle primárního cíle vychovat ze studentů budoucí tlumočníky je v hodinách kladen velký důraz na dosažení úrovně nutné ke složení autorizační tlumočnické zkoušky u Obchodní komory. Přednášky a semináře připravují studenty na zvládnutí tlumočení oběma směry v autentických tlumočnických situacích. Jednotlivé oblasti tlumočení, tak jak jsme si je vyjmenovali v oddílu věnovanému lidovému vzdělávání (právo, pojištění atd.), jsou

v podstatě shodné i na vysokých školách. Základní rozdělení studia probíhá ovšem podle jiného principu: dílčí kurzy zahrnují švédštinu, druhý jazyk, tlumočnická cvičení doplněná o etiku a techniku, reálie a terminologii. Všechny tyto složky jsou přítomny po celou dobu studia a objevují se v každé z probíraných oblastí.

Na konci každého celku čeká studenty zkouška a na závěr celého studia zvláštní ústní zkouška. Největším rozdílem obou forem vzdělávání je způsob hodnocení výkonu studentů. Zatímco na lidových vysokých školách se známkuje pokusně teprve několik let, na TÖI a ostatních tlumočnických katedrách existuje od počátku dvoustupňové hodnocení „*prospěl*“ (godkännnd – G) a „*neprospěl*“ (icke godkännnd – IG). Takto jsou studenti hodnoceni na závěr každého učebního bloku, přičemž podmínky k úspěšnému složení dílčích zkoušek se liší a jsou vždy předem dány. Kromě stockholmského TÖI a Univerzity v Göteborgu se komunitní tlumočení vyučuje v současné době ještě na Vysoké škole v Malmö a dále na obou nejprestižnějších univerzitách v zemi – v Lundu a Uppsale. Po úspěšném absolvování stockholmského vysokoškolského tlumočnického kurzu má tlumočnický možností zažádat o autorizaci u Obchodní komory bez nutnosti skládat tlumočnickou zkoušku. Tato zvláštní autorizační zkouška není (na rozdíl od absolventů studijních spolků, lidových vysokých škol a ostatních zmíněných vysokých škol) od absolventů TÖI vyžadována, jelikož je obsažena ve vlastním náročném studiu na TÖI. Tímto krokem jsou částečně kompenzovány tvrdší kritéria pro přijetí na stockholmské vysokoškolské tlumočnické studium. Jedinou podmínkou autorizace je písemné čestné prohlášení týkající se především etických otázek tlumočnické profese (viz kapitola 3.4.).

Mezi pěti vysokoškolských tlumočnických zařízení se v roce 2008 hodlala opět zařadit i Univerzita v Linköpingu, která tak chtěla navázat na výuku komunitního tlumočení z 90. let a zároveň jako druhý ústav v zemi otevřít i program konferenčního tlumočení, které by obnášelo 120 kreditů a bylo by určeno pro studenty druhého cyklu vysokých škol. Předpoklady prestiže v oboru byly do velké míry garantovány ústřední postavou tamější lingvistické katedry, Cecílií Wadensjö, autorkou teoretických publikací o tlumočení celoevropského významu. Konec snažení ovšem přinesly neúspěšné minimální kvóty studentů pro otevření tlumočnických oborů. Nově otevřený vysokoškolský obor by musel splňovat stejné podmínky, jaké stanovila vláda již v roce 1986 pro nově otevřený tlumočnický institut ve Stockholmu, to jest nejméně 15 studentů v programu konferenčního tlumočení.²⁰ Jelikož se

²⁰ Mezi zájemci o studium konferenčního tlumočení na Univerzitě v Linköpingu, kteří si v roce 2008 podali tamtéž přihlášku, je i autor této diplomové práce.

katedře tento počet splnit nepodařilo, obor otevřen nebyl a nedošlo ani k přijímacímu řízení. Cecilia Wadensjö záhy přestoupila na stockholmský TÖI, čímž snahy Univerzity v Linköpingu o tlumočnický institut nejspíš skončily.

Pokud půjdeme do důsledků, zjistíme, že stejná tvrdá měřítko nebyla uplatňována vždy v případě TÖI. Vedle zmíněného minima 15 studentů v programu konferenčního tlumočení ukládá vláda vysokoškolským ústavům, které vyučují komunitní tlumočení, že minimální počet studentů musí být alespoň 120 za rok. Oficiální zpráva kontrolního úřadu Ministerstva financí²¹ z roku 2002 uvádí, že předešlý rok se ke studiu komunitního tlumočení na TÖI přihlásilo 227 uchazečů, ale úspěšně jich dvousemestrální program prošlo pouze 79. Závažnějším zjištěním ale je, že tentýž rok program konferenčního tlumočení nenavštěvoval ani jediný student a TÖI přesto pokračuje jako vedoucí tlumočnický vzdělávací institut v zemi. Stejná situace může nastat i při zahájení podzimního semestru 2010, jelikož vstupní testy ke studiu konferenčního tlumočení na TÖI složil jen nepatrný zlomek uchazečů.²²

Základní vysokoškolský kurz komunitního tlumočení,²³ který čítá 40 kreditů za semestr (u finštiny pouze 20 kreditů)²⁴, úspěšně ukončilo mezi lety 1986 a 2004 na 177 tlumočnicků. Nemáme informace o tom, zda se stejný počet absolventů stal autorizovanými tlumočnickými u Obchodní komory, ale lze tak usuzovat, neboť k získání autorizace již žádná zkouška zapotřebí není, pouze čestné prohlášení. Nejčastěji objevujícími se jazyky těchto vysokoškolských kurzů se v posledních letech staly arabština, finština, kurdština, lotyština, perština, polština, sámština, bosenština/chorvatština/srbština, ruština a španělština.

2.4.3. Studium konferenčního tlumočení na TÖI

Z předchozích odstavců je zřejmé, že primární zájem státu je vychovat dostatečný počet komunitních tlumočnicků pro neustálý příliv cizích státních příslušníků do země. Naproti tomu pracovní trh pro konferenční tlumočnické je v samotném Švédsku značně omezený a sestává především z jednotlivých pracovních příležitostí na mezinárodních konferencích. Tak jako v mnoha evropských zemích, i ve Švédsku se staly hlavním pracovním trhem pro konferenční tlumočnické orgány Evropské unie (viz kapitola 5).

²¹ Ny organisation för tolk- och översättarutbildning, s. 37.

²² Zdroj: Helge Niska, email z 15.5.2010.

²³ Bližší údaje o počtu vysokoškolských studentů konferenčního tlumočení chybí.

²⁴ Také na švédských univerzitách existuje dvoukolejný systém kreditů a bodů. Průměrně získá student v jednom akademickém roce 60 bodů.

Z důvodu omezeného uplatnění konferenčních tlumočnicků bylo rozhodnuto, že výuka konferenčních tlumočnicků bude spadat výhradně pod kompetenci stockholmského tlumočnického institutu. Švédsko vstoupilo do Evropské unie společně s finskými sousedy v roce 1995, což se okamžitě projevilo nárůstem zájemců o evropská tlumočnická pracovní místa²⁵ a potažmo i o vlastní studium tlumočnictví. Po následujících deset let byl kurz konferenčního tlumočení pořádán průměrně každý druhý rok až do roku 2005, kdy byl na podzim zahájen zatím poslední, v pořadí sedmý kurz. 15. dubna tohoto roku (2010) byla uzávěrka přihlášek do dalšího plánovaného kurzu, který by měl začít letos na podzim, a vlastní vstupní zkoušky proběhly mezi 3. a 7. květnem. Jak jsme právě nastínili, nedopadly výsledky zkoušky příliš uspokojivě a otevření kurzu je i po pětileté pauze ohroženo pro nedostatek kvalitních účastníků.

V 90. letech byla výuka konferenčního tlumočení soustředěna do jednoho akademického roku formou intenzivního denního studia a jeho absolvováním mohl student získat 60 kreditů. Kurz byl zaměřen především na vlastní tlumočení a teorie či výzkumu se nedotýkal. Dlužno říci, že podmínkou pro přijetí byla úspěšně složená bakalářská zkouška.²⁶ Studium bylo zakončeno magisterskou zkouškou, ovšem tento švédský titul českému ekvivalentu neodpovídá, jelikož jej lze získat již po jednom roce studia druhého cyklu.

Po přistoupení k Boloňskému procesu na přelomu tisíciletí se Švédsko zavázalo vytvořit stejné stupně terciálního školství jako v dalších evropských zemích a konkrétně to znamenalo zavedení titulu *Master*. Magisterské studium bylo vedle toho zachováno a vznikla tak možnost vybrat si ze dvou programů konferenčního tlumočení. Oba vyžadují složenou bakalářskou zkoušku, ale liší se v pohledu na ní. Zatímco magisterský program vyžaduje jakoukoli bakalářskou zkoušku (nejen humanitního zaměření), pro přijetí do programu Masters je nutná bakalářská zkouška z jednoho ze studovaných jazyků tlumočnické kombinace (mimo švédštiny). Kromě mateřského jazyka, tedy švédštiny, je pro oba programy nutná znalost dalších dvou evropských jazyků, z nichž jeden musí být angličtina nebo francouzština. Volba druhého cizího jazyka je libovolná, ale z hlediska dalšího uplatnění se kromě výše jmenovaných preferuje zejména španělština, němčina a italština.

Vedle dosavadního intenzivního jednoletého denního studia byl magisterský program rozšířen i o možnost studia rozloženého do dvou let, což studentům nabízí více času na

²⁵ V současné době čítá švédský evropský tým 38 stálých tlumočnicků: 15 v Evropském parlamentu, 21 v Evropské komisi a 2 u Evropského soudního dvora. Ostatní tlumočníci jsou na volné noze.

²⁶ Jejím švédským ekvivalentem je *kandidátská zkouška* (kandidatexamen) neboli završený první cyklus studia.

mimostudijní aktivity.²⁷ Program Masters nabízí pouze dvouletý program intenzivního denního studia, završený titulem *Masters in conference interpreting* a oceněný 120 kredity. Tento program v sobě zahrnuje veškeré dílčí kurzy magisterského programu, ale zároveň je obohacen o teoretické předměty sdílené s překladatelským programem Masters.

Přijímací zkouška je shodná pro oba programy a skládá se z písemné a ústní části. V písemné části se testují terminologické a stylistické znalosti švédštiny i cizích jazyků, součástí je schopnost shrnout psaný text. Ústní část zahájí uchazeč projevem o své osobě, dosavadních studijních úspěších a vlastním očekávání od studia tlumočnictví. Tato část je vedena v mateřském jazyce uchazeče a má za cíl zjistit úroveň vyjadřování bez překážek, které by s sebou nutně nesl cizí jazyk. Následuje tlumočnická část, ve které uchazeč vyslechne krátký mluvený text, který přetlumočí bez poznámek jako paměťové cvičení či dle vlastního uvážení s poznámkami. Závěrečným bodem zkoušky je rozhovor s komisí na některé z aktuálních témat, kde se má prokázat uchazečův všeobecný rozhled a znalost reálií.

Lektoři programů konferenčního tlumočení zdůrazňují, že je sice výhodou ovládat vedle angličtiny nebo francouzštiny ještě jiný světový jazyk, ale ani studenti s některým z jazyků z nových členských států EU se nemusí obávat, že by byli při studiu nějakým způsobem znevýhodněni. Vždy je možné vytvořit studijní skupiny a institut zaručuje dostatek kvalitních jazykových lektorů/tlumočnicků pro všechny evropské jazyky.²⁸ Ani uchazeči, kteří nemají formální doklad o jazykových znalostech ve formě certifikátu nebo absolvované jazykové zkoušky na univerzitě nemají cestu ke studiu magisterského programu zavřenou. Společně s přihláškou ke studiu je nutné přiložit i vlastní vyjádření týkající se dosažených jazykových znalostí a samotnou znalost pak prokázat při zkoušce na TÖI.

Čtyřsemestrální program Masters je odstupňován podobným způsobem, jako je tomu ve 4. – 5. ročníku tlumočnické specializace na Ústavu translatologie v Praze (včetně metodiky tlumočení ve 3. ročníku, kdy studenti začínají s konsekutivním tlumočením a notací). Vedle přednášek a seminářů zaměřených na evropské struktury a politiku (které často zaštiťují i pracovníci z různých ministerstev) začínají studenti v prvním semestru s paměťovými cvičeními a následně přidávají ke konsekutivnímu tlumočení i notaci. Praktikující tlumočníci

²⁷ Nejedná se ale o dálkové studium, pouze penzum předmětů je rozloženo do dvou let při zachování celkového počtu 60 kreditů.

²⁸ Z průběhu informační schůzky se zájemci o studium konferenčního tlumočení na TÖI dne 18. 5. 2010.

učí studenty práci s nejrůznějšími terminologickými a informačními zdroji, bez nichž není důkladná příprava na tlumočnický úkol možná.

Od druhého semestru studenti tlumočí i simultánně, zpočátku se jedná o lehčí texty s obecnou tematikou. Ve zbývajících dvou semestrech jsou simultánní semináře koncipovány jako týdenní bloky věnované konkrétním tématům, ke kterým si studenti již musejí samostatně vyhledávat údaje i terminologii. Po druhém semestru skládají studenti „diagnostickou“ zkoušku podobnou testu, který TÖI v 90. letech vytvořil k testování stávajících tlumočnicků (viz kapitola 3.4.). Pokud student u postupové zkoušky uspěje, může pokračovat do třetího semestru. Na konci čtvrtého semestru skládají studenti praktickou zkoušku z konsekutivního a simultánního tlumočení do mateřského jazyka. Oproti politice ÚTRL je na TÖI praktikováno především tlumočení z cizího jazyka do mateřského (což umožňuje studium i těm, kteří nemají švédštinu jako rodný jazyk).

Již zmíněným odlišovacím znakem programu Masters je větší zaměření na teoretické translátologické disciplíny a některé předměty společné s překladatelským programem. Součástí druhého roku studia jsou předměty rozebírající formální anglický jazyk vědeckých prací a teorie překladu a tlumočení. Garantem teoretické části studia je známá teoretička tlumočení, slavistka Birgitta Englund Dimitrova. Studenti magisterského oboru předkládají u závěrečných zkoušek magisterský písemný úkol na libovolné tlumočnické téma. Studenti dvouletého programu Masters píšou písemné práce dvě – jednu ve druhém semestru, rovnající se zmíněné magisterské práci, a druhou ve čtvrtém semestru, přibližně odpovídající rozsahem české diplomové práci.

2.4.4. Dálkové studium

TÖI, jako orgán zodpovědný za vzdělávání tlumočnicků v zemi, rozvinul v posledních letech nevídanou aktivitu v oblasti nabídky dálkového studia. Veškeré distanční kurzy se snaží rozšířit možnosti univerzitního vzdělání do vzdálených oblastí především severního a západního Švédska. Švédská společnost si je obecně velmi vědoma toho, že vzdálenost bydliště od vzdělávacích institucí a životní podmínky hrají klíčovou roli v rozhodování o případném studiu, a snaží se takto znevýhodněným zájemcům o studium jejich volbu všemožným způsobem usnadnit. Dálkové studium přináší jednotlivcům větší časovou a prostorovou flexibilitu. Řešením může být tato forma studia zejména pro lidi, kteří nemohou

studovat mimo své bydliště nebo nemají možnost studovat prezenčně či by rádi kombinovali studium se zaměstnáním.

Distanční studium vyžaduje od zřizovatelů neustálý aktivní přístup. V posledních letech začaly univerzity i lidové vysoké školy využívat nových technologických platforem, jako jsou internetové knihovny, digitální úschovny dokumentů či videokonference. Po celé zemi vyrostla komunitní vzdělávací centra, kde se mohou lidé vzdělávat pomocí bezplatného přístupu k internetu a za asistence odborných pracovníků. Zároveň je třeba zmínit, že Švédsko se řadí mezi země s největším rozšířením internetu v domácnostech na světě.

Lidové vysoké školy rovněž využívají k distančnímu studiu internet a vyučování probíhá formou menších, uzavřených skupin, jejichž členové spolu komunikují pomocí mikrofónů, sluchátek a webových kamer. Některé kurzy se otevírají pouze jako distanční, zatímco jiné kombinují dálkovou formu a občasné učební bloky přímo v sídle příslušné školy. Frekvence a délka těchto bloků se liší u každé lidové vysoké školy.

V roce 2005 zahájil TÖI ve spolupráci s *TNC*²⁹ nový distanční program tlumočnické terminologie. Cílem této flexibilní formy studia je přilákat mluvčí menších jazyků a zájemce o studium, kteří se z nějakého důvodu nemohou na delší dobu vzdálit od domova. Dále probíhá každý rok vždy na jedné lidové vysoké škole nebo ve studijním spolku distanční studium soudního tlumočení a tlumočení ve zdravotnictví pro již autorizované pokročilé tlumočníky. Již několik let probíhá také výměnné distanční studium tlumočení na Univerzitě v Oslo.

2.4.5. Studijní materiály

Švédští tlumočníci mohou využívat glosáře odborného názvosloví z oblasti zdravotnictví, pojištění, státní správy či práva. TÖI s přispěním těchto glosářů sestavil studijní materiály pro svoje dílčí kurzy komunitního tlumočení.

Počátkem 70. let vydal Státní úřad pro přistěhovalectví soubor menších glosářů v různých jazycích, kde byly uvedeny termíny z oblastí práva, všeobecného pojištění, zdravotnictví a pracovního trhu. Roku 1972 byly z glosářů sestaveny slovníky pro tlumočníky. Od roku 1979 vydával Vrchní školský odbor slovníky se základní slovní zásobou

²⁹ Terminologicentrum – Národní centrum terminologie a odborného jazyka, jež mimo jiné vydává slovníky a glosáře.

(nejprve cca. 6000 hesel) z výše uvedených oblastí v celkem 17 jazycích. Po roce 1986 tuto roli přejal TÖI. Každý rok dojde k úpravě a reedici minimálně jednoho slovníku za finanční podpory státu,³⁰ jelikož institut sám takovými prostředky nedisponuje.³¹

Studijní materiály, které TÖI pro jednotlivé kurzy připravuje, jsou přesně koncipovány pro budoucí komunitní tlumočníky. TÖI například každoročně reviduje svoje glosáře na základě nových pojmů z aktuálního vydání *Průvodce společností*, který je rovněž základním pilířem kurzů. Ale nejde pochopitelně jen o slovní zásobu. Institut se musí připravit na aktuální společenské otázky tak, aby mladí tlumočníci měli možnost nácviku tlumočení nejnovějších témat. Veškerý užitý materiál je dostupný na webových stránkách institutu. *Průvodce společností* je sice kniha používaná při hodinách tlumočení, ale nejde o původní učební materiál TÖI. Takovým příkladem budiž tlumočnické příručky *Tlumočnické dovednosti* (Tolkkunskap) nebo čerstvě (2010) revidovaná *Právo pro tlumočníky* (Juridik för tolkar), které vyšly v nakladatelství Stockholmské univerzity.

2.4.6. Učitelé a lektori tlumočnických kurzů

Výuka komunitního tlumočení probíhá v několika liniích: vyučuje se švédština, druhý jazyk, realie, teorie tlumočení, etika a technika mluveného projevu. Pro všechny tyto aktivity je nutné zajistit kvalifikované lektory. Neexistují přesná data o tom, kolik učitelů v jednotlivých rolích působí a zda mají pedagogické vzdělání. Nároky jednotlivých vzdělávacích stupňů na jejich kvalifikaci se ale liší.

Požadavek formální pedagogické kvalifikace pro výuku budoucích komunitních tlumočnicků na lidových vysokých školách a ve studijních spolcích chybí. Předpisy TÖI pro lidové vzdělávání tlumočnicků stanovují, že jazykoví lektori vyučující jazyky, u kterých je možno skládat autorizační tlumočnickou zkoušku, musí sami být autorizovanými tlumočníky. Kromě toho musí všichni vyučující projít zvláštními jazykovými kurzy a semináři pořádanými TÖI ve spolupráci s jednotlivými lidovými vysokými školami a studijními spolky.

³⁰ V letech 1998-2007 tuto úlohu plnil *Integrační úřad* (Integrationsverket), jenž ale roku 2007 ukončil svoji činnost.

³¹ Např. revize a reedice arabsko-švédského slovníku v roce 2003 stála 530 tisíc SEK, což je přibližně 1,3 milionu Kč.

Reálie přednášejí nejčastěji pedagogové z příslušné lidové vysoké školy nebo autorizovaní tlumočníci. Jazykové semináře vyučuje asi 190 lektorů ve více než 50 jazycích, což znamená, že pro téměř 100 jazyků chybí kvalifikovaní pedagogové a autorizovaní tlumočníci. *Ulla Albért*, lektorka a koordinátorka výuky na lidové vysoké škole Wiks poblíž Uppsaly, přiznává, že nejtěžším úkolem je zajistit jazykové lektory v nejmenších jazycích. Rodilí mluvčí, kteří ve Švédsku žijí a pracují v jiném oboru, než je školství nebo tlumočnictví, musí dostat prostor pro vlastní pedagogické sebevzdělávání a být zároveň dostatečně ekonomicky motivováni k pedagogické a tlumočnické profesi. U okrajových jazyků je zkušenost bohužel opačná a lidé si z ekonomického hlediska hledají zaměstnání mimo školství. Další podmínkou přijetí jazykových lektorů je určité pedagogické nadání a ochota řídit se metodikou lidového vzdělávání. Podobně jako v Norsku, i ve Švédsku se tedy počítá s využitím rodilých mluvčích bez předchozího pedagogického a tlumočnického vzdělání, pokud autorizaci v daném jazyce není možné získat a pokud uchazeč prokáže způsobilost k povolání jazykového lektora.

Jistou možností, jak zvýšit počet jazyků vyučovaných v rámci kurzů komunitního tlumočení, je spolupráce s učiteli jazyků na běžných základních a středních školách. V současnosti se ve Švédsku vyučuje v téměř 120 minoritních jazycích a jen ve Stockholmu jde o 80 jazyků. Mnoho z nich, např. asyrština/syrština, dari (východní perština), svahilština, thajština nebo bengálština, jsou jazyky, pro které v současné chvíli neexistuje ve Švédsku tlumočnická autorizace a zároveň trpí nedostatkem tlumočnicků. Návrh vládní komise směřoval zejména k dálkovému studiu, umožňujícímu vyškolit tlumočnický v těchto jazycích ze stávajících učitelů jazyků. Pokud bude trvat nedostatek tlumočnicků v určitém jazyce, nedojde s největší pravděpodobností ani k možnosti autorizace.

Je samozřejmostí, že přednášky reálií a jazykové semináře na univerzitách vedou vysokoškolští pedagogové. Ti často vyučují i mimo svoji domovskou univerzitu a vedou nejrozumnější semináře na lidových vysokých školách. Například autorizovaná soudní tlumočnice a dlouholetá pedagožka Jenny Fors vede kromě kurzů na TÖI také semináře práva a sociálního pojištění ve studijním spolku v Botkyrka na jihozápadním předměstí Stockholmu, stejné semináře vyučuje také v již zmíněné lidové vysoké škole Wiks, kde pod jejím vedením

tento rok probíhala též příprava autorizovaných tlumočnicků na speciální zkoušku soudního tlumočení u Obchodní komory.³²

2.5. Zvláštní formy tlumočení

2.5.1. Vzdělávání tlumočnicků znakové řeči

Tlumočnický a překladatelský institut ve Stockholmu má kromě již popsanych forem tlumočení na starost také zajištění vzdělávání tlumočnicků znakové řeči pro hluchoněmé a hluchoslepé a koordinaci institucí poskytujících tento typ výuky. *Zákon o zdravotnických zařízeních* (Hälsö- och sjukvårdslagen, 1982) ukládá krajům zajistit dostatečný počet kvalifikovaných tlumočnicků a to prostřednictvím kurzů v sedmi lidových vysokých školách (LVŠ) v zemi. Jedná se o tyto školy:

- LVŠ Fellingsbro
- LVŠ Härnösand
- LVŠ Nordiska v Kungälvu
- LVŠ Strömbäcks v Umeå
- LVŠ Södertörns v Handenu
- LVŠ Västanviks v Leksandu
- LVŠ Önnestad

TÖI vypracoval ve spolupráci s těmito školami studijní plán, v jehož rámci si každá škola samostatně dotváří vlastní náplň a rozložení studia. Obecně vzato platí, že veškeré kurzy jsou čtyřleté a rozložené na dva cykly³³. V prvním cyklu se studenti učí vlastní znakové řeči, pokud tuto znalost neovládají již před zahájením studia (žádné vstupní požadavky v tomto ohledu vyžadovány nejsou³⁴), v druhém cyklu se počet vyučovacích hodin znakové řeči snižuje ve prospěch tlumočnických cvičení. Studenti, kteří znakovou řeč ovládali již před zahájením studia, skládají rozdílové zkoušky s možností postupu do druhého cyklu studia.

Před vstupem do druhého cyklu skládají studenti postupovou zkoušku prověřující dosaženou úroveň znakové řeči a švédštiny – právě rodný jazyk je třetím z povinných

³² Pečlivá koordinace kurzů komunitního tlumočení na úctyhodném počtu škol je možná teprve od druhé poloviny 80. let pod dozorem TÖI. Neutěšená situace ve výuce komunitních tlumočnicků ve Švédsku během předchozího desetiletí byla jedním z hlavních impulzů pro založení jednotícího tlumočnického institutu.

³³ V počátcích výuky v 60. letech se jednalo pouze o dvoutýdenní kurzy převážně pro rodiče dětí s některým typem postižení.

³⁴ Naproti tomu se při přijímacím řízení hledí na jistou vyspělost uchazečů o studium a všeobecné, každodenní znalosti. Znamená to, že budoucí tlumočnick by měl například vědět, jak se žádá o práci, jak se podává pracovní neschopenka, jak si počínat u lékaře, jak si zařídit podnájem, jak si zažádat o půjčku aj. Tyto požadované zkušenosti dospělého člověka se neshodují s nejběžnějším profilem uchazečů, neboť nejvíce zájemců o studium tvoří dívky s čerstvým maturitním vysvědčením.

předmětů a ve stejné míře je rozložen do celé doby trvání studia. Součástí obou cyklů jsou praktická cvičení „v terénu“ – kratší stáže v prvním cyklu si studenti shánějí zpravidla sami, s delšími, tlumočnickými, jim v druhém cyklu studia pomáhá škola. V obou případech ale platí, že umístění pro praxi je pro stávající počet studentů nedostatek. Tlumočnická praxe se nejčastěji odehrává na krajských tlumočnických centrálech, které zajišťují tlumočnický servis pro daný kraj. Jelikož jde ale o státní orgány fungující na společném trhu, stává se, že volná místa pro praxi nejsou přímo v kraji sídla školy – krajů je totiž přibližně třikrát více než škol.

Ačkoliv pracuje všech sedm škol na stejném principu, jejich zřizovateli jsou často rozdílné instituce. V některých případech je to kraj (např. Fellingsbro, Västanviks), v jiných církev (např. Härnösands) či neziskové organizace (např. Nordiska). Lektory jsou z větší části slyšící, ovšem na každé ze škol působí i menší počet neslyšících lektorů. Pouze malou část z celkového počtu tvoří autorizovaní tlumočníci.

Počet studentů ve všech ročnících se průměrně pohybuje mezi 40 – 50, převážně jde o dívky bez předchozích zkušeností se znakovou řečí. Celkový počet studentů ve všech sedmi školách je každým rokem asi 300, přičemž přibližně čtvrtina jich každoročně úspěšně studium dokončí. Zaměstnavateli čerstvých absolventů jsou téměř výlučně krajské tlumočnické centrály. Na rozdíl od konferenčního a komunitního tlumočení mají tlumočníci znakové řeči poměrně stálý příliv pracovních příležitostí.

2.5.2. Pracovní trh pro tlumočníky znakové řeči

Tlumočníci znakové řeči a tlumočníci pro hluchoslepé umožňují kontakt jedinců s vrozenou hluchotou a hluchoslepých s většinou slyšící švédskou populací. Ve Švédsku žije přibližně 8 000 od narození hluchých lidí, kteří využívají tlumočnicků znakové řeči, a asi 1 300 lidí, kteří využívají tlumočnicků pro hluchoslepé. Tlumočníci jsou potřeba ve všech situacích, kde dochází ke kontaktu zmiňovaných skupin s většinou populací, která neovládá tyto formy komunikace; nejčastěji se jedná o návštěvy u lékaře, sociální úřady, úřady práce, informační kanceláře, kurzy či volnočasové aktivity. Nejčastější formou tlumočení je simultánní; u zakázek, jejichž doba trvání přesahuje jednu hodinu, pracují vždy dva tlumočníci.

Zatímco tlumočení znakové řeči je věcí laické veřejnosti poměrně známou, pod pojmem tlumočení pro hluchoslepé si mnoho lidí není schopno nic konkrétního představit. Přibližně desetina hluchých dětí ve Švédsku trpí také slepotou. Pokud je tomu tak již od narození, učí se děti Braillovu písmu. K dorozumívání s tlumočnickem se ale též používá

pohmatu rukou – tlumočnick komunikuje s postiženým člověkem prostřednictvím prstové abecedy, kterou je možno vnímat dlaněmi a prsty položenými na tlumočnickovy ruce. Ve Švédsku pracuje v současné době asi 450 – 500 těchto tlumočnicků. Od roku 2004 zavedla Obchodní komora autorizaci pro tlumočnick znakového jazyka, v březnu 2005 působilo ve Švédsku celkem 26 autorizovaných tlumočnicků.

2.5.3. Tlumočnický přepis

Lidová vysoká škola Södertörns v Handenu se pyšní primátem institutu, který jako jediný v zemi vychovává tlumočnick schopné okamžitého přepisu mluvené švédštiny do psané podoby (skrivtolck)³⁵. Tato forma tlumočnick, tj. tlumočnický přepis, je výtečnou pomocí pro osoby, které v dospělém věku ztratili sluch nebo jsou jejich sluchové schopnosti zhoršeny natolik, že nedokážou pohodlně porozumět mluvenému textu. Toto určení cílové skupiny je důležité z toho důvodu, že tyto osoby v minulosti mluvili či nějakým způsobem používali švédštinu jako rodný jazyk na rozdíl od osob, které jsou hluché od narození a jejich jediným jazykem vždy byla znaková řeč. Tlumočnick přepisem hojně využívají též osoby s kochleárními implantáty.

Tlumočnick používají speciální klávesnici typu *Veybord/Velotype*, která umožňuje mnohem rychlejší přepis než je tomu u běžné klávesnice. Namísto jednotlivých písmen je tato klávesnice založena na slabikách. Je-li tlumočnick zdatný, dokáže simultánně přepsat i značně rychlý projev. Sluší se ovšem podotknout, že nejde o překlad či doslovný přepis mluveného textu, nýbrž o tlumočnick – se stejnými zákonitostmi jako u běžných typů tlumočnick. Tlumočnick se nachází ve stejné místnosti jako řečnick a přetlumočnický text se objevuje pro všechny zúčastněné na obrazovce.

Stát od roku 2009 ukládá švédské veřejnoprávní televizi pořizovat podtitulky k veškerým vysílaným pořadům, což vyžaduje angažování většího počtu tlumočnicků a tudíž i stálou nabídku práce pro mladé tlumočnick. Nejčastějším zaměstnavatelem tlumočnicků pořizujících přepis jsou ale krajské tlumočnické centrály, které jsou povinny tlumočnick v případě potřeby zajistit. Počet těchto tlumočnicků se v posledních letech zvýšil díky snaze státu zlepšit postavení lidí se získanou sluchovou vadou. Do roku 2005 absolvovalo kurz

³⁵ V současné době trvá základní kurz jeden rok, přičemž je možné pokračovat delší dobu studiem vlastní znakové řeči jako na ostatních školách. Předchozí dvouletý kurz zajišťovala lidová vysoká škola Strömbäcks v Umeå.

tlumočení přepisem přibližně 120 tlumočnicků, přičemž aktivně činných bylo ve stejném roce asi 50. Ke studiu se v roce 2009 přihlásilo 146 uchazečů, z nichž 30 postoupilo do užšího výběru a z tohoto počtu bylo vybráno dvanáct studentů.³⁶

³⁶ Zpráva TÖI, 2010 : *Utbildning till tolk inriktning skritolkning/undertextning*

3. AUTORIZAČNÍ TLUMOČNICKÁ ZKOUŠKA OBCHODNÍ KOMORY

3.1. Historie tlumočnické autorizace

Orgány zodpovědné za výchovu tlumočnicků si od počátku jasně uvědomovaly, jak důležité je zaručit vysokou kvalitu tlumočení. Už s první vlnou přistěhovalců v 50. a 60. letech 20. století se jednalo o poskytování tlumočnických služeb uprchlíkům a přistěhovalcům, kteří se ocitli v těžké životní situaci a o jejich dalším životě rozhodoval často jediný pohovor na policii či imigračním úřadu. Zajistit kvalifikovanou tlumočnickou asistenci bylo stejně důležité i pro příslušné úřady nebo zdravotnická zařízení. Samy ale neměly možnost posoudit tlumočnickovy jazykové a komunikační schopnosti.

Potřeba státem přezkoušených tlumočnicků se nejvíce projevila v 70. letech, kdy rapidně stoupla poptávka úřadů po tlumočnících. Některé úřady zaváděly vlastní registry vhodných a praxí prověřených tlumočnicků, ovšem nešlo ještě o oficiální registr s celoplošnou platností. *Státní úřad pro přistěhovalectví* (SIV) zahájil první zkoušky soudních tlumočnicků v roce 1970. Společně se *Svazem autorizovaných překladatelů* (Föreningen auktoriserade translatorer – FAT) vypracoval SIV v příštích dvou letech zprávu o stavu tlumočení ve Švédsku, ve které zdůrazňuje potřebu vytvoření nezávislého, odborného orgánu, který by měl na starost autorizaci překladatelů a tlumočnicků. První návrh předložený vládě roku 1974 sice neprošel, nicméně konceptem autorizace se vláda nadále zabývala. Základním pojmem v novém návrhu byla dobrovolnost – pouze tlumočníci a překladatelé³⁷, jejichž služeb využívaly státní orgány a úřady, měli možnost (nikoliv povinnost) nechat se přezkoušet. Vydělili by se tak kvalitní a spolehliví tlumočníci a státní i jiné orgány by měly značně usnadněnou práci při výběru vhodného tlumočnicka. Dle návrhu měla autorizační zkouška garantovat minimální standard vědomostí a zároveň prověřit tlumočnickův osobnostní profil. Autorizace měla být platná pět let od vydání a mohla být po splnění všech podmínek po této lhůtě prodloužena.

Vláda předložila návrh v této podobě parlamentu a 1. ledna 1976 vstoupilo *Nářízení o autorizaci tlumočnicků a překladatelů*³⁸ v platnost. Současně byla autorizací tlumočnicků i překladatelů pověřena Obchodní komora³⁹, která tak získala právo a povinnost:

³⁷ Autorizace překladatelů byla ve Švédsku poprvé zavedena už ve 30. letech 20. století.

³⁸ Nářízení 1975:590

³⁹ Ve Švédsku existují dva státní orgány, které se do češtiny nechají shodně přeložit jako *Obchodní komora*. Ten, o kterém v textu mluvíme především a kterému je věnována samostatná kapitola (3.2.), se ve švédštině nazývá *Kammarkollegiet* a spadá pod Ministerstvo financí. Naproti tomu *Kommerskollegium* je

- definovat požadavky na jazykové znalosti a integritu, které tlumočník musí splňovat, chce-li být autorizován
- zjistit, zda každý jednotlivý žadatel splňuje požadavky
- kontrolovat, zda autorizovaní tlumočníci uspokojivým způsobem plní zadání úkolů a dostávají požadavkům, ke kterým se autorizací zavázali. Do této kontrolní funkce náleží též povinnost zasáhnout proti těm, kteří se provinili v některém z uvedených bodů.

Nařízení bylo počátkem 80. let podrobena revizi a v roce 1985 vstoupilo v platnost jeho nové znění, které ovšem neznamená žádný výrazný odklon od výše uvedené verze. Obecně nejčastějšími změnami prochází ve Švédsku názvosloví, jelikož některá slova získávají časem nový a často i pejorativní význam, tudíž si společenský tlak žádá nové formulace.

3.2. Obchodní komora

Obchodní komora (Kammarkollegiet) je orgánem státní správy a spadá přímo pod Ministerstvo financí. Její historie je opravdu bohatá a sahá až do roku 1539, kdy zemi vládl vůbec nejslavnější švédský král Gustav Vasa. Ten reformoval církev, zbavil ji majetku a založil fungující státní správu podle německého vzoru. Obchodní komora je tak nejstarším úřadem ve Švédsku, ačkoliv její pracovní náplň se od doby vzniku značně proměnila. Zatímco v časech Gustava Vasy se jednalo především o dozor nad počínáním šlechty, dnes poskytuje Obchodní komora služby v sektorech hospodářství, práva, kapitálové správy, pojištění, státní administrativy nebo životního prostředí. Okrajově její aktivity zasahují také do pohřebnictví či státní církve a co je nejdůležitější pro naši oblast – uděluje též autorizaci překladatelům a tlumočnickům.

Důvodem státní autorizace je garance kvalifikovaných překladatelů a tlumočnicků. Překladačem a tlumočnickem může být ve Švédsku (stejně jako v České republice) každý a žádnou autorizaci nepotřebuje. Autorizace má ale za úkol vydělit ze všech tlumočnicků ty skutečně kvalifikované, navíc opravňuje absolventy k užívání titulu *autorizovaný tlumočník* (auktoriserad tolk). Obchodní komora není zprostředkovací agenturou pro zákazníky, ani nenabízí práci samotným tlumočnickům a už vůbec nezajišťuje tlumočnické vzdělávání. Naproti tomu má Obchodní komora za úkol tlumočnický přezkušovat a vést registr autorizovaných tlumočnicků. Zákazníci mohou v registru s internetovým rozhraním hledat

institucí spadající pod Ministerstvo zahraničních věcí a Ministerstvo hospodářství a v textu se objevuje pouze v souvislosti se zodpovědností za autorizaci tlumočnicků v letech 1976 – 1994, načež tuto úlohu převzal první jmenovaný úřad.

vhodného tlumočníka po zadání požadované jazykové kombinace,⁴⁰ specializace⁴¹ a kraje. Komora je zároveň dozorčím a odvolacím orgánem ve vztahu k činnosti autorizovaných tlumočnicků. Pokud někdo není spokojen s prací kteréhokoli autorizovaného tlumočníka nebo tlumočnicka se speciální odborností (zdravotnictví a právo), může ho nahlásit Obchodní komoře.

3.2.1. Tlumočnické předpisy

Původní Obchodní komora vypracovala roku 1980 vyhlášku (KFS 1980:14), ve které lze nalézt mimo jiné i podmínky pro tlumočnickou autorizaci. Současná Obchodní komora nahradila tuto vyhlášku prozatím poslední verzí z listopadu roku 2004 (KAMFS 2004:1).⁴² Jsou zde obsaženy tlumočnické předpisy (tolkföreskrifter) Obchodní komory, stejně jako *tlumočnický etický kodex „God tolksed“*. Oba dokumenty jsou velmi rozsáhlé a obsahují mnoho drobných detailů, které nejsou pro tento text zcela podstatné. Představme si v několika nejdůležitějších bodech první z obou textů.⁴³

Předpisy se týkají výhradně tlumočnické autorizace, jež je zcela v kompetenci Obchodní komory. Žádost o získání autorizace si smí podat pouze trestně bezúhonný občan Evropské unie, který se neprohřešil např. ani zanedbáním rodinné výživy nebo není trestně stíhán v jiném státě apod., totéž se týká i žádosti o přezkoušení po uplynutí pětileté doby platnosti autorizace. Autorizační zkoušky vypisuje Obchodní komora dvakrát za rok (vždy na jaře a na podzim) a tyto termíny jsou určující pro žadatele bez ukončeného tlumočnického vzdělání z TÖI. Ti, kteří jej mají, mohou o autorizaci požádat kdykoliv bez ohledu na vypsání termínu zkoušek. K obdržení autorizace jim stačí pouze čestné prohlášení, jakýsi slib morální bezúhonnosti. Ne každý rok je možno skládat zkoušku ze všech 41 autorizačních jazyků – o jazycích vypsanych ke zkoušce, popřípadě o specializačních zkouškách (medicína a právo), se kandidáti předem dozvědí ze stránek Obchodní komory, kde je uvedený rozpis autorizací jazyků na 5 následujících let (viz tabulka č. 2). V tlumočnických předpisech je ovšem v posledním bodě uvedena výjimka z pravidelnosti autorizace jazyků, což znamená, že

⁴⁰ Na výběr je dnes ze 41 jazyků včetně švédského znakového jazyka a češtiny. Ještě před pěti lety (2005) byl počet autorizovaných jazyků 37. Za nárůstem stojí zejména navýšení o menší africké a asijské jazyky. Slovenština autorizovaným jazykem ve Švédsku není, ani se v dostupné literatuře počet slovenských tlumočnicků neuvádí.

⁴¹ Zákazník si může vybrat, zda by mělo jít „pouze“ o autorizovaného tlumočníka nebo soudního tlumočníka či tlumočnicka se zdravotnickou specializační zkouškou.

⁴² Tolktbildning, s. 118

⁴³ <http://www.kammarkollegiet.se/files/om_kammarkollegiet/KAMFS20041.pdf>

ve výjimečných případech může být autorizován i jazyk mimo plánovaný rozpis autorizací. Plán autorizací jednotlivých jazyků není pružný a jen přibližně odráží počet žadatelů o autorizaci, avšak jedná se o úspornější řešení oproti operativnímu vypisování zkoušek s minimálním časovým předstihem v závislosti na aktuální poptávce. V případě češtiny byla autorizace vypsána právě pro jarní semestr 2010 a další je naplánována až na jarní semestr 2013.

Vědomostní zkouška se u základní autorizace i specializační zkoušky skládá z písemné a ústní části, včetně hraní role v určité situaci (roleplay), aby se dostatečně prokázaly tlumočnické vlohky kandidátů (více o průběhu zkoušky v kapitole 3.3. a v příloze). Pokud si autorizovaný tlumočník doplní svůj profil o jednu či obě specializační zkoušky, prodlužuje se mu automaticky i původní autorizace o dalších pět let.

Autorizovaný tlumočník musí před přijetím úkolu zvážit, zda je k výkonu tlumočení dostatečně způsobilý. Pokud tomu tak z jakéhokoliv důvodu není, je tlumočník povinen úkol odmítnout. Stejně jako etický kodex i tlumočnické předpisy stanovují, že tlumočník přetlumočí originální výpověď co nejpřesněji a nic nevypustí, nepřidá, ani nepozmění. Tlumočník musí působit jako neutrální strana a nesmí zasahovat do rozhovoru, ani nikterak vyjadřovat svůj názor na probírané téma či některou ze zúčastněných stran. Při výkonu nesmí tlumočník jakýmkoliv způsobem stranit či upřednostňovat jednu ze stran, jeho úkolem je pouze tlumočit. Pokud si tlumočník v průběhu výkonu dělá poznámky nebo pokud v rámci tlumočnické zakázky překládá nějaký text nebo jeho části, nesmí v záhlaví takového textu používat označení „autorizovaný tlumočník“.

Tolik stručně o tlumočnických předpisech Obchodní komory. V zásadě se jedná o pravidla, která bychom mohli najít v rámci tlumočnických sdružení jakékoliv vyspělé západní země. Princip neutrality klade mimo etických otázek zvlášť velký důraz na dvojjazyčné jazykové a faktografické znalosti, jelikož jakékoliv mezery se mohou projevit sníženou kvalitou tlumočnického výkonu a mít negativní důsledky pro jednu nebo obě zúčastněné strany.

3.2.2. Tlumočnický etický kodex⁴⁴

Stejně jako většina profesí ve Švédsku má i tlumočnická profese svůj soubor norem a (nejenom) etických pravidel, který vypracovala Obchodní komora. Určeny jsou zejména pro

⁴⁴ <http://www.kammarkollegiet.se/files/tolkar_oversattare/god_tolksed.pdf>

autorizované tlumočnické, pro které jsou přímo závazné, ale rovněž mohou sloužit jako doporučení pro všechny ostatní, kteří se zabývají tlumočením. Kodex je výsledkem dlouholetého snažení Obchodní komory, TÖI a profesionálních tlumočnicků o jednotný a závazující dokument. Stejně jako v České republice, ani ve Švédsku se zatím nepodařilo uzákonit požadavek povinného translatologického vzdělání u profesionálních překladatelů a tlumočnicků. V důsledku toho není možné celoplošně ovlivňovat kvalitu překladů a tlumočení, disciplinárně působit na nekvalitní provozovatele těchto profesí, ani sjednávat lepší podmínky pro ohodnocení práce tlumočnicků a překladatelů.

Současné znění kodexu je čerstvou úpravou (2009) původního textu z roku 2004. Jak již bylo řečeno, i tento dokument je možné najít na webových stránkách Obchodní komory. Kodex tvoří spolu s tlumočnickými skripty *Tolkungskap* studijní materiál pro úvodní tlumočnický kurz na všech tlumočnických školách.

Dalšími dokumenty, které se přímo vztahují k tlumočnické profesi, jsou zejména:

- *Občanský soudní řád* (Rättegångsbalken) SFS 1942:740
- *Správní právo procesní* (Förvaltningsprocesslagen) SFS 1971:291
- *Správní řád* (Förvaltningslagen) SFS 1986:223
- *Zákon o povinnosti mlčenlivosti pro vybrané tlumočnické a překladatele* (Lag om tystnadsplikt för vissa tolkar och översättare) SFS 1975:689
- *Zákon o ochraně utajovaných informací* (Sekretesslagen) SFS 1980:100

Etický kodex zahrnuje nejdůležitější body z výše jmenovaných zákonů, nicméně profesionální tlumočníci mají povinnost průběžně sledovat nejnovější legislativní procesy, které se týkají jejich činnosti.

Kodex opakuje a rozvádí mnoho pravidel, která jsme si již uvedli v tlumočnických předpisech, zejména pak princip neutrality a nestrannosti, nebezpečí podjatosti a povinnost mlčenlivosti. Pokud byla určitá pravidla v tlumočnických předpisech formulována zhuštěným a zkratkovitým jazykem, který je typický pro všechny zákony, etický kodex podává výklad srozumitelným způsobem a pasáže z tlumočnických předpisů, zde uvedené v kurzívě, opisuje a objasňuje. Zajímavým prvkem jazyka kodexu je, že k tlumočnickovi je v textu odkazováno pomocí zájmen ženského rodu, ačkoliv neutrálním rodem seriózních literárních prací je ve švédštině rod mužský. Autoři zřejmě přihlédlí k faktu, že převážná část tlumočnicků je ženského pohlaví.

Etický kodex výslovně stanovuje, že tlumočnické se musí vystříhat jakýchkoli osobních projevů a názorů po celou dobu výkonu tlumočení. Tlumočnické nesmí dávat najevo svoje

myšlenky vztahující se k tématu tlumočení či zúčastněným stranám ani prostřednictvím gest, mimiky nebo tónu řeči. Princip neutrality musí být uplatňován dokonce i tehdy, pokud se některá ze stran vyjadřuje zjevně nesprávně či lživě. Tlumočník nenese odpovědnost za pravdivost obsahu původní promluvy, nýbrž pouze za správnost přetlumočení.

Pokud má tlumočník důvod domnívat se, že některá ze stran nemá plnou důvěru v jeho výkon, ať již z politických, náboženských nebo jiných důvodů, má tlumočník plné právo zakázku odmítnout nebo zrušit. Etický kodex nabízí tři možná řešení takové situace:

1. Strany se dohodnou, že si sjednají jiného tlumočníka a tudíž jednání přesunou na pozdější dobu.
2. Strany se dohodnou, že i nadále budou pokračovat v jednání se stávajícím tlumočníkem.
3. Strany se sice dohodnou, že i nadále budou pokračovat v jednání se stávajícím tlumočníkem, ale pro toho je situace natolik nepříjemná, že v tlumočení odmítne pokračovat. Má na to právo, neboť mu jedna ze stran plně nedůvěřuje.

Neutralita se projevuje ještě na jedné rovině: tlumočník nesmí zastávat úlohu poradce, důvěrníka či kurátora. Tlumočník je často expertem na projednávané téma, ale ani v tom případě nesmí zastávat úlohu jinou než tlumočnickou, i kdyby o to byl požádán. Toto pravidlo platí i v době přestávky v jednání nebo v době bezprostředně po tlumočení.

K situacím, kdy tlumočník musí odmítnout zakázku, patří i nebezpečí podjatosti, a to jak záporné, tak kladné. Základní definici najdeme v tlumočnických předpisech Obchodní komory a související paragrafy též v občanském soudním řádu, ale etický kodex opět srozumitelně vykládá, jak se zmíněná skutečnost přímo dotýká tlumočníků. Existují čtyři základní typy podjatosti, s nimiž může tlumočník přijít do styku:

1. *Věcná podjatost* (sakägarjäv) – může nastat, pokud se věc tlumočníka přímo týká nebo pokud na ní má silný osobní zájem.
2. *Podjatost druhé instance* (tväinstansjäv) – může nastat, pokud tlumočník tlumočil tutéž záležitost u soudu nižší instance a nyní tlumočí například odvolání k vyššímu soudu.
3. *Taktní podjatost* (delikatessjäv) – může nastat, pokud je tlumočník k účastníkům řízení v nějakém vztahu (příbuzenském, přátelském, majetkovém apod.).

4. *Asistenční podjatost* (biträdesjäv) – může nastat, pokud tlumočník jedné ze stran zároveň v jiné záležitosti poskytuje poradenskou či asistenční službu.

I zkušenosti profesionální tlumočníci nesmí nebezpečí takových situací podcenit, neboť bez ohledu na kvalitu vlastního tlumočení mohou být později jednou ze stran z podjatosti nařčeni. Pokud nemá tlumočník jinou možnost a tlumočit musí, pak musí před zahájením řízení obeznámit obě strany se svým vztahem k záležitosti. Etický kodex připouští, že je někdy velmi těžké rozhodnout, zda jde o podjatost či nikoliv. Konečné rozhodnutí závisí vždy na samotném tlumočnickovi. Nabízí se proto nejspolehlivější řešení a tím je zjistit si vždy předem, co je předmětem jednání a kdo se jednání účastní.

Dalším důležitým bodem etického kodexu je pravidlo mlčenlivosti, jež je zakotveno hned ve dvou švédských zákonech: zákonu o povinnosti mlčenlivosti pro vybrané tlumočnický a překladatele (působících v přesně definovaných pozicích) a dále v zákonu o ochraně utajovaných informací. „Jednoduše řečeno, zákon o povinnosti mlčenlivosti pro vybrané tlumočnický a překladatele platí jen pro autorizované tlumočnický, pokud tito pracují pro někoho jiného než pro státní úřad. Zákon o ochraně utajovaných informací platí pro všechny tlumočnický, bez ohledu na to, zda jsou autorizovaní či nikoliv, pokud tito pracují pro státní úřad. V praxi to tedy znamená, že se tlumočnický řídí vždy jedním ze zákonů v závislosti na instituci, pro kterou v daný čas tlumočí.“⁴⁵ Tlumočnický nesmí vyrazit informace o předmětu jednání ani svému zaměstnavateli nebo zadavateli zakázky.

Povinnost mlčenlivosti se vztahuje k většině situací s výjimkou skutečností, které by pomohly k prevenci či odhalení trestného činu apod. Tak jako každý švédský občan má i tlumočnický svědeckou povinnost, pokud je předvolán k soudu. V takovém případě musí tlumočnický pravdivě vypovědět o všech relevantních skutečnostech, i když se tím paradoxně protiví pravidlu mlčenlivosti. Etický kodex v takovém případě jasně stanovuje, že povinnost svědčit před soudem je ostatním povinnostem nadřazena.

3.3. Průběh autorizačních zkoušek

A. Základní autorizační tlumočnická zkouška

Písenná zkouška (cca 5 hodin):

⁴⁵ God tolksed, s. 9.

1. Test z reálií -	20 otázek typu <i>ano/ne</i> a 30 otázek vyžadujících krátkou vysvětlující odpověď
2. Terminologický test -	Překlad 100 odborných výrazů ze švédštiny (cca 25 výrazů z těchto čtyř oblastí: sociální otázky, pracovní trh a pojištění, základní zdravotnické a právní výrazy)
	Překlad 100 odborných výrazů do švédštiny (viz. předchozí odstavec)

Po opravení testů a vyhodnocení výsledků postupují úspěšní kandidáti do ústního kola.

Ústní zkouška (cca 2 hodiny):

1. Tlumočnická zkouška (roleplay) – jedná se nejvýše o 4 reálné situace
2. Ústní zkouška z tlumočnické etiky a předpisů
3. V případě potřeby doplňující ústní zkouška z reálií

Terminologický test zjišťuje výstižnost, přesnost a rozsah terminologických znalostí kandidáta ve čtyřech základních společenských oblastech. Je třeba zdůraznit, že se nejedná o okrajové odborné termíny, nýbrž o centrální slovní zásobu. Tlumočnická ústní zkouška (angl. roleplay) je nejdůležitější a nejbedlivěji sledovanou částí autorizační zkoušky. Je koncipována tak, aby se co nejvěrněji podobala reálné tlumočnické situaci. Zde mají kandidáti možnost prokázat tlumočnické komunikační dovednosti. Tato část je posuzována komisí složenou z profesionálních tlumočnicků a lingvistů, kteří hodnotí techniku tlumočení, důvěryhodnost tlumočnicka, etickou stránku, řešení neznalosti přesných ekvivalentů, zachování centrální informace, vynechání informací apod. Vyhlásování výsledků celé zkoušky probíhá veřejně před všemi účastníky.

B. Specializovaná autorizační zkouška soudního tlumočení

Písemná zkouška (cca 5 hodin):

1. Test z reálií -	25 otázek z práva vyžadujících krátké vysvětlující odpovědi ve švédštině
2. Terminologický test -	Překlad 75 právnických termínů do švédštiny a 75 právnických termínů ze švédštiny

Po opravení testů a vyhodnocení výsledků postupují úspěšní kandidáti do ústního kola.

Ústní zkouška (cca 2 - 3 hodiny):

1. Tlumočnická zkouška (roleplay) – dvě situace: trestní řízení a soudní spor
2. Ústní zkouška z reálií a odborných termínů

C. Autorizační zkouška specializace tlumočení ve zdravotnictví⁴⁶

Písemná zkouška (cca 5 hodin):

1. Test z reálií - 25 otázek ze zdravotnictví vyžadujících krátké vysvětlující odpovědi ve švédštině
2. Terminologický test - Překlad 75 lékařských termínů do švédštiny a 75 lékařských termínů ze švédštiny

Po opravení testů a vyhodnocení výsledků postupují úspěšní kandidáti do ústního kola.

Ústní zkouška (cca 2 - 3 hodiny):

1. Tlumočnická zkouška (roleplay) – dvě situace: tělesné zdravotní potíže a návštěva psychiatra
2. Ústní zkouška z reálií a odborných termínů

Hodnocení výsledků těchto specializačních zkoušek probíhá podle stejného klíče jako u základní autorizační zkoušky, nicméně kritéria jsou výrazně tvrdší, jelikož se jedná o zkoušku posuzující vyšší úroveň znalostí tlumočnicků. Obchodní komora ovšem poskytuje dostatečné možnosti, jak se na všechny tři typy zkoušek připravit – na webových stránkách organizace se lze dočíst o průběhu zkoušky a znalostech požadovaných k jejímu složení, rovněž je možné stáhnout si bezplatně všechny druhy testů z minulých let (viz. příloha).

Sestavení testu z reálií pro základní autorizaci, jakož i jeho hodnocení, je v režii Obchodní komory. Ovšem specializační testy pro soudní a zdravotnické tlumočení kladou na tlumočnický tak vysoké odborné nároky, že jejich tvorba a klasifikace je přenechána odborníkům s právnickým a lékařským vzděláním. Totéž platí i pro terminologický test s tím rozdílem, že tvorba a hodnocení cizojazyčné části probíhá ve spolupráci s jazykovými experty. Švédská část terminologických testů a testů z reálií je společná pro všechny jazykové kombinace.

Autorizační systém Obchodní komory usnadňuje práci úřadům i jednotlivcům, kteří potřebují najít schopného tlumočnicka s výtečnými jazykovými znalostmi a potřebnou kvalifikací. Ačkoliv správní řád ukládá státní administrativě přizvat v případě potřeby tlumočnicka, nemají už povinnost vybírat pouze z relativně úzkého okruhu autorizovaných tlumočnicků.⁴⁷ Autorizovaný tlumočnick by měl vždy dostat přednost před neautorizovaným, ale záleží na konkrétním úřadu nebo jednotlivci. Úřady by měly využívat neautorizovaných

⁴⁶ Je třeba odlišovat komunitní tlumočení ve zdravotnictví, nejčastěji na pohotovosti či ve zdravotnickém zařízení (šv. sjukvård), a simultánní tlumočení specializované medicínské konference. Obě specializační autorizace (soudní a zdravotnická) se týkají především komunitního tlumočení pro imigranty a uprchlíky.

⁴⁷ Správní řád - <<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19860223.HTM>>

tlumočnicků pouze tehdy, není-li možné autorizovaného tlumočnicka pro konkrétní jazyk a v dané oblasti najít.

Tabulka č.1: Počet uchazečů o tlumočnickou autorizaci⁴⁸

Rok		Počet kandidátů u písemné části	Počet úspěšných kandidátů po písemné části	Počet úspěšných absolventů autorizace
2001	AT	103	40	21
	TÖI	-	-	9
	ST	17	13	6
	ZT	12	11	10
2002	AT	155	57	29
	TÖI	-	-	-
	ST	17	8	5
	ZT	11	6	-
2003	AT	213	64	27
	TÖI	-	-	-
	ST	27	12	4
	ZT	15	8	2
2004	AT	184	76	33
	TÖI	-	-	9
	ST	25	15	7
	ZT	20	10	5
2005	AT	n/a	n/a	36
	TÖI	-	-	16
	ST	82	52	19
	ZT	17	5	2
2006	AT	n/a	n/a	72
	TÖI	-	-	6
	ST	75	41	13
	ZT	14	5	3
2007	AT	n/a	n/a	36
	TÖI	-	-	12
	ST	37	20	4
	ZT	15	6	3
2008	AT	n/a	n/a	43
	TÖI	-	-	2
	ST	34	18	3
	ZT	16	9	3
2009	AT	n/a	n/a	32
	TÖI	-	-	6
	ST	29	11	6
	ZT	14	11	4

Poznámky: AT - základní autorizace (bez absolventů TÖI)
TÖI - absolventi TÖI, kteří získávají autorizaci automaticky
ST - autorizace pro soudní tlumočení
ZT - autorizace pro tlumočení ve zdravotnictví

⁴⁸ Zdroj: Soukromý dotaz na Obchodní komoru.

Tabulka č. 2: Termíny autorizačních zkoušek jednotlivých jazyků

Termín zkoušky	J. 2010	P. 2010	J. 2011	P. 2011	J. 2012	P. 2012	J. 2013	P. 2013	J. 2014
Jazyk									
albánština	X			X			X		
angličtina	X			X			X		
arabština	X			X			X		
bos-chorv-srb.	X			X			X		
bulharština			X				X		
čeština	X						X		
čínština		X			X			X	
dánština	X				X				X
dari (vých.perština)	X								
estonština				X				X	
finština			X				X		
francouzština	X			X			X		
hindština	X			X			X		
italština	X					X			
japonština		X				X			
jihokurdština			X			X			X
kantonština		X			X			X	
litevština		X			X			X	
lotyština				X				X	
maďarština			X				X		
makedonština	X					X			
meänkieli						X			
němčina		X			X			X	
nizozemština		X				X			
perština			X			X			X
polština	X			X			X		
portugalština	X					X			
rumunština			X			X			X
ruština			X			X			X
řečtina		X				X			
sámština					X				
severokurdština			X			X			X
somálština			X			X			X
svahilština	X								
španělština			X			X			X
thajština	X			X			X		
tigrinština		X				X			
turečtina		X			X			X	
vietnamština	X			X			X		
znakový jazyk		X		X		X		X	

3.4. Další tlumočnické zkoušky

Počátkem 90. let vytvořil TÖI ve spolupráci s Imigračním úřadem diagnostický test, pomocí něhož se posuzovaly schopnosti budoucích tlumočnicků, přesněji řečeno uchazečů o

studium tlumočnictví. Tzv. *TÖI – test* byl selektivním nástrojem, nešlo v žádném případě o vědomostní test. Pouze uchazeči, kteří prošli testem úspěšně, měli dle TÖI dostatečné předpoklady k budoucí práci tlumočnicka. Helge Niska, jeden z autorů testu, uvádí, že účelem bylo vybrat takové uchazeče o studium, kteří by měli dostatečné všeobecné a jazykové znalosti k tomu, aby po dvouletém studiu zvládli autorizační tlumočnickou zkoušku.

Test se skládal z následujících částí: poslechové cvičení, vyjadřovací schopnosti, porozumění psanému textu, slohové cvičení ve švédštině a cizím jazyce. Součástí zkoušky byly všeobecné vědomostní otázky, které měly odhalit uchazečovy znalosti švédských i cizích reálií. Následoval terminologický test s lehčími výrazy z oborů medicína, právo a sociální politika. Znalosti uchazeče o studium tlumočnictví měly (a stále mají) v obou jazycích kombinace odpovídat úrovni znalostí absolventa gymnázia. A konečně tlumočnické dispozice a psychická odolnost se hodnotily pomocí hraní rolí (roleplay), kdy uchazeč musel přesvědčivě reagovat na danou situaci.

Test byl vyhotoven v celkem 22 jazycích a poskytnut agenturám zprostředkovávajícím tlumočnické služby. Zájemci o tlumočnickou profesi museli nejdříve úspěšně zvládnout test, aby poté mohli zahájit studium komunitního tlumočení. Smyslem tohoto kroku bylo předejít situacím, kdy firma vyšle k tlumočnickému úkolu osobu, jež neabsolvovala tlumočnické vzdělání. Firmy, které si test zakoupily, musely projít jednodenní instruktáží organizovanou přímo na půdě TÖI, určenou k správné aplikaci testu. Samotné testování uchazečů pak mohly tlumočnické firmy provádět v místě své působnosti.

Cena kompletního testu pro tlumočnické zprostředkovatelské firmy byla 4000 SEK, plus 1000 SEK za každou další jazykovou verzi. Z takto utržených prostředků mohl TÖI financovat další distribuci a aktualizovat samotný test. Mnoho zprostředkovatelů tlumočnických služeb ovšem cena testu odradila. Většina firem, které si test pořídily, testovala zájemce o tlumočení a úspěšné kandidáty ihned zaměstnávala jako tlumočníky, aniž by je vysílala do tlumočnických škol. Test byl přitom konstruován jako vstupní síto pro vlastní tlumočnické vzdělání. Firmy, které používaly test tímto způsobem, se naopak ještě odvolávaly na posvěcení samotného TÖI, který byl iniciátorem testu, jakoby jeho úspěšné složení bylo zárukou profesionálního tlumočnického výkonu.

Především tyto pohnutky vedly TÖI ke stažení testu z přijímacích zkoušek a do dnešní doby jej žádná obdobná forma nenahradila. Helge Niska přiznává, že mnoho tlumočnických zprostředkovatelů používalo a používá TÖI – test i nadále k zjišťování znalostí praktikujících

tlumočnicků. Ačkoliv se jedná o základní vstupní test, mnoho z testovaných tlumočnicků při jeho skládání neuspělo. Je pouze na tlumočnických firmách, zdali mohou tito tlumočníci ve své práci pokračovat. Jak si ukážeme na příkladu ze sousedního Norska, nejsou zaměstnavatelé k neúspěšným tlumočnickům všude stejně benevolentní.

Existovaly ale i jiné testy mimo TÖI. Imigrační úřad vytvořil roku 1981 tlumočnický test (tzv. *RIB – test*) za účelem přezkoušení tlumočnicků při jejich náboru. Koncem 90. let se změnila imigrační politika směrem k větší integraci přistěhovalců a rovněž od testu se upustilo.

Rada pro tlumočnické služby (Tolksericerådet – TSR) přišla v roce 2004 s vlastním testem pro nábor nových tlumočnicků, který měl do jisté míry nahradit TÖI – test. Budoucí tlumočníci zde měli prokázat svoji jazykovou kompetenci, všeobecný přehled, znalost reálií i terminologie a v neposlední řadě projevit vhodný postoj k etickým pravidlům tlumočnické profese. Pro stávající tlumočnický zavedla TSR v roce 1998 zvláštní znalostní test, zaměřující se na oblasti zdravotnictví, sociální politiky, pojištění, práva a tlumočení u soudu. O dva roky později byly testy revidovány a v této verzi se používají dodnes. Setkají se s nimi všichni tlumočníci, kteří skládají autorizační zkoušku u Obchodní komory.

Některé tlumočnické agentury zavedly svoje vlastní testy pro nábor nových tlumočnicků. Valná většina agentur ale požaduje ukončené tlumočnické vzdělání, než uchazečům vlastní test vůbec předloží.

Jedním z cílů současného tlumočnického vzdělávání je připravit studenty k úspěšnému složení autorizační zkoušky u Obchodní komory. Ve skutečnosti se ale ukázalo, že autorizační zkoušku zvládne úspěšně složit pouze malá část absolventů translatologie. V období let 1999 – 2004 skládalo zkoušku celkem 883 uchazečů, z nichž uspělo pouze 175, tedy v průměru asi 30 ročně.⁴⁹ Z tohoto počtu úspěšných tlumočnicků skládalo vlastní zkoušku 151 a 24 tlumočnicků bylo autorizováno na základě absolvování základního tlumočnického kurzu TÖI, tudíž nemuseli autorizační zkoušku skládat.

Nízké procento úspěšnosti tlumočnicků u autorizační zkoušky má příčinu v nedostatečné úrovni vstupních znalostí před zahájením studia na lidové vysoké škole či ve studijním spolku a dále v absenci jakéhokoliv klasifikačního systému během samotného studia na valné většině škol, pochopitelně s výjimkou vysokoškolského tlumočnického

⁴⁹ Zdroj: webové stránky Obchodní komory – <<http://www.kammarkollegiet.se>>

programu a již zmiňovaného pilotního projektu na dvou lidových vysokých školách Katrinebergs a Åsa.

Pokud se student jednou do kurzu dostane, stačí mu k absolvování studia minimálně 80% docházka. Výsledky dílčích testů po jednotlivých studijních blocích jsou pouze informativní a o pokračování studia či jeho opakování nerozhodují. Nesmíme ovšem zapomenout ani na tlumočníky, kteří se k autorizační zkoušce nehlásí z žádné školy, a tudíž mohou být o jejím průběhu nedostatečně informováni nebo zkrátka nemají potřebné vědomosti k jejímu složení. Veškeré informace o zkoušce lze ovšem bezplatně nalézt na webových stránkách Obchodní komory.

4. MIGRACE A KOMUNITNÍ TLUMOČENÍ

4.1. Historický vývoj přistěhovalectví ve Švédsku

První skutečná vlna migrace postihla Švédsko v druhé polovině 19. století, kdy chudé a hladomorem postižené království opustilo na jeden milion obyvatel, což činilo přibližně pětinu celkové populace. Cílovou zemí se staly Spojené státy a zejména pak oblast Velkých kanadských jezer, která imigrantům připomínala domovskou krajinu. Stopy skandinávské kultury nalézáme ve státech jako je Minnesota dodnes a totéž platí i o vlivu samotné švédštiny na dnešní mluvenou angličtinu té oblasti, která získala typickou švédskou zpěvnost.

V první polovině 20. století šlo pak o migraci švédského venkovského obyvatelstva do měst, která díky probíhající industrializaci poskytovala lepší příležitosti k obživě. Švédsko se postupně měnilo ve stát s dobrými sociálními jistotami pro obyčejné obyvatelstvo a zvyšování životní úrovně nezabránilo ani obě světové války, při nichž Švédsko zůstalo neutrální. O morální bezúhonnosti během té druhé lze s úspěchem polemizovat, neboť Švédsko jako daň za neutralitu nechávalo nacistická vojska projíždět svým územím na východní frontu, ale na druhou stranu pomáhali obyčejní Švédi sousedům z Finska a Norska, kteří byli válkou postiženi mnohem více, a jen díky jejich pomoci přežily během válečných let tisíce finských dětí ve švédských rodinách.

Během poválečných let budovaly okolní státy svá hospodářství z trosek, zatímco Švédsko zaznamenávalo nevídaný rozkvět. Finsko bylo z celého severu nejhůře postiženo krizí a nezaměstnaností a většina Finů hledajících práci v zahraničí zamířila do Švédska. Velkou roli ve výběru cílové země sehrál i jazyk, jelikož švédština je dodnes ve Finsku druhým úředním jazykem, který je mateřským stále pro minimálně 6% populace. Švédsko projevovalo též solidaritu s politicky pronásledovanými osobami, jako tomu bylo v roce 1956, kdy 8 000 z celkových 200 000 maďarských uprchlíků našlo útočiště ve Švédsku, nebo bezprostředně po roce 1968, kdy Švédsko přijalo přibližně 3 000 československých uprchlíků. Jak záhy uvidíme, Švédsko dodnes nepřestalo přijímat politické imigranty z nejrůznějších koutů světa, ale během konjunktury 60. let samo aktivně vyhledávalo pracovní sílu za hranicemi.

Už od 50. let rostla švédská ekonomika takovým tempem, že nebylo možné pokrýt veškerá pracovní místa z vlastních zdrojů. Oficiální vládní vyslanci proto podnikali zahraniční náborové výjezdy do některých evropských zemí za účelem přilákání pracovníků pro některá hospodářská odvětví. Mezi tyto destinace patřily Jugoslávie, Turecko, Španělsko, Itálie,

Rakousko nebo Řecko, přičemž imigranti z Finska přicházeli neustále i bez nutnosti podobného náboru⁵⁰. Největším odbytíštěm pracovní síly byly loděnice na jihu (Malmö) a jihozápadě země (Göteborg), díky vysokému výskytu železné rudy také hutní průmysl, ale rovněž např. restaurace, kde našli práci převážně Italové. Během 80. let následovala druhá vlna imigrace, kdy se celé rodiny stěhovaly do Švédska za svými blízkými, kteří tam přišli v době hospodářského rozkvětu.

Největší vlna ekonomické imigrace z kontinentální Evropy skončila prakticky rokem 1967, kdy parlament rozhodl, že s výjimkou severských státních příslušníků nelze přijímat cizí pracovní sílu bez předem sjednané pracovní pozice. Pracovníci museli mít kromě zaměstnání sjednané i ubytování a vyřízené pracovní povolení. Pracovní místo mohlo být cizím státním příslušníkům nabídnuto pouze tehdy, pokud o něj neprojevil zájem nikdo ze Švédska, včetně imigrantů.

Výsledkem byla opětovná zvýšená poptávka po Fincech, kteří byli v důsledku vysoké míry nezaměstnanosti ve Finsku ochotni pracovat za nižší mzdu než Švédi. Právě v tomto období vznikly první tlumočnické lidové vysoké školy s cílem vychovat co největší počet finských tlumočnicků. Příliv finských pracovníků ovšem trval jen do začátku 70. let, kdy Finsko po předchozí devalvaci měny zaznamenalo prudký hospodářský růst. Ten výrazně neutrpěl ani ochromující ropnou krizí (1973), jelikož odbyt Finsku zajišťoval ohromný sovětský trh. Od roku 1952 funguje v severských zemích společný orgán Severská rada, k níž se Finsko o dva roky později přidalo. Společný pracovní trh byl patrně jejím nejvýznamnějším počinem. Společná zahraniční politika se týkala všech zemí právě s výjimkou Finska, jež bylo do začátku 90. let částečně vázáno omezeními, plynoucími ze sousedství se Sovětským svazem.

Švédská konjunktura se zbrzdila vypuknutím ropné krize, kdy členské státy OPEC zastavily export ropy všem zemím, které podporovaly Izrael při válce s Egyptem a Sýrií. Potřeba zahraniční pracovní síly naráz ustala a Švédsko ještě zpřísnilo svoji imigrační politiku započatou roku 1967. Drtivá většina všech uprchlíků žádajících ve Švédsku o azyl tak od té doby činila a činí z politických a existenčních důvodů. Právě rok 1973 odstartoval také příliv chilských uprchlíků, kteří hromadně opouštěli vlast po krvavém převratu generála Pinocheta.

80. léta byla z pohledu imigrace ve znamení války Iráku s Íránem (1980 – 1988), během níž hledalo ve Švédsku azyl ročně několik tisíc Íránců a stovky až tisíce Iráčanů (viz tabulka č. 3). V roce 1986 zaznamenal Imigrační úřad rekordních 6 282 íránských žádostí o azyl. Zároveň pokračovala až do roku 1989 velká vlna chilských uprchlíků, v letech 1986 a 1987 se jednalo o druhou nejpočetnější národnost hned za Íránci. K početným skupinám patřili v celé západní Evropě také uprchlíci z Libanonu, Sýrie, Turecka, Somálska a Eritrey.

⁵⁰ Mezi lety 1945 – 1980 přišlo do Švédska na 400 000 Finů. (zdroj: Imigrační úřad)

Koncem 80. let stoupl též počet žadatelů o azyl ze zemí sovětské sféry vlivu. Když železná opona definitivně padla, bylo nesrovnatelně snazší vycestovat do západní Evropy. Ke zvýšenému zájmu o azyl z postkomunistických zemí přispěly i zpřetrhané ekonomické vazby a krátkodobé zhoršení životních podmínek. V důsledku nárůstu množství těchto žadatelů se zvyšovala čekací lhůta na vyřízení i počet následně zamítnutých žádostí. Důvodem emigrace totiž už nebylo politické pronásledování, nýbrž ekonomické potřeby pramenící z nízké životní úrovně.

Zatímco íránská a chilská vlna s počátkem 90. let ochabla až na několik stovek žadatelů ročně (v případě Chile dokonce jen několik desítek, převážně rodinných příslušníků), válka v Perském zálivu s sebou přinesla zvýšený příliv Iráčanů, jejichž počet se od té doby rovná několika tisícům ročně. Navíc ozbrojený konflikt jednotek NATO a následná okupace Iráku udělala z Iráčanů nejpočetnější přistěhovaleckou skupinu nového milénia; rekordní počet byl zaznamenán v roce 2006, kdy o azyl požádalo 18 559 Iráčanů.

Žádný konflikt nebo změna politického klimatu v Evropě druhé poloviny 20. století s sebou neunesly tak obrovský pohyb obyvatelstva jako v případě občanské války v Jugoslávii. Během nejkrvavějších let konfliktu (1991 – 1995) požádalo ve Švédsku o azyl celkem 124 386 obyvatel některé z republik bývalé Jugoslávie, převážně z Bosny. Navíc dozvuky hlavního konfliktu v podobě války v Kosovu (1997 – 1999) držely ještě dlouho počty imigrantů v blízkosti 5 000 ročně. Švédsko, jako nečlenská země NATO, spolupracovalo s jednotkami KFOR na uklidnění situace v Makedonii a provizorně evakuovalo asi 3600 kosovských Albánců. Ve Švédsku měli zůstat na přechodnou dobu, nutnou k zaručení bezpečného návratu do vlasti.

Vstupem do EU (1995) se Švédsko zavázalo respektovat nařízení a směrnice týkající se společné imigrační politiky. V roce 2001 se navíc Švédsko stalo členskou zemí Schengenského prostoru; v praxi to znamenalo, že vstupní vízum udělené jedním členským státem je platné pro vstup do celého Schengenského prostoru. Tento fakt, i nově otevřený most přes öresundský průliv, spojující Švédsko s Dánskem, výrazně přispěly k nárůstu migrace, ačkoliv v Evropě nevypukl žádný válečný konflikt.⁵¹ Největší rozšíření EU o deset nových členů (2004) a okamžité otevření pracovního trhu s sebou přinesly nárůst pracovní síly z nových členských států EU.

⁵¹ Útok Spojených států na základny Al-Káidy v Afghánistánu (2001) se ve Švédsku promítl nárůstem žadatelů o azyl v řádu několika stovek.

Války, etnické konflikty, extrémně suché podnebí, chudoba a hladomor jsou hlavními příčinami přílivu afrických uprchlíků do Švédska, z nichž největší a stále rostoucí skupinu tvoří Somálci. Jedná se o vůbec největší skupinu imigrantů za minulý rok (2009): 5 874. Tito i další Afričané přicházejí často bez dokladů identity, což Imigračnímu úřadu znemožňuje poslat žadatele o azyl zpět domů, neboť chybí prokazatelné důkazy o zemi původu. Z tohoto důvodu došlo v roce 2006 k reformě způsobu udělování povolení k pobytu a dosavadní *Cizinecký výbor* (Utlänningsnämnden) byl zrušen a nahrazen třemi *Imigračními soudy* (Migrationsdomstolar) a *Vrchním imigračním soudem* (Migrationsöverdomstol). I přesto je procento kladně vyřízených žádostí o povolení k pobytu vysoké: *Centrální statistický úřad* (Statistiska centralbyrån) uvádí, že v roce 2009 bylo z 102 280 žádostí vyhověno 98 644. Povolení k pobytu ovšem v žádném případě neznamená švédské občanství, neboť do této skupiny je nutné započítat velké množství studentů, krátkodobých pracovníků či sezónních zaměstnanců, kteří o švédské občanství vůbec neusilují.

V současné době žije ve Švédsku asi 12% přistěhovalců, což je na dříve výrazně homogenní zemi mnoho. Část etnických Švédů proti mírné přistěhovalecké politice protestuje, zatímco další část obyvatelstva nutnost přijímání přistěhovalců chápe a vidí v ní budoucí pozitiva.

Tabulka č. 3 (následující strana): Vývoj přistěhovalectví v letech 1984 - 2009

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Celkem	Podíl %
Jugoslávie	269	340	348	362	614	2 184	2 276	13 226	69 396	28 816	10 593	2 355	1 034	3 088	4 862	2 360	6 417	6 683	9 624	7 357	5 236	3 584	2 164	2 943	2 289	2 072	190 492	31%
Polsko	919	919	604	389	609	448	273	1 465	96	40	54	84	73	179	21	31	28	42	30	18	11	9	1	4	1	1	6 349	1%
Rusko	..	..	..	..	..	..	..	..	331	274	254	315	203	231	229	449	590	841	1 492	1 360	1 287	1 057	755	788	933	1 058	12 447	2%
Rumunsko	152	399	329	610	862	827	2 721	454	514	333	252	84	54	37	22	45	67	82	534	490	179	108	441	56	14	11	9 677	2%
Somálsko	..	..	..	..	109	865	2 391	1 355	2 699	738	934	869	434	364	228	289	260	525	1 107	3 069	905	422	1 066	3 349	3 361	5 874	31 213	5%
Etiopie	227	530	933	1 245	1 090	2 111	2 028	495	172	81	45	31	58	62	50	63	62	91	72	184	120	95	83	113	127	192	10 380	2%
Chile	658	1 629	1 825	4 033	3 384	153	30	113	98	22	14	35	33	24	21	16	35	38	229	60	33	10	63	51	40	33	12 675	2%
Peru	..	..	..	..	76	252	293	532	787	462	309	354	109	36	45	51	102	106	118	79	41	35	26	27	15	26	3 881	1%
Kuba	..	..	..	..	2	2	11	66	145	208	1 150	277	11	8	9	23	20	28	23	27	19	26	20	23	30	21	2 149	0%
Afganistán	..	..	38	14	54	150	166	73	106	60	304	324	148	176	330	351	374	593	527	811	903	435	594	609	784	1 694	9 618	2%
Pakistán	407	332	22	43	89	100	80	74	38	47	71	81	34	67	122	212	187	115	62	85	77	70	61	61	59	137	2 733	0%
Irák	1 177	1 195	290	673	1 147	1 909	1 956	2 236	3 220	2 323	1 668	1 783	1 557	3 057	3 843	3 576	3 499	6 206	5 446	2 700	1 456	2 330	8 951	18 559	6 083	2 297	89 137	15%
Írán	1 723	4 524	6 282	5 477	5 022	4 573	4 323	1 266	753	339	382	451	401	356	613	854	739	780	762	787	660	582	494	485	799	1 144	44 571	7%
Libanon	1 630	995	439	617	760	3 129	3 569	340	238	94	170	56	44	75	125	176	124	196	299	398	354	228	679	523	302	188	15 748	3%
Sýrie	174	178	211	311	363	915	1 175	313	298	134	72	134	102	131	226	307	355	441	541	666	411	392	433	440	551	587	9 841	2%
Turecko	861	404	317	387	869	1 259	2 106	362	384	256	305	269	186	208	280	220	229	458	696	733	445	423	305	290	254	272	12 778	2%
Čína	..	..	3	2	16	103	74	60	26	32	47	39	40	50	19	43	56	65	63	148	176	135	78	121	75	102	1 573	0%
Indie	113	92	45	30	77	121	113	62	108	84	34	49	28	24	20	39	44	72	63	79	97	100	143	90	88	73	1 888	0%
Bangladéš	340	65	60	67	258	233	247	201	291	160	102	92	32	55	63	67	117	137	154	147	153	129	69	87	93	98	3 517	1%
Nezařazení	1 249	974	291	629	1 453	2 005	2 106	605	537	264	240	204	136	203	289	349	459	588	946	1 879	1 701	854	963	1 312	1 166	1 151	22 553	4%

4.2. Oficiální menšiny

Ve Švédsku existuje velké množství národnostních a etnických menšin, které se do země přistěhovaly především v druhé polovině minulého století. V roce 1999 přiznal parlament pěti z nich status oficiálních národnostních menšin s nejrůznějšími kulturními a politickými právy. Nejdůležitější z nich jsou právo na vlastní jazyk a povinnost úřadů přizvat při jednání s příslušníky těchto minorit tlumočníka. Těmito jazyky jsou finština, jidiš, romština, sámština⁵² a meänkieli.⁵³ Ačkoliv je ve Švédsku v současnosti zejména díky novodobým válkám mnohem více přistěhovalců z jižní Evropy nebo Blízkého východu, pětice jmenovaných má v zemi silnou tradici a z demografického hlediska je poměrně stabilní.

4.3. Autorizovaní a neautorizovaní tlumočníci

Tlumočníci tvoří v mnoha ohledech heterogenní množinu. Ve Švédsku najdeme stovky autorizovaných tlumočnicků, mnoho tlumočnicků se speciální autorizací, absolventy tlumočnických kurzů, kteří se tlumočení nevěnují, a konečně i největší skupinu tlumočnicků bez tlumočnického vzdělání. Všichni mají do jisté míry právo nazývat se tlumočníky, neboť tlumočnická profese žádné formální vzdělání v oboru nevyžaduje. Mezníkem mezi řadovými tlumočníky (včetně těch nekvalitních) a kvalifikovanými tlumočníky je tlumočnická autorizace u Obchodní komory.

Je těžké s přesností stanovit, kolik neautorizovaných tlumočnicků se na trhu nachází. Obchodní komora vytvořila vlastní registr autorizovaných tlumočnicků, kde mohou zákazníci a úřady hledat tlumočníky dle jazyků, tlumočnické specializace a kraje, ale jejich přesný počet, ani seznam jmen a jazykových kombinací veřejnosti k nahlédnutí není. Poslední přesný údaj o počtu autorizovaných tlumočnicků v každém z autorizovaných jazyků, včetně specializačních autorizací, zveřejnila vládní komise pro zmapování stavu komunitního tlumočení v roce 2004 a vycházela z údajů Obchodní komory⁵⁴, viz tabulka č. 4. Existují

⁵² Švédsko spadá svojí severní částí do území kočovné sámské populace, jež čítá na 70 000 lidí a zasahuje též velké části Norska a Finska. Na rozdíl od ostatních menšin nejsou Sámové přistěhovalci, nýbrž domorodým obyvatelstvem severní Skandinávie. Jako jediná menšina ve Švédsku mají vlastní parlament (*Sametinget*), který úzce spolupracuje se švédským parlamentem (*Riksdag*).

⁵³ Jde o jazyk obyvatel při finsko-švédské hranici v údolí *Tornedalen*.

⁵⁴ Počet autorizovaných jazyků byl v té době 37, ale některé z nich nejsou z různých důvodů uvedeny. Např. islandština jako autorizovaný jazyk v přehledu chybí, jelikož v celém Švédsku není jediný autorizovaný tlumočnick, potažmo ani tlumočnick se speciální autorizací.

rovněž další registry, které si vedou jednotlivé tlumočnické kanceláře a agentury pro svoji potřebu a ty jsou velmi často pouze lokálního charakteru.

Vládní komise pro komunitní tlumočení, hodnotící situaci během let 2004 – 2005, potvrdila nutnost zřízení registru všech tlumočnicků, tedy i neautorizovaných, a navrhla pověřit jeho vypracováním a správou TÖI, jakožto primárního koordinátora veškeré tlumočnické výuky ve Švédsku. Důvodem pro vytvoření takového celostátního registru je lepší zmapování situace na tlumočnickém trhu a zvýšený vliv na kvalitu tlumočení obecně. TÖI měla dále navrhnout formu registru a podmínky, za kterých by bylo možné tlumočnické do registru zařadit. TÖI k dnešnímu dni ale neobdržel žádné finanční prostředky ke zřízení a provozování zamýšleného registru, a tudíž zůstalo zatím pouze u doporučení vládní komise.

Tabulka č. 4: Počet tlumočnicků s autorizací

Typ tlumočnicků	Autorizovaní tlumočníci	Soudní tlumočníci	Tlumočníci se zdrav.spec.
Jazyk			
albánština	26	3	5
angličtina	33	13	-
arabština	94	8	7
bos-chorv-srb.	113	19	24
bulharština	1	-	-
čeština	14	3	-
čínština	12	2	2
dánština	1	-	-
estonština	5	1	-
finština	121	40	21
francouzština	10	5	1
italština	5	1	-
japonština	7	-	-
jihokurdština	21	4	3
kantonština	9	1	-
litevština	2	-	-
lotyština	10	1	-
maďarština	11	-	-
makedonština	6	-	-
meänkieli	1	-	-
němčina	11	4	-
nizozemština	3	-	-
perština	62	17	9
polština	62	18	9
portugalština	1	-	-
rumunština	2	-	1
ruština	51	2	2
řečtina	9	2	1
severokurdština	4	-	-
somálština	8	-	-
španělština	97	26	34
tigrinština	5	1	-
turečtina	26	5	7
Celkem	846	176	126

Od poloviny 70. let, kdy původní Obchodní komora dostala od vlády úkol autorizovat tlumočníky, se jejich počet znásobil. Zatímco v roce 1978 se jednalo o 215 tlumočnicků s autorizací, od roku 1995 jejich počet přesáhl 800 a nadále se drží nad touto hranicí. Někteří tlumočníci dosáhli autorizace ve více jazycích, tudíž počet autorizací neodpovídá počtu

autorizovaných tlumočnicků. Největší počet autorizací nalezneme u finštiny, španělštiny, bosenštiny/chorvatštiny/srbštiny (bchs) a arabštiny, více než 50 autorizací připadá též na polštinu, ruštinu a perštinu. Jelikož se převážně pohybujeme na poli komunitního tlumočení, odráží počet autorizací do značné míry různé imigrační vlny, tak jak Švédsko zasáhly v průběhu předchozího půlstoletí – finská, jihoamerická a jugoslávská v 60. a 70. letech, perská v 80. letech apod.

Z předchozí tabulky je patrný nedostatek autorizovaných tlumočnicků a zejména tlumočnicků s některou ze speciálních autorizací. Pro nás je zajímavé třeba to, že v případě češtiny nebyl v roce 2004 nikdo, kdo by byl autorizován tlumočit při běžné zdravotní prohlídce či před vážným chirurgickým zákrokem. Dokonce i u jazyků s velkým počtem autorizací, kupříkladu arabštiny, nestačí tito tlumočníci pokrýt veškerou potřebu. Průzkum mezi tlumočnickými kanceláři provedený v letech 2002 – 2003 ukázal, že v případě arabštiny jde v celé zemi přibližně o 200 000 hodin tlumočení ročně, z čehož na autorizované tlumočnický připadá pouze jedna třetina – podobně je tomu i u ostatních jazyků. Arabština je vůbec nejčastěji tlumočeným jazykem ve Švédsku, připadá na ní téměř třetina celkového počtu tlumočených hodin.

4.4. Stát jako tlumočnický zadavatel

Jedním z největších zadavatelů tlumočnických služeb ve Švédsku je již zmíněný Imigrační úřad, který má povinnost k jednáním s přistěhovalci a uprchlíky zvát tlumočníky. Údaje z jeho jednotlivých kanceláří po celé zemi poukazují na velké rozdíly mezi geografickými částmi Švédska. Největší podíl pohovorů a jednání provedených za asistence autorizovaných tlumočnicků byl logicky ve Stockholmu a okolí (turečtina, arabština) a dále v jižní, nejhustěji obydlené třetině země (perštin, somálština, bchs), zatímco ve zbylých dvou třetinách Švédska šlo pouze o zlomek celkového počtu tlumočených jednání – v případě češtiny byl tento poměr 13:1 ve prospěch jižní třetiny země, kde leží i největší města. Situace ale není stejná u všech jazyků, rozložení finsky hovořících tlumočnicků je mnohem rovnoměrnější než u jiných jazyků, neboť Švédsko sousedí svou severní částí právě s Finskem a migrace a přesah tohoto obyvatelstva se tam dá očekávat.

Imigrační úřad uvádí, že za rok 2009 z celkového počtu asi 650 000 tlumočených hodin připadalo 94% na současných 41 autorizovaných jazyků a pouze 6% na jazyky ve

Švédsku neautorizované. Pokud bychom podrobili zkoumání pouze azylová řízení, klesl by podíl autorizovaných jazyků na 65%. O azyl ve Švédsku dnes už tolik nežádají Evropané, nýbrž mluvčí asijských a afrických jazyků, které se ještě nestačily stát autorizovanými jazyky. Imigrační úřad spočetl, že ročně žádá o azyl zhruba 8000 lidí, pro jejichž jazyk není ve Švédsku možné tlumočnickou autorizaci získat. Téměř pro všechny jazyky je ale Imigrační úřad schopen tlumočnický zajistit, i když se třeba nejedná o tlumočnický s autorizací v daném jazyce. Jedna z největších soukromých tlumočnických a překladatelských agentur v zemi, *Semantix*, je dle svých údajů schopná zajistit tlumočení ve 175 jazycích (více o této agentuře v kapitole 4.5.1.).

Počet soudních tlumočnicků je v některých jazycích dostatečný (španělština, perština nebo bchs), v jiných je jich nedostatek (albánština, čínština, arabština, ruština nebo somálština). U posledně jmenovaného jazyka není ve Švédsku jediný tlumočnický s některou ze dvou specializačních autorizací, což je při ročním počtu 3361 žadatelů o azyl (2008) alarmující zjištění. Naopak u finštiny zaznamenal Imigrační úřad výrazný přebytek autorizovaných soudních tlumočnicků, neboť finština není jazykem, který je u soudů žádán v té míře, jako např. arabština či ruština. Úřad v souladu s demografickým vývojem odhaduje, že velmi žádanými jazyky u soudu se kromě již jmenovaných stanou gruzínština, arménština, romština, dari a mongolština.

Při azylových řízeních se Imigrační úřad občas dostává do situace, že tlumočnický pro daný jazyk chybí, dokonce i jakýkoliv neautorizovaný tlumočnický. Někteří žadatelé o azyl pocházejí ovšem ze zemí, kde vedle domorodých jazyků existuje i druhý oficiální jazyk, často jako pozůstatek bývalé koloniální velmoci, bývá to např. angličtina, nizozemština či francouzština. Ve Švédsku se někdy úřady uchylují ke krajním řešením, kdy je možné nahradit žadatelův rodný jazyk tímto oficiálním jazykem, ovšem pouze za předpokladu, že jej obě strany ovládají.

Často se vyskytujícím třetím jazykem je dosud ruština, která byla v minulých desetiletích oficiálním jazykem všech patnácti sovětských republik. V dnešní situaci zvýšeného počtu žadatelů o azyl ze zakavkazské oblasti jde o jazyk zvlášť aktuální. Proti využití ruštiny se ale staví fakt, že v některých postsovětských republikách povinná výuka ruštiny po rozpadu SSSR skončila a mladší ročníky zkrátka rusky mluvit neumí. Je nutné brát v potaz i výhrady, které někteří imigranti mají vůči přetrvávající vazbě na Rusko, tedy alespoň ve formě jazyka. Žadatelé o azyl z pobaltských republik využívali v 90. letech

možnosti vést pohovor v ruštině obecně neradi. Vedle nechuti být nadále spojováni s vynucenou sovětskou minulostí hrála výraznou úlohu i značná odlišnost pobaltských jazyků a ruštiny. Dnes je situace v tomto regionu výrazně odlišná, počet žádostí o azyl se dramaticky snížil a počet tlumočnicků s estonštinou, lotyštinou a litevštinou naopak vzrostl.

Další možností třetího jazyka pro vzájemnou komunikaci je v krajních případech i využití příbuzného jazyka, kterému obě strany dostatečně rozumí. Zde se nabízí i logické řešení ve využití češtiny při absenci slovenštiny jako autorizovaného jazyka. V jiných případech hraje důležitou roli i shodný etnický původ a vyznání tlumočnicka a jeho klienta. Ze zdravotnické praxe jsou uváděny případy, kdy přistěhovalci mužského pohlaví z různých vyhraněných etnických skupin odmítali při zdravotních zákrocích asistenci tlumočnic, žádali výhradně muže – tlumočníky.

Veřejné orgány, jako jsou úřady nebo soudy, musejí ze zákona⁵⁵ přizvat k úřednímu jednání v případě potřeby tlumočnicka. Obecně ale platí pravidlo, že úřady by měly hledat pro daný úkol autorizované tlumočníky, pokud takoví existují. Tlumočnick musí plnit úlohu nezávislého prostředníka mezi úřady a občany či žadateli o azyl. Předchozí verze správního řádu z roku 1979 je k úřadům ještě poněkud benevolentní v tom, že neukládá použití tlumočnicka, nýbrž pouze navrhuje jeho přivolání švédským slovíčkem *få* (smí, může). Nová verze operuje s modálním slovesem *bör* (mít povinnost), nicméně formulace stále nedosahuje formy příkazu.

Soudní procesy jsou ve Švédsku tradičně vedeny zásadně ve švédském jazyce, ačkoliv se tento fakt jen těžko slučuje se základním principem porozumění tomu, co je u soudu řečeno, je-li přítomen cizinec či přistěhovalec, jenž švédštinu neovládá. Znění předchozí verze Správního řádu (1979) říká:

„Pokud strana, svědek nebo další účastník, který je k soudnímu líčení předvolán, neovládá švédský jazyk nebo trpí vážnou poruchou sluchu či řeči, musí soud zajistit tlumočení. Soud má právo přivolat tlumočnicka i v jiných případech, pokud to situace vyžaduje.“

V oblasti zdravotnictví a sociálních služeb podobná povinnost státním orgánům uložena není. Pokud se ovšem jedná o osoby se sluchovým postižením, Zdravotnický zákon (1982) přítomnost tlumočnicka vyžaduje. Úhradu za výkon tlumočnicka platí příslušný úřad, nikdy osoba jednající s úřadem. Je poněkud s podivem, že úřady nebo zdravotnická zařízení nevyužívají služeb tlumočnicků více, neboť částku vynaloženou za tlumočnicka jim zpětně

⁵⁵ Správní řád z roku 1986.

vrací stát. Ten také v rámci kampaně za zlepšení komunikace mezi zdravotnickými zařízeními a cizojazyčnými pacienty přispívá průměrně částkou 500 SEK na každé řízení s asistencí tlumočnicka.⁵⁶

4.5. Tlumočnické agentury

Ve Švédsku existuje přibližně 40 komunálních (státních) a 20 soukromých tlumočnických zprostředkovatelských agentur. Největším státním zadavatelem tlumočnických zakázek je Imigrační úřad, následován *krajskými úřady* (lanstingen). Obě tyto instituce soustřeďují více než polovinu veškerého komunitního tlumočení, pokud bychom je převedli na počet odtlumočených hodin. Zpráva vládní komise, mapující v letech 2002 – 2003 situaci mezi tlumočnickými organizacemi, odhadla celkový počet odtlumočených hodin za rok 2002 na nejméně 1 milion. Celkový obrat všech tlumočnických agentur byl za stejný rok 400 milionů SEK, přičemž 270 milionů SEK připadá na devět největších agentur.

První tlumočnické agentury začaly vznikat již od 60. let. Do té doby nebyli tlumočníci organizováni v agenturách, využívali se k jednotlivým zakázkám především obchodního charakteru. V oblasti komunitního tlumočení se rovněž nepravidelně najímali jednotliví tlumočníci, žádné agentury v první polovině minulého století neexistovaly. Od 30. let převýšila poprvé imigrace emigraci a tlumočníci byli povoláváni například k soudním přelíčením s přistěhovalci. Tehdy bylo povinností samotných soudních úředníků obstarat vhodného tlumočnicka. Kontrola kvality byla tím pádem nutně opomíjena, jelikož při absenci tlumočnických autorizací ji úředníci neměli možnost nikterak zjistit. Prokazatelně prvního uplatnění ve státní správě došli tlumočníci v první polovině 20. století s otevřením zahraničních ambasád a zastupitelských úřadů, jejichž činnost by bez tlumočnicků nebyla někde možná dodnes.

Obrovská vlna ekonomického přistěhovalectví především 60. let, tak jak ji popisujeme v předcházející kapitole, přinesla potřebu tlumočnicků se znalostí finštiny, řečtiny, srbochorvatštiny nebo italštiny. Ti se v největších industriálních zónách středního Švédska a okolí Stockholmu počali sdružovat v první organizovaná uskupení. Brzy začaly vznikat krajské imigrační kanceláře, které většinou zaměstnávaly profesionální tlumočnický. Přijetí

⁵⁶ Zdroj: tlumočnická agentura Semantix, Uppsala.

první verze již zmíněného Správního řádu (1971) vznik komunálních tlumočnických kanceláří jen uspíšilo.

Do poloviny 80. let se jednalo o výlučně státní, přesněji řečeno komunální organizace, až koncem osmé dekády začaly vznikat také soukromé tlumočnické organizace. Počet či kvalita jednotlivých tlumočnických agentur nejsou dodnes regulovány žádným zákonem. Jak již víme, ve Švédsku existuje registr autorizovaných tlumočnicků, který je spravován Obchodní komorou. Ta může také v důsledku porušení pravidel odebrat tlumočnickům autorizaci. Registr tlumočnických agentur nebo jejich regulace naproti tomu v žádném zákonu zakotveny nejsou. Rostoucí počet tlumočnických agentur pramení z povinnosti státních úřadů přivolat v případě potřeby k jednání tlumočnicka. Tento fakt vedl od roku 1986⁵⁷ ke zvýšení poptávky i následnému zacelování trhlin na pracovním trhu.

Obchodní komora, Imigrační úřad, ale ani Ministerstvo vnitra nemají právo prověřovat kvalitu služeb nabízenou tlumočnickými organizacemi. Kvalita tlumočení úzce souvisí s tlumočnickou autorizací, kterou většina tlumočnicků činných na švédském trhu nezískala. Vládní komise ve své zprávě⁵⁸ nesouhlasně konstatuje, že státní úřady nemají povinnost zvát k jednání s cizojazyčnými klienty výhradně autorizované tlumočnické, rozhodnutí je na zadavateli zakázky.

Obchodní komora odhaduje, že ve Švédsku působí na 15 000 činných tlumočnicků, sdružených v jedné nebo více agenturách. Jejich příslušnost k agentuře je mnohdy pouze ústní, v jiných případech podložena pracovní smlouvou, ale přesný stav situace by vyžadoval rozsáhlý průzkum mezi všemi agenturami. Fakt, že drtivá většina tlumočnicků není pro daný jazyk autorizována, vyplývá ze součtu všech autorizací, tak jak je uvádíme v tabulce č. 4. Suma 1148 autorizovaných tlumočnicků (včetně speciálních autorizací) ovšem neodpovídá skutečnému počtu osob, neboť někteří tlumočníci jsou autorizováni pro více jazyků nebo mají navíc ještě speciální autorizaci.⁵⁹ Při velmi hrubém odhadu je ve Švédsku autorizován přibližně jen každý patnáctý tlumočnick.

Od poloviny 80. let, kdy komunální i soukromé tlumočnické agentury zaznamenaly největší nárůst, se jejich počet snížil na současných 60. Až na výjimky nestačí jednotlivé agentury pokrývat poptávku z vlastních zdrojů, jelikož tlumočnicků pro malé jazyky je stále

⁵⁷ Toho roku vstoupila v platnost mezní novela Správního řádu.

⁵⁸ *Tolkförmedling – kvalitet, registrering, tillsyn* (2004)

⁵⁹ Není známo, zda jsou držitelé speciálních autorizací nuceni skládat nejdříve běžnou autorizaci, či zda mohou skládat speciální autorizaci rovnou.

nedostatek. V 90. letech se proto z důvodu velké konkurence mnoho agentur spojilo, aby byly schopny poskytovat komplexnější servis. Soukromé agentury (fungující nejčastěji jako akciové společnosti) se logicky soustřeďují do hustěji obydlených oblastí, kde je po tlumočení větší poptávka. Oblasti severního Švédska, kde hustota populace nepřekračuje deset obyvatel/km², jsou výhradně v péči komunálních tlumočnických agentur. Náklady na tlumočení jsou v těchto krajích výrazně vyšší díky velkým cestovním výlohám. Stejně tak zde není možné pokrýt celou paletu poptávaných jazyků z vlastních zdrojů.

Z pohledu tlumočnických agentur jde o konkurenční boj jako v každé jiné oblasti podnikání. Zatímco komunální agentury se musejí řídit správními předpisy a nemohou si počínat tržně nebo se pouštět do riskantních ekonomických podniků, soukromé agentury jsou z tohoto pohledu neomezené, jelikož podobným zákonům nepodléhají. Oba druhy agentur ale soupeří o jasně daný, omezený trh, jenž se odvíjí od počtu a kvality zakázek. Nejčastěji jsou zadavateli úřady veřejné správy, které jsou financovány ze státních zdrojů a řídí se tabulkovou sazbou pro tlumočnický výkon. Konkurenční boj mezi agenturami se odehrává téměř výhradně na lokální úrovni, pouze několik větších společností, které mají zastoupení ve vícero krajích, soupeří v celostátním měřítku. Stává se ale také, že na náročnějších tlumočnických zakázkách agentury spolupracují. Privátní agentury se ovšem často cítí znevýhodněny systémem subvencí komunálních agentur, které za tlumočnický výkon údajně vyplácejí nadsazené sazby. Vyplývá to z údajů odborové organizace *Rada pro tlumočnický servis* (Tolkservicerådet), jejímž členem je většina převážně komunálních tlumočnických agentur (včetně agentury z Helsinek). Rada mapuje situaci v jednotlivých krajích, vydává doporučení a funguje jako běžná odborová organizace, ale nemá kontrolní či exekutivní pravomoci.

Vládní komise ve své zprávě (2003) doporučila vládě, aby zřídila národní registr tlumočnických agentur a zavedla minimální kritéria pro jejich provozování. Ovšem stejně jako v případě doporučení pro zřízení národního registru činných tlumočnicků ve Švédsku, který měl platit od roku 2008, zůstalo zatím pouze u doporučení. Zamýšlený registr by s sebou přinesl zvýšení kontroly a záruku kvality, zlepšení systému vyhledávání agentur pro zadavatele a povinnost upřednostňovat autorizované tlumočnické při přidělování zakázek. Vedle mnoha jiných důvodů pro vznik registru a zavedení kontroly nad činností a kvalitou tlumočnických agentur hraje svou roli i skutečnost, že většina prostředků na tlumočnické služby při úředních jednáních pochází z daní občanů. Je logické, že veřejné prostředky by měly být vynaloženy na kvalitní a vzdělané tlumočnické, pokud jsou pro daný jazyk k dispozici.

Nejvhodnější organizací pro zřízení a správu registru nad agenturami se zdá být Obchodní komora. Ta dosud spravuje registr autorizovaných tlumočnicků, nicméně kontrola nad zbývajících většinou tlumočnicků doposud schází, stejně jako chybí možnost jejich postihu v případě provinění. Tlumočnické agentury dostávají povolení k činnosti naprosto stejným způsobem jako provozovatelé ostatních volných živností. Vládní komise proto navrhla, aby živnostenské oprávnění bylo vydáváno pouze těm organizacím, které splní požadovaná kritéria kvality, což jinými slovy znamená, že konkrétní tlumočníci pracující pro jmenovanou agenturu musejí mít potřebné znalosti a především tlumočnické vzdělání či dokonce autorizaci (pokud je to v konkrétním jazyce možné). Konečná podoba kritérií ale nebyla zatím stanovena. Celkově by zákon tohoto typu přinesl redukci počtu tlumočnických agentur i jejich zkvalitnění.

Orgán, který by měl kontrolu a vydávání licencí k provozování činnosti na starost, by zároveň získal pravomoc licence v případě porušení zákona odebrat. Nižší formou postihu by bylo napomenutí nebo pokuta. Pokud by jakákoliv agentura vykonávala činnost bez licence, kontrolní orgán by byl rovněž oprávněn uložit pokutu a nařídit zastavení nelegální činnosti. Provoz kontrolního orgánu by byl financován z ročních členských poplatků za registraci.

Doporučení rovněž obsahují vytvoření obdoby etického kodexu tlumočnicků *God tolkservicesed*, který byl skutečně v roce 2006 přijat Radou pro tlumočnický servis a řídí se jím tlumočnické agentury v Radě sdružené. Dodržování kodexu je dobrou známkou pro samotné agentury a zákazníkům se tak dostalo dalšího vodítka, jak rozeznat kvalitní tlumočnickou organizaci od nekvalitní. Na vytvoření kodexu se podílely samy agentury i zástupci veřejné správy.

4.5.1. Tlumočnická agentura Semantix

Většina z celkového počtu přibližně 60 tlumočnických agentur zaměstnává méně než deset tlumočnicků. Od 70. let fungují dodnes dvě velké tlumočnické agentury, *Švédský tlumočnický svaz* (Sveriges tolkförbund – STOF) a *Říšský svaz autorizovaných tlumočnicků* (Auktoriserade Tolmars Riksförbund), které vždy sdružovaly přední tlumočníky. Prvně jmenovaný svaz vznikl v roce 1975 a jeho prvním tajemníkem se stal Helge Niska, tlumočnický badatel a donedávna i pedagog na TÖI ve Stockholmu. *STOF* sehrál ve formování švédského tlumočnictví klíčovou roli, neboť průběžně pořádal doplňující vzdělávací kurzy zdravotnické

a soudní specializace pro činné tlumočníky.⁶⁰ Byl to také STOF, kdo se významným způsobem zasadil o vznik nového tlumočnického institutu a kdo má v neposlední řadě zásluhu i na obecné diferenciaci tlumočnických honorářů v závislosti na získaném vzdělání a kvalifikaci.

Největší a nejúspěšnější agenturou v zemi je dnes ale společnost *Semantix*, která svými ambicemi a rozsahem dosahuje evropského formátu. Tuto agenturu předkládáme jako modelový příklad všestranně fungující tlumočnické společnosti. Díky manažerce ústřední kanceláře máme možnost seznámit se blíže s jejím fungováním. Vedle šesti center v domácím Švédsku (Malmö, Göteborg, Norrköping, Stockholm, Uppsala, Umeå) má firma též tři kanceláře ve Finsku a jednu v Norsku. Sídlem společnosti je univerzitní město Uppsala, kde se nacházejí ještě tři další konkurenční tlumočnické agentury, které se však nemohou rozsahem své činnosti s touto agenturou srovnávat. *Semantix* se opírá o solidní tradici, sahající až do roku 1969. Za tu dobu si agentura vytvořila základnu více než 4500 zaměstnanců a spolupracovníků – tlumočnicků, ale také překladatelů a jazykových lektorů.

Semantix se snaží získávat především zkušené autorizované tlumočníky a v jejich řadách figuruje mnoho tlumočnicků se speciální tlumočnickou autorizací. Agentura je většinou schopná v krátkém čase vyslat tlumočníky přímo na místo zakázky, v některých případech to ale není možné ani žádoucí. To nás přivádí k dosud jen letmo zmíněné formě tlumočení, totiž k tlumočení po telefonu. V některých případech, zvláště jde-li o odlehlé oblasti nebo časovou tíseň, je jediným východiskem tlumočení prostřednictvím telefonu. Klíčovou roli v tomto procesu hraje právě oněch šest vyjmenovaných švédských kanceláří, které slouží zároveň jako telefonní ústředny pro spádové oblasti. Často jsou volajícími pracovníci služby první pomoci nebo policisté. Ve Švédsku je samozřejmostí, že pracovníci záchranného integrovaného systému disponují kontakty na renomované tlumočnické agentury, které mohou telefonické tlumočení okamžitě zprostředkovat. Někdy je naopak dostatek času se na tlumočení připravit a termín pro telefonický hovor může být sjednán s předstihem.

Pokud odhlédneme od tradičních tlumočnických zakázek, jako jsou konferenční a komunitní konsekutivní tlumočení, kterým se *Semantix* rovněž zabývá, tvoří hlavní náplň dva druhy tlumočení, již se telefonické komunikace přímo týkají. V obou případech je prvotním

⁶⁰ Součástí těchto kurzů byly i zahraniční stáže při soudech a ve zdravotnických zařízeních s cílem obeznámit tlumočníky s realitami a prostředím, odkud žadatelé o azyl a přistěhovalci pocházejí.

kontaktním místem kancelář/telefonická ústředna. Zde⁶¹ jsou příchozí hovory zákazníků řazeny do fronty dle pořadí, v kterém se dovolali. Žádný z hovorů nesmí zůstat bez osobní odezvy déle než 60 sekund, program vše pečlivě hlídá.

Systém přiřadí volajícímu vhodného operátora, který jej vyslechne a navrhne další postup. Operátoři jsou vyškolení pracovníci, ovládající kromě švédštiny minimálně jeden či více světových jazyků a specializující se na určitou oblast imigrace ve Švédsku. Tito pracovníci nejsou sami tlumočníky, ale mají seznamy „svých“ prověřených tlumočnicků, kterým zakázky přidělují. Tlumočníci běžně v kancelářích přítomni nejsou, výjimkou jsou nouzové situace, kdy je pro zákazníka nejpohodlnější setkat se s tlumočnickem přímo v kanceláři. V běžné praxi tlumočníci ovšem pracují z domova díky telefonnímu a internetovému spojení. Tlumočnick má možnost nabízenou zakázku po prostudování podrobností přijmout nebo odmítnout. Zde se teprve zakázky dělí na telefonické, tedy tlumočené prostřednictvím telefonního spojení na dálku, a na zakázky přes telefon pouze zprostředkované, na které se váže pozdější osobní kontakt mezi zákazníkem a tlumočnickem.

Minimální sazba za všechny druhy telefonického tlumočení je půl hodiny, ačkoliv se může jednat o mnohem kratší dobu hovoru. Finanční stránku řeší klient s tlumočnickou kanceláří, která se s tlumočnickem vyrovná po odevzdání výkazu o tlumočení. Výkaz je možné průběžně aktualizovat a sledovat pomocí vlastního počítačového programu, do kterého mají přístup tlumočnick i kancelář. Některé zakázky jsou dlouhodobějšího charakteru, proto je nutné zaznamenávat průběžně jejich vývoj. Historie každé zakázky se takto uchovává jako důkaz pro případný audit nebo reklamaci ze strany zákazníka. Software neumožňuje, aby zakázky viděli na svých obrazovkách všichni připojení tlumočníci, nýbrž jen jeden konkrétní tlumočnick, který dostal zakázku přidělenou od operátora. Pokud tlumočnick o nabídku práce neprojeví zájem nebo ji odmítne, vybere operátor jiného vhodného tlumočnicka. Předchází se tak nezdravému přetahování tlumočnicků o zakázky, na druhou stranu mají ovšem operátoři ve svých rukou nemalou rozhodovací pravomoc, zejména pak u velkých jazyků, pro které firma disponuje větším počtem tlumočnicků.

Pozici největší skandinávské tlumočnické agentury si Semantix upevnil během posledních let fúzemi a postupným skupováním menších, lokálních agentur. Součástí společnosti se v květnu 2010 stala i největší konkurenční agentura specializující se na

⁶¹ Veškeré poznatky o chodu kanceláře pramení z osobní návštěvy uppsalské centrály společnosti a z podrobného výkladu manažerky centrály, Isabelle Fors.

konferenční tlumočení, *ACC Global's conference interpreting operations*. Na poli komunitního a telefonického tlumočení se agentuře dostalo nedávno ocenění od vůbec nejvýznamnějšího zadavatele tlumočnických zakázek v zemi, Imigračního úřadu. Jeho 21 regionálních kanceláří hodnotilo nezávisle na sobě celkem 19 tlumočnických agentur na základě nejrůznějších kritérií a v rámci poskytovaných služeb v deseti nejužívanějších přistěhovaleckých jazycích. Semantix obdržel nejvyšší možné hodnocení ve všech regionech a stal se tak primární spolupracovníkem Imigračního úřadu v oblasti tlumočnických služeb.

5. ŠVÉDŠTINA V EVROPSKÉ UNII

5.1. Konferenční tlumočení v evropských institucích

Ještě počátkem 90. let nepatřila švédština při mezinárodních konferencích mezi časté pracovní jazyky a na celém světě nebylo více než 25 konferenčních tlumočnicků se švédštinou jako jazykem A. Pracovní zakázky této skupiny tlumočnicků se omezovaly na jednotlivá obchodní jednání při zahraničních výjezdech či na mezinárodní konference v samotném Švédsku. Švédština byla a je vedle toho pracovním jazykem při setkáních nordických partnerů, jak je zakotveno v úmluvách Severské rady.

TÖI, jenž měl již tehdy výchovu veškerých tlumočnicků v zemi na starost, otevřel vůbec první kurz konferenčního tlumočení v akademickém roce 1993/94, aby v jistém smyslu pojistil případné „ano“ v plánovaném referendu o vstupu do Evropské unie (1994) alespoň minimálním počtem konferenčních tlumočnicků. Jednalo se o pilotní kurz, v té době pouze jednosemestrální a postgraduální, určený pro vystudované komunitní tlumočnický a stávající konferenční tlumočnický, kteří si potřebovali svoje dovednosti prohloubit. Kurz byl veden zkušenými konferenčními tlumočnický, převážně členy mezinárodní asociace konferenčních tlumočnicků AIIC⁶², kteří měly jeho koncepci plně v kompetenci. Ihned po kladném výsledku referenda započalo plánování dalšího kurzu konferenčního tlumočení.

Po přistoupení Švédska k programu *European Masters in Conference Interpreting* byl kurz prodloužen na osm měsíců. Jak zaznělo v kapitole 2.4.3., dnes je na výběr ze dvou- a čtyřsemestrálního studia, ovšem není jisté, zda některý z těchto programů bude z důvodů zájmu a kvality přihlášených uchazečů otevřen.

5.2. Postavení švédštiny v Evropských institucích

Během prvních let členství Švédska v Evropské unii se ukázalo, že při zasedáních pracovních skupin a výborů v Evropské komisi a radě zaostává četnost tlumočení do švédštiny (potažmo i do dánštiny a finštiny) za všemi ostatními jazyky evropské patnáctky. Při stoprocentní účasti anglického, německého a francouzského tlumočení na všech zasedáních a více než 85% zastoupení nizozemštiny, italštiny a španělštiny zaznívala švédština pouze na čtvrtině veškerých zasedání Rady a ještě řidčeji při jednáních v Evropské

⁶² V současné době (2010) je v této organizaci registrováno 113 tlumočnicků se švédštinou (z toho A – 38, B – 13, C – 62).

komisi.⁶³ Švédština ustoupila při vystoupeních švédských politiků především díky zažitému zvyku používat na mezinárodním poli angličtinu, bez ohledu na skutečnou jazykovou úroveň mluvčího. Konferenční tlumočníci se snažili upozornit švédské úřady na neradostný vývoj situace, především na pozadí odlišného vývoje v tlumočnických kabinách nových členských států EU po rozšíření v letech 2004 a 2007. Politici z těchto států využívají tlumočení ze (a do) svých rodných jazyků v daleko větší míře než jejich švédští kolegové, což může být dáno jednak menší znalostí angličtiny či dalšího světového jazyka, ale také například snahou podpořit rodný jazyk v orgánech EU. Naproti tomu švédští politici nebyli navyklí slýchat švédské tlumočení už od počátků OSN, jejímž druhým generálním tajemníkem byl v letech 1953 – 1961 právě Švéd, Dag Hammarskjöld.

Tuto situaci by měl částečně zlepšit nový švédský jazykový zákon, který vstoupil v platnost 1. července 2009. Ten poprvé uznal švédštinu oficiálním jazykem země a přiznal všem lidem právo na její používání ve všech oblastech společnosti, tedy i v evropských institucích. Praktický dopad ale tento zákon na evropské tlumočení zatím nemá, seriózní zhodnocení by vyžadovalo delší časový odstup. V podstatě lze konstatovat, že používání švédštiny v evropských orgánech závisí na konkrétním uživateli, jeho znalostech světových jazyků, ambicích či na dosavadní délce mandátu. Někteří poslanci EP mluví švédsky při všech vystoupeních, jiní téměř nikdy.

5.3. Švédština v generálním ředitelství pro tlumočení DG SCIC

Švédsko přebralo v druhé polovině roku 2009 po České republice předsednictví v Radě Evropské unie. Švédská kabina SCIC, zaštiťující tlumočnický servis v Evropské komisi i Radě, měla za úkol zajistit dostatečný počet konferenčních tlumočnicků pro veškerá jednání v rámci švédského předsednictví. Stockholmský TÖI nemohl poskytnout žádné čerstvé konferenční tlumočnický, neboť nejbližší dvouletý kurz konferenčního tlumočení je naplánován až na podzimní semestr 2010⁶⁴. Největší podíl švédského tlumočení připadl za celý rok 2009 jednáním Rady (76%), dále Evropského hospodářského a sociálního výboru (11%) a Evropské komise (9%). Na konci roku 2009 čítala švédská kabina celkem 21 stálých tlumočnicků, z nichž čtyři přišli během uplynulého roku v rámci plánovaného navýšení stavu pro předsednictví, a 42 smluvních tlumočnicků (angl. *freelance* - na volné noze), jejichž řady

⁶³ Vládní zpráva 1998/99:6, *Zpráva o činnosti Evropské unie za rok 1998*.

⁶⁴ Bude se jednat v pořadí o osmý kurz konferenčního tlumočení za celou dobu existence institutu.

se v průběhu roku rozšířily o tři nové tlumočníky. 40% veškerého tlumočení v roce 2009 bylo pokryto smluvními tlumočníky, což znamená mírný pokles o 3% ve srovnání s rokem 2008.

V současné době je švédská kabina schopna pokrýt všechny původní jazyky EU před rozšířením v roce 2004, ovšem panuje mírný nedostatek tlumočnicků s pasivní (C) němčinou a nizozemštinou a aktivní (B) angličtinou a francouzštinou. V průměru ovládá každý ze stálých tlumočnicků 3,89 jazyky na pasivní úrovni (C). Celkově je v DG SCIC registrováno 228 tlumočnicků se švédštinou jako pasivním jazykem (C), z čehož 80 tlumočnicků jsou stálí zaměstnanci DG SCIC. Průměrný věk stálých tlumočnicků ve švédské kabině je 41,92 let, oproti průměrnému věku 48,32 let u smluvních tlumočnicků.

Je běžnou praxí, že tlumočníci, kteří neuspěli u vstupních testů pro práci ve DG SCIC, se tam hlásí opakovaně. V letech 2005 a 2006 byly výsledky vstupních testů do DG SCIC obzvlášť neuspokojivé, ale nemožnost náboru z jiných zdrojů vedla vedoucí švédské kabiny k výzvam směrem k neúspěšným kandidátům, aby se důkladně připravili a znovu se pokusili o složení vstupních testů. Totéž platí i pro čerstvé autorizované absolventy TÖI, kteří se nezřídka hlásí o práci tlumočnicka při evropských institucích ihned po obdržení autorizace.

Dnes je díky rozvoji digitálních médií možné sledovat například přenosy z jednání Evropského parlamentu živě nebo ze záznamu, ale před několika lety sloužila k přípravě tlumočnicků knihovna nahrávek projevů, kterou bylo možné využívat ve Stockholmu i v Bruselu. Kandidáti na post evropských tlumočnicků měli rovněž možnost přípravy ve skutečných „němých“ kabinách při bruselských jednáních pracovních skupin Rady, kde jim byli lektory stávající tlumočníci švédské kabiny DG SCIC. Díky veškerým těmto počínům přibýlo na seznam švédských „freelance“ tlumočnicků před švédským předsednictvím šest nových jmen.

5.4. Švédská kabina v Evropském parlamentu (DG INTE)

V současné době čítá švédská kabina v Evropském parlamentu (EP) 17 stálých a 35 – 40 smluvních tlumočnicků. Toto rozmezí je dáno různorodostí pracovních kontraktů a četností pracovního vytížení. Dokonce i tři ze stálých tlumočnicků mají poloviční až tříčtvrteční pracovní úvazky z důvodů mateřské dovolené či částečného důchodu. Proto můžeme s určitostí stanovit počet stálých tlumočnicků s plným pracovním úvazkem na 14.

Na rozdíl od SCIC se od tlumočnicků v EP nevyžaduje tlumočení oběma směry (retour), ačkoliv řada z nich jazyky B má. V době těsně po přistoupení Švédska k Evropské unii bylo nezbytné vypomoci při švédských projevech retourem,⁶⁵ ale postupně si mnoho tlumočnicků přibralo švédštinu jako další cizí jazyk a tento problém odpadl.⁶⁶ Po sečtení veškerých jazyků C dojdeme k průměru 3,93 jazyky na tlumočnicka, přičemž jeden z tlumočnicků má jazyky pouze dva, zatímco dva z tlumočnicků uvádějí naopak plných sedm jazyků C. Při počátečním nedostatku švédských konferenčních tlumočnicků bylo možné úspěšně složit vstupní test do EP s pouhými dvěma jazyky, dnes je minimální požadavek kombinace třech jazyků úrovně C.⁶⁷

Zatímco tlumočnický servis SCIC musí vždy pružně zareagovat s ohledem na úřední jazyk nadcházející předsednické země, skladba a vyvážení jazyků v rámci EP je stabilní a jednotlivá předsednictví se na vytížení té které kabiny projeví jen minimálně. Harmonogram tlumočnicků v EP se řídí cyklem čtyř týdnů, během nichž se poslanci nacházejí na různých místech a vykonávají rozličnou činnost. Z pohledu samotných tlumočnicků jsou nejnáročnější plenární zasedání EP ve Štrasburku, kdy je nutné zapojit celý tlumočnický aparát, včetně *freelance* tlumočnicků. Vystoupení řečníků nesmí přesáhnout určený limit, což často vede k extrémně rychlým, zpravidla čteným projevům a pro tlumočnický to znamená nesmírně vysokou psychickou zátěž.

⁶⁵ Tlumočnick tlumočí simultánně především do mateřského jazyka, nicméně pokud je jeho znalost cizího jazyka na výborné úrovni (B), může tlumočit mateřský jazyk do jazyka cizího – čemuž se říká „retour“. Tato praktika se používá zejména u malých jazyků, u kterých je obtížné sehnat tlumočnický, a tlumočí se zpravidla do některého ze světových jazyků. Přetlumočený projev je následně tlumočen do dalších jazyků (relay). Tlumočnick, který jako jediný tlumočí přímo z originálu, se nazývá „pilot“.

⁶⁶ Ještě markantněji se nutnost retouru projevovala v počátcích u finštiny, která se rovněž objevila jako nový jazyk EU v roce 1995. Vzhledem k množství švédsky hovořících finských tlumočnicků se v počátcích využívalo jako pilotního jazyka švédštiny, ale hlavně také angličtiny, francouzštiny a španělštiny.

⁶⁷ Nejbližší termín vypsání konkurzu na tlumočnický do švédské kabiny v Parlamentu EU je naplánován na rok 2011 nebo dokonce 2012.

6. VOJENSKÉ TLUMOČNICTVÍ

Ačkoliv jsme uvedli, že Tlumočnický a překladatelský institut ve Stockholmu zaštiťuje veškerou výuku komunitního a konferenčního tlumočení, existuje přeci jenom oblast, která je zcela mimo jeho kompetenci – tlumočení pro vojenské účely. Ačkoliv pedagogové z TÖI pravidelně přednášejí na uppsalské vojenské tlumočnické škole (a naopak), vojenské tlumočnictví se řídí odlišnými pravidly a je financováno z rozpočtu Ministerstva obrany.

Navzdory neúčasti ve druhé světové válce mělo Švédsko vždy armádu a fungující ministerstvo obrany, pod něž spadala například i výzvědná služba. Desítky lidí s prvotřídními jazykovými znalostmi byly ministerstvem angažovány v nejrůznějších operacích. Jelikož byl poválečný svět brzy rozdělen na dva znepřátelené bloky, muselo západně orientované Švédsko udržovat dostatečný počet jazykově vybavených lidí ve službách ministerstva obrany. Roku 1951 vznikla organizace *Velitelství vojenského tlumočení* (Befälsföreningen Militärtolkar), jež sdružovala převážně naturalizované přistěhovalce a akademicky vzdělané Švédy, kteří za druhé světové války pracovali jako vojenští tlumočníci. Při zahájení činnosti čítala organizace 108 tlumočnicků. Bylo ale zároveň nutné průběžně doplňovat stavy mladými muži a to převážně ze švédských řad, jelikož východní hranice již nedovolovala volný pohyb obyvatel především ze Sovětského svazu; je pochopitelné, že hlavní pozornost byla soustředěna právě k této zemi.

Z těchto důvodů byla již v roce 1957 v Uppsale zřízena *Vojenská tlumočnická škola* (Försvarets tolkskola)⁶⁸, která měla pomocí intenzivní jednoleté výuky vychovávat nástupce tlumočnických válečných veteránů. Právě tito služebně starší tlumočníci tvořili značnou část pedagogického sboru v nově otevřené tlumočnické škole. Švédsko do *NATO* sice nikdy nevstoupilo, ale spolupracovalo a spolupracuje úzce s tímto paktem při společných mírových operacích v rámci programu *Partnerství pro mír*, což samo o sobě podmiňuje existenci a smysl vojenských tlumočnicků.

Podmínkou k přijetí do kurzu vojenského tlumočení byla od vzniku v roce 1957 do června letošního roku (2010) prakticky pouze splněná základní vojenská služba; do kurzů se dříve nemohly hlásit ženy. 1. července 2010 byla ale obecná branná povinnost pro muže od 18 – 24 let zrušena a muži i ženy se mohou hlásit ke službě v armádě pouze dobrovolně. Tím pádem je tato dosavadní preambule vyňata i z požadavků Vojenské tlumočnické školy.

⁶⁸ Původní název zněl *Arméns tolkskola* (Armádní tlumočnická škola).

Jak jsme již zdůraznili, činnost vojenských tlumočnicků byla od počátků zaměřena k Sovětskému svazu a ruština byla jejich primárním cizím jazykem. I na Vojenské tlumočnické škole se vyučovala od počátků pouze ruština a toto monotematické zaměření přetrvalo až do roku 2006, kdy byla výuka rozšířena ještě o arabštinu a dari. Podobně jako na ostatních jazykových školách je i na této v dnešní době předpokladem, že studenti ovládají též angličtinu. Budoucí tlumočníci absolvují kurzy konsektivního tlumočení (simultánní tlumočení zcela chybí), techniky vedení rozhovoru a výslechu a především psychologickou přípravu zaměřenou na zvládnutí konfliktních situací.

Předchozí znalost studovaného jazyka není dle jednoho ze sedmi tamních pedagogů, tlumočnicka ruského jazyka Magnuse Dahnberga, nutná a požadovaná – intenzita jednoletého kurzu tento počáteční handicap vyváží. Zájem o vojenské tlumočení je stabilní a každým rokem je ke studiu tlumočení ve třech stávajících jazycích přijato celkem 30 studentů.

7. OSOBNOSTI ŠVÉDSKÉ TEORIE TLUMOČENÍ

Švédská translatologie, jejíž je tlumočnictví součástí, nepředstavuje v Evropě tak výraznou linii jako například translatologie francouzská (např. Seleskovitch, Gile), německá (např. Kade, Jäger) nebo ruská (např. Černov, Širjajev). Nenajdeme v ní objevné tlumočnické modely, ale spíše nový způsob pohledu na roli tlumočnicka v komunikaci mezi dvěma stranami, což vychází z primárního zaměření švédské translatologie na komunitní tlumočení. Jen málokterá země věnuje výchově komunitních tlumočnicků takové úsilí a prostředky jako právě Švédsko, což pramení jak z dlouhodobého demografického vývoje země, tak i z platné legislativy ukládající úřadům přizvat k jednáním s cizojazyčnými osobami tlumočníky.

Mnohokrát zmiňovaný stockholmský institut TÖI je společným jmenovatelem třech výrazných osobností švédské translatologie, které si v této kapitole představíme. Všichni tři jsou prvotřídními odborníky, kteří dosáhli v posledních desetiletích evropského uznání.

7.1. Cecilia Wadensjö

Profesorka Cecilia Wadensjö patří v současnosti mezi nejznámější švédské translatology publikující nejenom doma, ale i v prestižních zahraničních edicích.

Na počátku její tlumočnické dráhy byl zájem o ruskou literaturu, díky níž se Cecilia Wadensjö na gymnáziu přihlásila do kurzu ruštiny a ve studiu slovanských jazyků pokračovala na prestižní univerzitě v Uppsale a prostřednictvím ročního stipendia též na univerzitě v Moskvě. Následovalo třísemestrální studium tlumočnictví na Stockholmské univerzitě (ještě před vznikem TÖI), po kterém získala status autorizované tlumočnice ruštiny (1978).

Jako tlumočnice se Wadensjö živila mnoho let a získala tak cenné zkušenosti a materiály pro doktorské studium na *Katedře tematických studií* (Tema Kommunikation) na Univerzitě v Linköpingu, která se specializuje na sociologii, antropologii a jazykovědu. Zde se věnovala výzkumu pod vedením vynikajících odborníků, svých pozdějších kolegů, profesorů Pera Linella a Karin Aronsson. Tématem jejího doktorského studia byl tlumočený rozhovor mezi pacientem a lékařem v oblasti zdravotnictví a rovněž mezi imigrantem/přistěhovalcem a policejními orgány; celkem zpracovala přes 40 hodin nahraného materiálu. Jak sama říká, neměla k dispozici žádnou předchozí studii, na které by mohla

stavět. Většina prací první poloviny 80. let zkoumala kognitivní procesy z hlediska tlumočnicka, nikoli jako interakci více zúčastněných stran. „*Hodlala jsem znázornit tlumočení jako komunikační situaci, jež představuje souhru mezi vícero lidmi, a nikoli jako překlad textu. Význam dávají slovům účastníci rozhovoru v konkrétních situacích a to jak pro sebe, tak pro ostatní.*“⁶⁹ Její doktorská práce, obhájená v roce 1992, se dočkala publikace v prestižním nakladatelství Longman pod názvem *Tlumočení jako interakce* (1998, *Interpreting as Interaction*) a dosud představuje autorčin největší mezinárodní literární počín.

Po dokončení doktorského studia přednášela Wadensjö na téma mezilidská komunikace, a to jak na Univerzitě v Linköpingu, tak jako hostující lektor v rámci nejrozličnějších tlumočnických kurzů v zemi. Současně se i nadále věnovala translatologické výzkumné práci, v níž se zaměřila na interaktivní stránku tlumočení. V tomto duchu se nese i její druhá hlavní knižní publikace, švédsky psaná *Kontakt prostřednictvím tlumočnicka* (1998, *Kontakt genom tolk*). Obě zmíněné knihy se dívají na tlumočení nikoli jako na vlastní výkon tlumočnicka z pohledu jeho samého, nýbrž jako na mnohostrannou, zprostředkovanou komunikaci mezi tlumočnickem a oběma stranami. Wadensjö míní, že role tlumočnicka je nekonformní, tzn. pokaždé trochu jiná. „*Tlumočnick si musí uvědomit svoji pozici v širších souvislostech, přizpůsobit se novým okolnostem a to vyžaduje flexibilitu.*“⁷⁰ Toto tvrzení je jistě pravdivé ve většině tlumočnických situací, ale zejména platí pro komunitní tlumočení mezi dvěma stranami, spíše než pro konferenční tlumočení v kabině, skýtající tlumočnickovi značnou anonymitu.

Na Univerzitě v Linköpingu dosáhla Wadensjö titul docentky a stala se hlavní postavou snah o získání akreditace pro kurz konferenčního tlumočení. První kurz byl naplánován pro akademický rok 2008/2009, ale pro nedostatek zájmu s jeho otevřením sešlo. To byl patrně i jeden z důvodů, proč na podzim roku 2009 Wadensjö přijala profesuru na Tlumočnickém a překladatelském institutu ve Stockholmu, kde v současné době působí.

7.2. Helge Niska

Jméno Helgeho Nisky zaznělo v průběhu této práce několikrát v různých souvislostech a proto nesmí chybět ani v tomto výčtu nejvýznamnějších švédských tlumočnických teoretiků.

⁶⁹ Tolkutbildning i samverkan, 2006.

⁷⁰ *ibid.*

Budoucí jazykové zaměření měl Helge Niska částečně předurčeno rodištěm – dětství prožil v severním Švédsku v bezprostřední blízkosti finské hranice a vyrůstal tak v dvojjazyčném prostředí, což se podepsalo na perfektním zvládnutí finštiny. Na univerzitě v Uppsale studoval ruštinu a právo a na Stockholmské univerzitě absolvoval jeden z vůbec prvních kurzů komunitního tlumočení (finština). Po studiích začátkem 70. let pracoval Niska jako tlumočník a úředník v uppsalském imigračním centru a organizoval rané tlumočnické kurzy. Niska se podílel na klíčové iniciativě profesionálních tlumočnicků za zavedení tlumočnické autorizace, jež se stala skutečností v roce 1976. O rok dříve se stal Niska prvním tajemníkem STOF (viz kapitola 4.5.1.) a současně ve Vrchním školském odboru řídil sekci přípravy komunitních tlumočnicků na lidových vysokých školách a ve studijních spolcích až do roku 1986. Právě v tomto roce byl na Stockholmské univerzitě založen TÖI, který tuto gesci převzal, a Niska zde nastoupil jako zástupce ředitele.

Po celou dobu svého působení na TÖI (1986 – 2009) byl Niska především jazykovým lektorem se zaměřením na terminologii a odborný překlad, vyučoval též počítačem podporovaný překlad a teorii tlumočení. Každým rokem (včetně roku 2010) zasedal v odborné komisi při přijímacích i závěrečných zkouškách kurzů komunitního i konferenčního tlumočení.

Mezinárodní uznání si ovšem Niska získal zejména svoji badatelskou činností, již mu umožnil rozsáhlý, státem financovaný výzkumný projekt zaměřený na překlad a tlumočení. Niskův největší přínos spočívá v aplikaci textově-lingvistických modelů na studium simultánního tlumočení. Zároveň se zabývá výzkumem diskurzu, psycholingvistiky a sociolingvistiky ve vztahu k zprostředkované komunikaci, tedy překladu a tlumočení. Niska tak zužitkoval svoje předchozí zkušenosti práce s přistěhovalci a sociálně slabými v 70. letech. V jeho bibliografii nenajdeme sice knižní monografie, ale na druhou stranu je autorem učebních materiálů, skript, glosářů, metodických příruček, odborných článků apod. Jeho příspěvek přednesený na 4. Mezinárodní tlumočnické konferenci ve Stockholmu v květnu 2004 uzavírá knižní sborník z této konference vydaný nakladatelstvím *John Benjamins*.

Na přelomu tisíciletí působil Niska externě v JAR, poté co tam byla zahájena výuka komunitního tlumočení. Prostřednictvím spolupráce s Mezinárodním soudním dvorem v Haagu se do Afriky vrátil ještě v roce 2004, kdy v Čadu organizoval tlumočnický aparát v rámci vyšetřování válečných zločinů v Darfúru. Po vstupu Švédska do EU se Niska podílel na mnoha evropských projektech na poli překladu a tlumočení a vystupoval na řadě

konferencí po celé Evropě. Od roku 2009, kdy odešel do důchodu, se Helge Niska naplno věnuje překládání z angličtiny, dánštiny, finštiny a norštiny.

7.3. Birgitta Englund Dimitrova

Posledním z trojice významných osobností švédského tlumočnictví je slavistka Birgitta Englund Dimitrova. Vystudovala ruštinu, bulharštinu a makedonštinu a studium zakončila dizertací na téma kontrastivní syntax bulharštiny a makedonštiny.

Tlumočení a překladu se začala věnovat neplánovaně, bulharština a makedonština patřily v 80. letech ve Švédsku k exotickým jazykům a Englund Dimitrova dostávala zakázky především z průmyslového odvětví, jelikož mnoho lidí zmíněné jazyky neovládalo. Englund Dimitrova působila s přestávkami na Stockholmské univerzitě jako lektorka bulharštiny a zároveň se zabývala otázkami interakce v tlumočení. Od roku 1986 se na téže univerzitě věnovala naplno výzkumu tlumočení a překladu.

Nejvýznamnějším plodem jejího výzkumu se stala ve své době průlomová práce *Když dva hovoří s pomocí třetího - interakce a non-verbální komunikace u lékaře za asistence tlumočnicka* (När två samtalar genom en tredje - interaktion och icke-verbal kommunikation i medicinska möten med tolk, 1991). Autorka sama přiznává, že bylo chybou vydat knihu ve švédštině, jelikož nemohla nikdy dosáhnout věhlasu za hranicemi severských zemí. Nepomohlo bohužel ani publikování několika anglicky přeložených statí v prvním svazku tlumočnických přednášek *The Critical Link I* (1997).

Největší prací posledních let se stala anglicky psaná monografie *Odbornost a explicitace v překladatelském procesu* (Expertise and Explicitation in the Translation Process, 2005), jež se dívá na míru odbornosti a zkušenosti překladatelů v jejich přístupu k uchopení textu a využívání explicitace.

V roce 1994 nastoupila Englund Dimitrova na TÖI, kde působí dodnes a na jehož dnešní podobě nese obrovský podíl. V roce 2006 se na tomto institutu stala profesorkou translatologie. Sama vedla za svou pedagogickou kariéru již několik dizertačních prací svých studentů s tematikou překladu, nicméně v rámci jiných kateder. Jejím doposud nesplněným cílem je moci vést vědecký translatologický program pro doktorandy, jenž dosud ve Švédsku chybí.

8. TLUMOČNICTVÍ V SOUSEDNÍCH ZEMÍCH

Původním záměrem této diplomové práce bylo popsat vývoj tlumočnictví ve všech severogermánských, skandinávských zemích, tj. Norsku, Švédsku a Dánsku. Tento úkol se ovšem ukázal být natolik rozsáhlý, že jsme již v počáteční fázi přistoupili k zúžení výzkumu pouze na Švédsko. Pro lepší orientaci a zasazení předchozích kapitol do skandinávského kontextu předkládáme nyní velmi obecný pohled na tlumočnickou situaci v sousedním Dánsku a Norsku.

8.1. Dánsko

8.1.1. *Studium tlumočnictví*

V Dánsku existuje tlumočnické studium na univerzitách v *Kodani* a *Århusu*, v obou případech jde o *Vysoké školy obchodní* (Handelshøjskoler). Obě školy vznikly původně jako soukromé vzdělávací ekonomické instituty, ale postupem času přibýly vedle ekonomické i další fakulty, včetně filologické. V obou případech se jedná o dvouleté navazující studium zakončené státní tlumočnickou zkouškou, opravňující absolventa k používání titulu autorizovaného tlumočníka. Na rozdíl od běžného filologického studia, zakončeného magisterskou zkouškou (cand. ling. merc), se budoucí tlumočníci mají možnost připravovat v jazykové kombinaci dánštiny a některého z „malých“ jazyků, jako jsou albánština, polština, bosenština/chorvatština/srbština, somálština, perština, urdština či arabština. Samozřejmostí je i nabídka tradičních, „velkých“ jazyků, vyučovaných například i na pražském ÚTRL.

Všichni uchazeči o studium tlumočnictví, kteří doloží znalost dánštiny a druhého jazyka na nejvyšší úrovni A (A-nivå), odpovídající úrovni C1 nebo C2 *Evropského referenčního rámce* (ERR), jsou oprávněni ke studiu. Pokud žadatel nemůže předložit osvědčení o svých jazykových znalostech, musí se podrobit důkladnému přezkoušení. Zahraniční žadatelé o studium, kteří mají další potřebné zkoušky ze svých domácích univerzit, ale nemohou doložit znalost dánštiny na úrovni A, musí přímo na místě skládat zkoušku z dánštiny pro cizince. Uchazeči, kteří zkoušku z dánštiny mají a splňují jazykové požadavky na druhý jazyk kombinace, musí projít přijímacím řízením.

Na konci studia skládají studenti státní tlumočnickou zkoušku, která se skládá z písemné a ústní části. Písemná část sestává z překladu oběma směry a její úspěšné absolvování je podmínkou pro postup k ústní části. Zde studenti za prvé tlumočí rozhovor

vedený v obou jazycích jejich kombinace a za druhé tlumočí psaný text tzv. „z listu – prima vista“, opět oběma směry. Zkouška je zdarma a koná se jednou do roka na kodaňské i århuské Vysoké škole obchodní.

Tlumočnické vzdělání na obou dánských univerzitách je spojeno s překladatelskou průpravou a úspěšní absolventi studia získávají titul „*tlumočník a překladatel*“ (tolk og translator). Tlumočnické programy jsou podobně jako v případě stockholmského TÖI koncipovány jako důkladná příprava na úrovni státní tlumočnické autorizace, kterou v Dánsku organizuje obdoba švédské Obchodní komory – „*Erhvervs- og selskabsstyrelsen*“, a absolventi tohoto programu nemusí na rozdíl od ostatních tlumočnicků již zkoušku skládat; zde nacházíme jasnou podobnost s postavením absolventů TÖI.

8.1.2. Dánský tlumočnický trh

Pro účely soudních překladů a tlumočení existuje *Centrální registr autorizovaných překladatelů a tlumočnicků* (Rigspolitiets tolkeoversigt), který spravuje dánské Ministerstvo vnitra. Vedle policie a soudů slouží registr hlavně přistěhovaleckým a azylovým úřadům. Dle nejnovějších dostupných údajů⁷¹ z 31. března 2003 čítal registr na 2500 překladatelů či tlumočnicků s vysokoškolským vzděláním, ale méně než 20 z nich byli tlumočníci se státní tlumočnickou zkouškou. Veřejně dostupné informace o registru neuvádějí, kolik z členů absolvovalo specializační kurzy, např. soudního tlumočení. Celkový počet jazyků a dialektů uvedený v registru dosahuje 140.

Dánsko je navzdory své nevelké populaci poměrně činné na poli mezinárodní translatologie. Badatelé z univerzit v Kodani a Århusu se účastní tlumočnických sympozií po celém světě, např. na konferencích, jejichž abstrakty pravidelně publikuje nakladatelství John Benjamins, konkrétně *The Critical Link* 1, 3. Nejvýznamnější translatologickou konferencí konající se na území Dánska byla ta, uspořádaná na „Hamletově“ hradu *Elsinor* v roce 1993; sborník příspěvků uspořádali pro zmíněné nakladatelství Dánové *Cay Dollerup* a *Vibeke Appel*.

71

<<http://www.domstol.dk/om/publikationer/HtmlPublikationer/Rapporter/Rapport%20om%20tolkebistand%20i%20retssager/kap06.htm>>

Po vstupu Dánska do Evropské unie v roce 1973 se dánština stala oficiálním jazykem EU a současně s tím bylo nutné zajistit dostatečný počet konferenčních tlumočnicků pro evropská jednání. S přibližně 5,5 miliony obyvatel se Dánsko řadí k nejmenším státům EU a dánština patří k nejméně užívaným jazykům při společných evropských jednáních. Většina z dánských tlumočnicků v evropských institucích je členem AIIC: celkově je v této organizaci zapsáno 89 tlumočnicků (dánština A – 27, B – 3, C – 59), což je ve srovnání s podobně lidnatým Norskem, které není členem EU, mnoho (cf. norština celkem 34, z čehož A – 8, B – 2, C – 24).

Dánsko je stejně jako Švédsko cílovou zemí emigrantů z celého světa. Pro některé malé jazyky není možné najít kvalifikované tlumočníky, proto úřady Ministerstva vnitra využívají v krajních případech i rodilých mluvčích bez tlumočnického vzdělání. Tyto osoby jsou prověřeny při pohovoru na policii a v případě způsobilosti k výkonu je jim přidělen instruktor, jenž je seznámí s etikou tlumočení a zásadami nestrannosti. Součástí prověrky způsobilosti je písemná a ústní zkouška sestávající ze všeobecných a právních otázek.

Hlavními organizacemi sdružujícími profesionální tlumočníky jsou *Dánský svaz překladatelů* (Dansk Translatørforbund), *Obec překladatelů* (Translatørforeningen) a *Obec tlumočnicků 1993* (Tolkeforeningen 1993). Prvně jmenovaná organizace sdružuje 96 překladatelů, z nichž pouze 40 jsou rovněž tlumočníci. Obec překladatelů je podstatně větším sdružením se stoletou historií, jež čítalo v roce 2001 na 240 překladatelů, ale přesné údaje o nejnovějším stavu a podílu tlumočnicků chybí. Ani posledně jmenované sdružení nenabízí aktualizované informace o počtu tlumočnicků – v roce 2001 zde bylo registrováno 60 členů.⁷² Především tyto tři organizace jsou od 90. let oslovovány pro státní tlumočnické zakázky u soudních přelíčení, na policii, při azylových řízeních apod.

Severská jazyková konvence (1987) zaručuje občanům severských států, kteří vycestují do jiného severského státu, styk s úřady v mateřském jazyce. Toto právo existuje i navzdory relativní vzájemné srozumitelnosti severogermánských jazyků. V praxi nejsou tlumočníci v takových případech přizýváni, ale žádné větší problémy tento fakt nezpůsobuje. Pokud je vedeno soudní přelíčení s občanem cizího státu, je vždy přítomen tlumočník a to i v případě, že cizinec dánsky alespoň trochu hovoří.

⁷² Zdroj: projev J. Ch. Nielsena na semináři *Tolke- og oversætterseminar*, Grónsko, 2001.
<http://www.windnielsen.eu/wind_kommunikation/Groenland_pdf.pdf>

8.2. Norsko

8.2.1. *Studium tlumočnictví*

Také v Norsku je možné studovat tlumočnictví pouze v rámci vysokých škol a to jak formou denního, tak i distančního studia, které je rozloženo do velkého množství tematických bloků. Hlavním translatologickým ústavem v zemi je *Univerzita v Oslo*. Úvodní tlumočnický předmět, kterým zde studenti projdou, je nazván *tlumočení ve veřejném sektoru* a jedná se o prvotní seznámení s tlumočnickou prací, prostředím, posláním a předpoklady pro úspěšné zvládnutí nejrůznějších situací. Univerzita volí nabídku vyučovaných jazyků vždy dle finančních prostředků, aktuální potřeby a zájmu ze strany uchazečů. Studium je určeno pro nováčky v oboru tlumočnictví, jakož i pro tlumočnické pracovníky ve veřejném sektoru. Po absolvování základního kurzu studenti přejdou k tlumočení ve zdravotnictví a tlumočení na policii a u soudu. V nabídce studia jsou i nepovinné kurzy, např. psychiatrie, právo či ekonomie, které mají za úkol poskytnout tlumočnickům lepší orientaci v oboru.

Z iniciativy *Cizineckého odboru* (Utlendingsdirektoratet - UDI), který má na starosti zajišťování tlumočení pro přistěhovalce a azylanty, bylo v roce 2004 poprvé otevřeno dálkové studium tlumočnictví a to hned na čtyřech ústavech: na univerzitách v Oslu a Bergenu a na vysokých školách v krajích Sør-Trøndelag a Telemark. Během tohoto dvouletého pilotního programu bylo vyškoleny na 500 tlumočnicků v 25 jazycích. *Univerzita v Bergenu* se cíleně zaměřuje na mimoevropské jazyky, konkrétně jsou to svahilština, kirundi, ujgurština, lingálština, tigrinština, thajština, kantonština, mandarínština, tamilština, hebrejština, pašťtina, paňdžábština, urdština aj., z čehož je patrné, že i v Norsku je primární zaměření na komunitní tlumočení, ačkoliv příliv uprchlíků je zde ve srovnání s Dánskem a především Švédskem nižší. Norsko není zastoupeno v Evropské unii a i proto je poptávka po konferenčních tlumočnících nižší.

První teoretický předmět distančního studia není závislý na jazyce a ani před jeho zahájením se jazykové schopnosti studentů neověřují. Jeho cílem je pohlížet na tlumočení z jazykovědné a komunikační perspektivy. Nedílnou součástí této tlumočnické propedeutiky je i etika povolání tlumočnicka. Předpokladem pro postup do druhé části studia je výborná znalost norštiny i druhého jazyka a zároveň široký všeobecný rozhled, proto právě v této fázi následuje *dvojazyčný test* (tvåspråkighetstest – ToSPoT), kterým se prověřují jazykové schopnosti kandidátů. Následná část studia je zaměřena na norské reálie a získání norské

terminologie z oborů zdravotnictví, práva, nebo sociálních a pracovních otázek – čili z okruhů, které se mohou objevit u autorizační zkoušky.

Autorizační tlumočnická zkouška byla uvedena do praxe poprvé v roce 1997. Na rozdíl od univerzitního tlumočnického studia v jiných skandinávských zemích nevede norské studium automaticky ke státní autorizační zkoušce. Dvouleté studium, za které studenti obdrží 30 kreditů, je sice dobrou přípravou pro budoucí povolání, ale v žádném případě nestačí k složení náročné autorizační zkoušky a nevychová ze studentů hotové tlumočníky. Zkouška je vypisována jednou za rok na Univerzitě v Oslu a je v kompetenci norské obdoby českého *Ministerstva pro místní rozvoj* (Kommunal- og regionaldepartementet).

8.2.2. Dvojazyčný test

Norský dvojazyčný test je jedním z nástrojů, s jejichž pomocí Cizinecký odbor zjišťuje dvojazyčné schopnosti tlumočnicků. V praxi byl zaveden v roce 2000 poté, co Cizinecký odbor převzal od policie veškerou agendu spojenou s azylovým řízením v zemi, jehož součástí je i zajištění kvalifikovaných tlumočnicků. Psaný test ověřuje kandidátovy jazykové schopnosti jak v norštině, tak i v druhém jazyce kombinace, a v podstatě se jedná o namátkovou kontrolu jeho slovní zásoby. Odbor absenci ústní části obhájí tvrzením, že existují studie dokazující, že tlumočnickova slovní zásoba jde ruku v ruce s tlumočnickými dovednostmi. Test se skládá ze dvou částí; první tvoří norský právní text čítající 300-500 slov a vybraných 50 z nich uchazeč překládá do druhého jazyka. Jednak se jedná o právníké termíny, ale i idiomatická spojení a každodenní slovní zásobu. Druhou část tvoří překlad substantiv a nominálních frází opačným směrem, tedy do norštiny, a jde o názvosloví z okruhů státní správy, sociálního zabezpečení a zdravotnictví.

Tlumočníci, kteří nemohou z nejrůznějších důvodů doložit písemné osvědčení o své kompetenci, musí tento test skládat, pokud chtějí být zařazeni do databáze tlumočnicků pro potřeby azylových řízení. O tom, že test je účinným prostředkem ke zjištění kvality tlumočnicků a zároveň účinným sítlem k zachycení již působících nekompetentních tlumočnicků, svědčí údaje o úspěšnosti při testování v počátečních letech po jeho zavedení. Dle hodnotící zprávy UDI z roku 2003 (*Tospråklig sjekk for potensielle tolker (ToSPoT) – en evalueringsrapport*, UDI 2003) bylo v období od července 2000 do prosince 2002 otestováno 535 budoucích i stávajících tlumočnicků. Z celkového počtu neprospělo 323 tlumočnicků, tedy

více než 60%, přičemž ke splnění požadavků bylo zapotřebí zodpovědět alespoň 80% otázek správně. Ještě horší výsledky vykázali tlumočníci, kteří uvedli v kombinaci tři a více jazyků: plných 78% z nich u testu propadlo. Při stejném testu zorganizovaném v roce 2004 byly výsledky podobné, ale navíc se sledovala i úspěšnost u obou pohlaví: z celkového počtu 795 žen a 798 mužů uspělo 43% žen a pouze 35% mužů.

8.2.3. *Tlumočnické registry*

Registr soudních tlumočnicků slouží v Norsku bezplatně pro potřeby soudů, které hledají soudní tlumočníky pro daný jazyk. Tlumočníci, kteří chtějí na tomto seznamu figurovat, musejí splnit následující požadavky: za prvé - mít složenou autorizační zkoušku, za druhé - mít vysokoškolské tlumočnické vzdělání, a za třetí - mít splněný dvojjazyčný test ToSPoT. Problém vyvstává s malými jazyky, z nichž není možné dvojjazyčný test skládat; tlumočníci z těchto jazyků se do registru nedostanou.

Z rozhodnutí Ministerstva pro místní rozvoj byl v září 2005 v kompetenčním rámci UDI zřízen *Národní registr tlumočnicků* (Nasjonale tolkeregiesteret – NTREG). Zde jsou sdružováni tlumočníci se státní autorizací či bez ní, tlumočníci s tlumočnickým vzděláním či bez něj, autorizovaní překladatelé, nebo jen tlumočníci, kteří splnili dvojjazyčný test ToSPoT. Dle prokázané kvalifikace jsou tlumočníci rozděleni do kategorií, z nichž si klienti mohou přímo vybírat. Jako nejvyšší kategorie je na stránkách *Svazu tlumočnicků* (Tolkeforeningen), který registr spravuje, uvedena skupina tlumočnicků s kombinací státní autorizační zkoušky a tlumočnického vzdělání. Z výčtu kategorií je ovšem patrný důraz na bezpodmínečné splnění dvojjazyčného testu ToSPoT, bez kterého se registrovaný tlumočnick dnes v žádném případě neobejde.

9. ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo zmapovat vývoj tlumočení ve Švédsku, abychom tak doplnili stávající mezeru v česky psaných translatologických pracích zaměřených na konkrétní jazykovou a geografickou oblast. Diplomové práce psané na ÚTRL se tlumočení ve Skandinávii doposud nevěnovaly⁷³ a dlužno říci, že podobně rozsáhlá práce zaměřená na vývoj domácího tlumočnictví chybí i v samotném Švédsku. V úvodu této teoretické práce nebyla vytyčena žádná hypotéza, jelikož jsme zvolili čistě deskriptivní metodu. Opírali jsme se převážně o švédsky psané publikace, zaměřené na dílčí aspekty švédského tlumočnictví, dále o posudky odborných komisí, články, výroční zprávy, tlumočnická skripta, přijímací testy, informace z webových stránek a v neposlední řadě i o výpovědi klíčových osobností švédské translatologie a poznatky získané osobní návštěvou Tlumočnického a překladatelského institutu ve Stockholmu (TÖI), jakož i dalších tlumočnických institucí.

Zjistili jsme, že základním stavebním kamenem švédského tlumočnictví je široká síť lidových vysokých škol, studijních spolků a univerzit, které připravují budoucí komunitní tlumočnické pracovníky pro práci při azylových řízeních, na úřadech či zdravotních střediscích. Zastřešujícím institutem je TÖI, který má dozorčí i exekutivní funkci, distribuuje školám státní finanční prostředky a jako jediný ústav v zemi školí konferenční tlumočnické pracovníky. Právě v koncepci kurzů pro konferenční tlumočnické pracovníky jsme vypožadovali největší nekonzistentnost, jelikož od otevření zatím posledního kurzu uplynulo pět let a kvůli špatným výsledkům přijímacích zkoušek nebude kurz otevřen ani na podzim 2010. Jak jsme naopak měli možnost vidět, z ostatních kurzů vychází každým rokem pravidelně desítky, až stovky komunitních tlumočnických pracovníků. Tento fakt bezpečně potvrzuje tamní prioritu komunitního tlumočení před konferenčním, což ostře kontrastuje se stavem tlumočnické přípravy v České republice. Švédsko je ovšem v posledních desetiletích výsadně cílovou imigrační destinací, což rozvoj komunitního tlumočení přímo stimuluje. Největší osobnosti švédského tlumočnictví se zaměřují právě na výzkum role komunitních tlumočnických pracovníků a zkvalitňování didaktiky komunitního tlumočení.

Dalším fenoménem, jenž u nás nemá ekvivalent, je tlumočnická autorizace, kterou lze skládat celkem v 41 jazycích, včetně dvou specializačních zkoušek. Nicméně většina úřadů

⁷³ Výjimku tvoří zmínky o situaci komunitního tlumočení ve Švédsku v rámci přehledu zemí, zabývajících se tímto typem tlumočení, jež se objevily v diplomové práci Lucie Nakládalové (2005). Samostatnou stať věnovanou stavu tlumočnictví ve Skandinávii nalezneme též v knize Ivany Čeňkové a kol. *Teorie a didaktika tlumočení* (2001).

není (stejně jako v ČR) povinována přizvat k tlumočnickému výkonu právě autorizovaného tlumočníka. S tím souvisí i další nepříznivý fakt, že ani ve Švédsku není tlumočení živností vázanou. Významnou roli hrají v tomto ohledu tlumočnické agentury, které mohou selektivním způsobem zvýhodnit vzdělané a autorizované tlumočnické před ostatními, ale žádný zákon jim tuto povinnost neukládá. Neexistuje ani jednotný registr tlumočnicků či kontrolní orgán nad tlumočnickými agenturami, ačkoliv se o to profesní organizace již mnoho let snaží.

Náš zájem se sice primárně nesoustředil na tlumočení znakové řeči, včetně všech souvisejících disciplín, ovšem péče věnovaná ve Švédsku tomuto odvětví je skutečně příkladná a inspirující. Výuka je soustředěna v sedmi školách, rovnoměrně pokrývajících celou zemi, a je koordinována TÖI, který ovšem sám tlumočnické ve znakové řeči neškolí.

Tradice a rozvoj vojenského tlumočení jsou u země, jež není členem žádného vojenského paktu, přinejmenším podivuhodné a zasloužily by si srovnání s dalšími státy. Počátky vojenského tlumočení sahají až do druhé světové války a doby těsně po ní.

Závěrem jsme nahlédli za hranice a v krátkosti popsali tlumočnické v Dánsku a Norsku, ale jak již bylo řečeno, každá z těchto zemí si ideálně zaslouží samostatný výzkum. Naše diplomová práce může v tomto ohledu sloužit jako pomocný pramen.

10. RESUMÉ

Švédsko je jedním z pionýrů komunitního tlumočení. Díky vysokému nárůstu imigrace se od 60. let započalo se systematickou přípravou tlumočnicků, schopných zajistit plynulou komunikaci přistěhovalců s úřady a ve zdravotnických zařízeních. Postupem času se ustálil model výuky komunitního tlumočení na několika typech lidových škol, jejichž správou a dozorem pověřila vláda roku 1986 Tlumočnický a překladatelský institut (TÖI). Z důvodu přistoupení Švédska k EU v roce 1995 bylo nutné vyškolit dostatečný počet konferenčních tlumočnicků a pravidelně doplňovat jejich stavy z řad absolventů TÖI. Uplatnění konferenčních tlumočnicků je ale ve Švédsku i v evropských institucích omezené a ve srovnání s komunitními tlumočníky nepatrné. Povinnost úřadů zvát k řízení s cizinci a přistěhovalci tlumočníky je legislativně zakotvená.

Ve Švédsku existuje systém udělování státních tlumočnických autorizací, které tlumočníci získávají složením přísných zkoušek, vypisovaných v pravidelných intervalech. Ovšem tlumočnická autorizace či formální tlumočnické vzdělání nejsou pro výkon tohoto povolání nutné, proto kvalita tlumočnicků na trhu kolísá. Autorizovaní tlumočníci se řídí etickým kodexem a předpisy, na neautorizované tlumočníky se tato povinnost nevztahuje a možnost jejich postihu je omezená. V zemi chybí jednotný registr tlumočnicků a kontrola činnosti tlumočnických agentur. Největším zadavatelem tlumočnických zakázek jsou krajské tlumočnické centrály a Imigrační úřad. Díky několika renomovaným agenturám má Švédsko propracovaný systém tlumočení po telefonu a může se pochlubit také vysokým počtem škol, jež školí tlumočníky ve znakové řeči a tlumočnickém přepisu mluveného textu. Nezávisle na TÖI školí Ministerstvo obrany již od 50. let ruský mluvící tlumočníky pro vojenské účely a v posledních několika letech byla výuka rozšířena i o arabštinu a dari.

Výzkum švédské teorie tlumočení se zaměřuje na aspekty komunitního tlumočení, jako jsou interakce a sociální role tlumočnicka, tlumočení ve zdravotnických zařízeních, nebo na samotnou didaktiku překladu a tlumočení.

11. SUMMARY

Sweden has been one of the pioneers in community interpreting. Due to the upsurge of immigration, the 1960s saw the start of systematic interpreter training in Sweden in order to provide a full interpretation service to immigrants dealing with authorities or the health care service. Gradually, community interpreter training was introduced in several types of community colleges administered by The Institute for Interpretation and Translation Studies (TÖI), set up for that purpose by the government in 1986. With the country joining the EU in 1995, it was necessary to train enough conference interpreters to ensure a continuous supply from TÖI graduates. The market for conference interpreters is limited both in Sweden and the European institutions, compared with community interpreters. There is a legal obligation to provide interpretation to immigrants and newcomers when dealing with the authorities.

Interpreters in Sweden can qualify as “authorized interpreters” once they pass a series of demanding exams that take place regularly. However, neither authorization nor formal interpreter training are compulsory for the profession, which directly affects the quality of the service. Authorized interpreters must abide both by a code of conduct and the regulations whereas unauthorized interpreters have no such obligation and the sanctions are limited. Sweden lacks a single register of interpreters and there is similarly no regulation of interpreting agencies there. The main contracting authorities for interpreting services are the county interpreter centres and the Immigration Office.

Thanks to several renowned interpreting agencies, Sweden has developed a sophisticated telephone interpretation system and it boasts a large number of sign language interpretation schools and one speech-to-text interpretation school. Since the 1950s the Ministry of Defence has trained Russian speaking interpreters for military purposes independently of TÖI. The language offer was extended to include Arabic and Dari a few years ago.

Swedish research in interpreting theory has been examining different aspects of community interpreting, such as the interaction and the social role of interpreters, interpretation in the health care service or the didactics of translation and interpreting.

12. BIBLIOGRAFIE

AKSÉN, Bodil (2004). *Att se möjligheterna: dövblind-/teckenspråkstolkutbildningen – idag och imorgon*. Stockholm: Stockholms universitet, s.5-25.

APELAND, Aino-Elina (red.) (1991). *Tolk i Norge : samfunnskunnskap*. Oslo: Friundervisningen, s.13-80, 158-183.

AZBEL SCHMIDT, Morena; TISELIUS, Elisabet (eds.) (2008). *Tolkkunskap*. Stockholm: Fritzes.

BUSCK, Steen; POULSEN, Henning (eds.) (2007). *Dějiny Dánska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s.7-168.

ČEŇKOVÁ, Ivana a kol. (2001). *Teorie a didaktika tlumočení I*. Praha FF UK: Desktop Publishing.

DOLLERUP, Cay; APPEL, Vibeke (eds.) (1996) *Teaching Translation and Interpreting 3: New Horizons. Papers from the Third Language International Conference, Elsinore, 1995*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.1-5.

DUBSLAFF, Friedel; MARTINSEN, Bodil (2001) *Community Interpreting in Denmark: Results of a Survey*. In: Brunette, Louise; Bastin, Georges L.; Hemlin, Isabelle; Clarke, Heather (eds.) *The Critical Link 3: Selected papers from the Third International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings, Montréal, May 2001*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.113-125.

ENGLUND-DIMITROVA, Birgitta (1997). *Degree of interpreter responsibility in the interaction process in community interpreting*. In: Carr, Silvana E.; Roberts, Roda; Dufour, Aileen; Steyn, Dini (eds.). *The critical link: Papers from the first international conference on interpreting in legal, health, and social service settings, Geneva Park, June 1995*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.147-164.

ENGLUND-DIMITROVA, Birgitta (1993). *Metoder i empirisk forskning om översättning och tolkning*; Stockholm: Studier i modern språkvetenskap, volym 10, s.33-44.

ENGLUND-DIMITROVA, Birgitta (1991). *När två samtalar genom en tredje: Interaktion och icke-verbal kommunikation i medicinska möten med tolk*. Stockholm: Stockholms universitet, Centrum för tvåspråkighetsforskning.

ERIKSSON, Lisa (1997). *Tolkar i sjukvården*. Linköping: Flyktingmedicinskt centrum, Universitetssjukhuset.

GÄRDIN, Kicki; NISKA, Helge (eds.) (2006). *Tolkutbildning i samverkan*. Härnösand: Härnösands folkhögskola.

HROCH, Miroslav; KADEČKOVÁ, Helena; BAKKE, Elisabeth (2005) *Dějiny Norska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s.7-202.

IDH, Leena (2004). *The Swedish system of authorizing interpreters*. In: Wadensjö, Cecilia; Englund-Dimitrova, Birgitta; Nilsson, Anna-Lena (eds.). *The Critical Link 4: International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings, Stockholm, May 2004*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.135-138.

JACOBSEN, Bente (2001). *Pragmatics in Court Interpreting: Additions*. In: Brunette, Louise; Bastin, Georges L.; Hemlin, Isabelle; Clarke, Heather (eds.) *The Critical Link 3: Selected papers from the Third International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings, Montréal, May 2001*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.223-235.

LINELL, Per (1997). *Interpreting as communication*. In: Gambier, Yves; Gile, Daniel; Taylor, Christopher (eds.). *Conference Interpreting: Current Trends in Research. Proceedings of the International Conference on Interpreting, Turku, August, 1994*. s.49-67.

LUNDSTRÖM, Stig (ed.) (2005). *Tolkutbildning: nya former för nya krav*. Stockholm: Fritzes.

MALMGREN-HANSEN, Audrey (ed.) (2008). *Utbildning till tolk inriktning skrivtolkning: en utvärdering*. Stockholm: Stockholms universitet.

NAKLÁDALOVÁ, Lucie (2005). *Komunitní tlumočení v azylových zařízeních České republiky*. Praha: Diplomová práce na Ústavu translatologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Ivana Čenková.

NISKA, Helge (2004). *Community interpreting in Sweden: a short presentation*. Stockholm: TÖI, Stockholms universitet.

NISKA, Helge (2004). *From helpers to professionals: Training of community interpreters in Sweden*. In: Wadensjö, Cecilia; Englund-Dimitrova, Birgitta; Nilsson, Anna-Lena (eds). *The critical link 4: International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings, Stockholm, May 2004*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.297-310.

PETTERSSON, Astrid (ed.) (2006). *Teckenspråks- och dövblindtolkutbildningen: en utvärdering*. Stockholm: Stockholms universitet.

SCHJOLDAGER, Anne (1996). *Assessment of simultaneous interpreting*. In: Dollerup, Cay; Appel, Vibeke (eds.) *Teaching Translation and Interpreting 3: New Horizons. Papers from the Third Language International Conference, Elsinore, 1995*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.187-195.

ULVÅS-MÅRTENSSON, Brittmari (ed.) (2010). *Juridik för tolkar*. Stockholm: Fritzes.

VIK-TUOVINEN, Gun-Viol. (2006). *Tolkning på olika nivåer av professionalitet*. Vasa: Vaasan yliopisto, s.3-21.

WADENSJÖ, Cecilia (1998). *Interpreting as Interaction*. London/New York: Longman.

WADENSJÖ, Cecilia (2004). *Interpreting professions, professionalization, and professionalism*. In: Wadensjö, Cecilia; Englund-Dimitrova, Birgitta; Nilsson, Anna-Lena (eds). *The critical link 4: International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings, Stockholm, May 2004*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.1-8.

WADENSJÖ, Cecilia (1998). *Kontakt genom tolk*. Stockholm: Dialogos Förlag, s.7-74.

WADENSJÖ, Cecilia (1997). *Recycled information as questioning strategy: Pitfalls in interpreter-mediated talk*. In: Carr, Silvana E.; Roberts, Roda; Dufour, Aideen; Steyn, Dini

(eds). *The critical link: Papers from the first international conference on interpreting in legal, health, and social service settings, Geneva Park, June 1995*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s.35-51.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

AIIC – Professional Conference Interpreters Worldwide [online] [cit. 2010-6-21]
URL: <<http://www.aiic.net/database/>>

ASKOT – Asociace konferenčních tlumočnicků [online] [cit. 2010-6-21]
URL: <<http://www.askot.cz/seznam-clenu/default.aspx>>

CSN – Centrala studiestödsnämnden [online] [cit. 2010-6-11]
URL: <<http://www.csn.se/om-csn/korta-fakta>>

Härnösands folkhögskola [online] [cit. 2010-4-20]
URL: <<http://www.hfs.se/index.html>>

Imigrační a azylová politika, Úřad švédské vlády [online] [cit. 2010-4-10]
URL: <<http://www.sweden.gov.se/sb/d/9685>>

Imigrační úřad [online] [cit. 2010-4-10]
URL: <<http://www.migrationsverket.se/>>

Linköpings universitet [online] [cit. 2010-4-21]
URL: <<http://www.liu.se/utbildning/?l=sv>>

Obchodní komora [online] [cit. 2010-4-26]
URL: <<http://www.kammarkollegiet.se/tolkar-oerversaettare>>

Semantix [online] [cit. 2010-7-8]
URL: <<http://www.semantix.se/sv/>>

Severská jazyková konvence [online] [cit. 2010-4-5]
URL: <http://www.norden.org/sv/om-samarbetet/avtal/avtal/spraak/spraakkonventionen?set_language=sv>

Správní řád [online] [cit. 2010-6-8]
URL: <<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19860223.HTM>>

Studieförbundet Vuxenskolan Botkyrka-Salem [online] [cit. 2010-4-20]
URL: <http://www.sv.se/templates/AvdStandardPage____5487.aspx?epslanguage=SV>

NIELSEN, Jørgen Chr.(2001), *Om tolkning og oversættelse i Danmark* [online]
[cit. 2010-6-7]
URL: <http://www.windnielsen.eu/wind_kommunikation/Groenland_pdf.pdf>

Přehled švédských lidových vysokých škol [online] [cit. 2010-4-3]
URL: <<http://www.folkhogskola.nu/Sok-kurser/?action=schools>>

Tolkservicerådet [online] [cit. 2010-5-22]
URL: <<http://www.tolkserviceradet.se/index.htm>>

TÖI [online] [cit. 2010-4-8]
URL: <<http://www.tolk.su.se/>>

Wiks folkhögskola [online] [cit. 2010-4-20]
URL: <http://www.lul.se/templates/page____11233.aspx>

Zpráva o poskytování tlumočnicků při soudních přeličeních [online] [cit. 2010-4-8]
URL: <<http://www.domstol.dk/om/publikationer/HtmlPublikationer/Rapporter/Rapport%20om%20tolkebistand%20i%20retssager/kap06.htm>>

Åsa folkhögskola [online] [cit. 2010-4-21]
URL: <<http://www.asa.fhsk.se/Swedish/Tolkutbildningar/tabid/63/language/en-US/Default.aspx>>

13. PŘÍLOHA

Autorizační tlumočnická zkouška Obchodní komory ze dne 3. února 2009

A. Příklady otázek u testu z reálií

(odpovězte ano/ne – každá otázka hodnocena 1 bodem)

1. Platí pacient za anestezii u zubního lékaře navíc?
2. Žádá se o příspěvek na bydlení na Správě sociálního zabezpečení?
3. Je gymnasium povinným školním stupněm pro všechny děti?
4. Musí být odborný mistr na každém pracovišti?
5. Musí cizinec zaplatit poplatek Imigračnímu úřadu, pokud chce získat pracovní povolení?
6. Žádá se o zvláštní slevový průkaz na veřejnou dopravu na Krajském úřadě?
7. Děti, které jsou v čekací lhůtě na rozhodnutí o azylu, mají nárok na zdravotní a zubní péči jako ostatní švédské děti.
8. Právo na vrácení výrobku znamená, že zákazník může výrobek vrátit, pokud nákupu lituje.
9. Astigmatismus je kontrastní oční vada.
10. Pokud má člověk televizor, musí jeho vlastnictví nahlásit na Radiokomunikační úřad v Kiruně.

(odpovězte co nejvýstižněji – každá otázka hodnocena 3 body)

1. Pokud mladistvý zločin, může být odsouzen k veřejně prospěšné práci pro mladistvé. Popište stručně, o jaký druh práce se může jednat.
2. Jaké tři druhy voleb se konají vždy společně každý čtvrtý rok?
a) b) c)
3. Pokud člověk ztratí kreditní kartu a někdo jiný ji neoprávněně použije, je bankovní ústav povinen uhradit vzniklou škodu. Vyjmenujte dva příklady, kdy bankovní ústav vzniklou škodu hradit nemusí.
4. Co v praxi znamená Schengenská dohoda pro občany států, které do Schengenského prostoru patří?

B. Příklady terminologických otázek

(přeložte do cizího jazyka)

Sociální okruh

1. Pohřbít
2. Příspěvek na nájemné
3. Úmrtní list
4. Etnický původ
5. Prodloužený přídavek na dítě
6. Výživné
7. Vykonavatel závěti
8. Chráněné bydlení
9. Státní občanství
10. Hlasovací lístek

Zdravotnictví

1. Alergický
2. Popálenina
3. Elektronický recept
4. Těhotenský test
5. Selhání srdce
6. Vypadávání vlasů
7. Tišit bolest
8. Rakovina dělohy
9. Krátkozrakost
10. Zarostlý nehet

Pracovní trh

1. Pracovní smlouva
2. Práceschopný
3. Kompetentnost
4. Denní výplata
5. Soukromá firma
6. Živnostník
7. Učeň
8. Nezletilý
9. Proplácení dovolené
10. Těžký průmysl

C. Příklad tlumočení skutečné situace – roleplay

(Situační: Návštěva na Úřadu práce. Žadatel právě dostal výpověď ze zaměstnání a hledá si nové.)

Referent úřadu (U) - *Zdravím. Jmenuju se Anders Persson. Jak Vám mohu pomoci?*

Žadatel (Z) – *Díky, no, rád bych dostal nějakou práci, ale vypadá to, že to půjde fakt těžko. Nedá se sehnat už ani slušný místo na úklid města. A to čtu denně inzeráty v novinách.*

U – *Na pracovním trhu se teď sice situace zlepšila, ale stejně to může být těžké, pokud člověk není ničím vyučený. Co jste dělal?*

Z – *No, vyučený nejsem, naposled jsem pracoval ve velkoobchodu u Olssona, jako skladník. Balil jsem zboží a tak. Pak mě ale vyhodili, protože nebylo dost práce. Já a další přistěhovalec jsme museli jít a taky ještě jeden Švéd, toho propustili jen dočasně.*

U – *Jak dlouho už jste bez práce?*

Z – *Jen pár tejdů. Brzo ale dojdou prachy a pak nebudu vědět, co si počít, jestli neseženu práci.*

U – *Od Sociálního odboru nedostáváte nic? Tedy pokud si platíte sociální.*

Z – *Ne, nic nikam neplatím. A když už jsme u toho, tak ani v odborech nejsem. Zaměstnavatelé nemaj rádi, když se dělníci někde organizujou. Ani nevím, jestli by mi to v něčem vůbec pomohlo.*

U – *No, kdybyste byl členem odborů, tak byste automaticky patřil do jejich fondu v nezaměstnanosti, jak tomu říkají, a z něj byste pobíral denní dávky, než byste si nějakou práci našel.*

Z – *Ale já nechci zůstat nezaměstnaný, chci makat a postarat se o sebe sám. Podívejte se na ty ruce, ty nejsou zvyklý zahálet.*

U – *My se Vám přirozeně budeme snažit pomoci práci najít co nejrychleji. Mezitím ale musíte mít z čeho žít. Jak dlouho jste pracoval v tom velkoobchodu?*

Z – *Asi půl roku. Před tím jsem byl bez práce, počkejte, asi tak tři měsíce. A ještě před tím jsem uklízel v Nilssonově autoservisu na Královské.*

U – *Takže za poslední rok jste odpracoval přibližně devět měsíců.*

Z – *To souhlasí.*

U – *Ptám se proto, abych zjistil, zda splňujete podmínky na překlenovací podporu. A vypadá to, že ano. Přesně řečeno, člověk musí za poslední rok odpracovat nejméně pět měsíců, aby ji dostal. Vyplácí se pouze lidem, kteří hledají práci. Slyšel jste o tom někdy?*

Z – Ne, zní to divně.

U – Neplatíte sociální odvody, proto nemůžete pobírat běžnou podporu, ale místo ní máte nárok na překlenovací podporu od nás. Podmínkou je, abyste si naším prostřednictvím hledal vhodnou práci.

Z – Dole u okýnka jsem musel vyplnit nějaký formulář, tady tlumočník mi s tím pomohl. Člověk je nemožnej, když neumí řeč. Zrovna jsem si říkal, že bych se mohl učit švédsky, když mám teď tolik času.

U – To je dobrý nápad. Co ve studijním spolku?

Z – Jo, zrovna příští čtvrtek má začít kurz v ABF. Už jsem se tam vlastně zapsal.

U – To je výborné. Teď Vám dám tuhle kartičku a sem dostanete razítko, že jste tu dnes byl. Budete sem dál chodit každou čtvrtou středu a vždy dostanete razítko. Pokud si do té doby samozřejmě neseženete zaměstnání. Jak jste to měl předtím, pracoval jste na plný úvazek?

Z – Ano, u Olssona na plný, ale v servisu jen na částečný, 30-procentní. Nejradši bych ale dělal na plný.

U – Pokud si budete hledat práci na plný úvazek, tak dostanete i plnou překlenovací podporu. Člověk může dostat také poloviční podporu, pokud žádá o práci na částečný úvazek, nejméně 17 a nanejvýš 36 hodin týdně. Po dobu co sem budete docházet, máte povinnost přijmout jakoukoli vhodnou práci minimálně na tři hodiny denně.

Z – Když mi ale žádnou vhodnou práci nenajdete, co pak? To budu muset vzít cokoliv? A co ten kurz švédštiny? Tam se nedá chodit, jak člověka napadne, je to přes den.

U – To ano, ale Vy chcete přeci pracovat a navíc existují i večerní kurzy. Tak teď ještě jestli jsme na něco nezapomněli. No, peníze nedostanete ihned, čekací lhůta je přesně pět dní. Za týden už Vám ale začnou chodit, 175 korun denně, pět dní v týdnu.

Z – To moc není. Pět krát 175, kolik to dělá, 875 korun. Dá se z toho vyžít? Mám totiž taky rodinu.

U – Ne, moc to není. Krom toho se Vám to ještě zdání, ale do důchodu se Vám to započítá. Buďte rád za to a dál čtěte pracovní inzeráty, to se vyplatí.

Z – To budu. Jestli je to všechno, tak Vám teda pro dnešek děkuju.

U – Nemáte zač a mějte se.